

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Kristina Petkevičienė

**LIKVIDUMO RIZIKOS VALDYMAS KOMERCINIUOSE
BANKUOSE AKCINĖS BENDROVĖS ŠIAULIŲ BANKAS
PAVYZDŽIU**

Magistro darbas

Šiauliai, 2006

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

**LIKVIDUMO RIZIKOS VALDYMAS KOMERCINIUOSE
BANKUOSE AKCINĖS BENDROVĖS ŠIAULIŲ BANKAS
PAVYZDŽIU**

Magistro darbas

Socialiniai mokslai, ekonomika (04S)

Magistro darbo autorė **Kristina Petkevičienė**.....
Vadovė **doc. Angelė Lileikienė**.....
Recenzentas

SANTRAUKA

Kristina Petkevičienė

Likvidumo rizikos valdymas komerciniuose bankuose AB Šiaulių banko pavyzdžiu.

Magistro darbas.

Magistro darbe išanalizuoti ir susisteminti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių teoriniai ir praktiniai rizikos matavimo ir valdymo tyrimai, apibūdinta rizika bankų sektoriuje, likvidumo rizikos svarba komerciniuose bankuose, suformuluotos komercinių bankų likvidumo rizikos valdymo problemos bei apibendrinti likvidumo rizikai nustatyti ir valdyti naudojami metodai. Išsamiai atlikta AB Šiaulių banko likvidumo rizikos analizė ir vertinimas, remiantis likvidumo rodiklių sistema bei testavimo nepalankiausiomis sąlygomis metodu. Magistro darbo konstruktyviojoje dalyje pasiūlytos AB Šiaulių banko likvidumo rizikos vertinimo ir valdymo metodikos tobulinimo galimybės. Pasiūlyta: likvidumo rizikos valdymo modelio taikymas, atskirų valiutų likvidumo pozicijų (spragų) vertinimas naudojant rizikos vertės (VAR) metodiką taikant variacijos / kovariacijos metodą, likvidumo rodiklių sistemos papildymas naujais dalyviais.

SUMMARY

Kristina Petkevičienė

Liquidity risk control in commercial banks as an example of AB „Šiaulių bankas“.

Master's work.

In the master's work there are analyzed and systemized various Lithuanian and foreign theoretical and practical researches of risk measures and control researches; there are researched banking risk, importance of liquidity control in commercial banks; formed liquidity risk control of the problems in commercial banks and summarized used methods controlling and setting the liquidity risk. There is properly done liquidity risk analysis and the estimation of AB “Šiaulių bankas”, according to the system of indices of liquidity and testing method during inauspicious circumstances. In the constructive part of the master's work, there are presented improving possibilities of estimation and control of liquidity risks of AB “Šiaulių bankas”. There was suggested the practicing of the liquidity risk control model, estimation of particular currency liquidity positions (gaps) using liquidity value method (VAR) and practicing variation / co-variation method; the supplement of new participants of the system of liquidity indices.

TURINYS

ĮVADAS	5
1. LIKVIDUMO RIZIKA BEI JOS VALDYMO TEORINIAI ASPEKTAI	10
1.1. Rizikos samprata ekonomikoje.....	10
1.2. Rizika komerciniuose bankuose	11
1.3. Bendrieji komercinių bankų rizikos valdymo principai.....	16
1.4. Banko likvidumo rizikos valdymas.....	19
1.5. Likvidumo indikatoriai.....	23
1.6. Rizika ir pelningumas.....	25
1.7. Likvidumo valdymas banko aktyvų ir pasyvų valdymo kontekste.....	29
2. AB ŠIAULIŲ BANKO LIKVIDUMO RIZIKOS BEI JOS VALDYMO ANALIZĖ	34
2.1. AB Šiaulių banko finansinės padėties įvertinimas 2003-2005m.	34
2.2. AB Šiaulių banko patiriamos rizikos	38
2.3. AB Šiaulių banko likvidumo rizikos valdymo analizė	43
2.4. AB Šiaulių banko testavimas nepalankiausiomis sąlygomis 2005m.	49
3. LIKVIDUMO RIZIKOS VALDYMO TOBULINIMO GALIMYBĖS	54
3.1. Esminiai likvidumo valdymo principai	54
3.2. Likvidumo spragos reikšmingomis valiutomis įvertinimas	57
3.3. Rizikos vertės metodo taikymas	64
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	66
LITERATŪRA	69
PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNAS	72
PRIEDAI	

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Likvidumo šaltinių įvertinimas	23
2 lentelė. Likvidumo poreikių įvertinimas	24
3 lentelė. Lietuvos bankų užimamos turto rinkos dalies pokyčiai	35
4 lentelė. Pagrindiniai AB Šiaulių banko ir grupės balansiniai straipsniai 2003-2005 m.	36
5 lentelė. Pagrindiniai AB Šiaulių banko ir grupės pelningumo rodikliai 2003-2005 m.	38
6 lentelė. Likvidumo rodiklių dinamika 2004-2005 metais	45
7 lentelė. Likvidumo rodiklis 2005 12 31	46
8 lentelė. AB Šiaulių banko testavimo nepalankiausiomis sąlygomis modeliai	49
9 lentelė. AB Šiaulių banko turto ir įsipareig. pokyčiai pagal labiausiai tikėtiną scenarijų	50
10 lentelė. AB Šiaulių banko likvidumo rodiklių pokyčiai pagal labiausiai tikėtiną scenarijų	50
11 lentelė. AB Šiaulių banko turto ir įsipareigojimų pokyčiai tikėtino scenarijaus atveju	51
12 lentelė. AB Šiaulių banko likvidumo rodiklių pokyčiai tikėtino scenarijaus atveju	52
13 lentelė. AB Šiaulių banko turto ir įsipareigojimų pokyčiai pagal mažai tikėtiną scenarijų	52
14 lentelė. AB Šiaulių banko likvidumo rodiklių pokyčiai pagal mažai tikėtiną scenarijų	53
15 lentelė. Likvidumo rodiklių dinamika 2004-2005 metais	56
16 lentelė. AB Šiaulių banko likvidumo spraga (LTL) 2005-12-31	59
17 lentelė. AB Šiaulių banko suminė likvidumo spraga (LTL) 2005-12-31	59
18 lentelė. AB Šiaulių banko likvidumo spraga (EUR) 2005-12-31	60
19 lentelė. AB Šiaulių banko likvidumo spraga (USD) 2005-12-31	60
20 lentelė. AB Šiaulių banko likvidumo spraga kitomis valiutomis 2005-12-31	61
21 lentelė. AB Šiaulių banko bendra likvidumo spraga 2005-12-31	62
22 lentelė. AB Šiaulių banko grynoji atviroji pozicija 2004-2005	62
23 lentelė. Užsienio valiutos (USD) kursų rizikos įvertinimo rodikliai	64

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas. Apibendrinta banko rizikos schema	14
2 paveikslas. Komercinių bankų pagrindinės rizikos	15
3 paveikslas. Banko rizikos klasifikavimas	16
4 paveikslas. Rizikos ir pajamų santykis	25
5 paveikslas. AB Šiaulių bankas turto dinamika bei jo struktūra	36
6 paveikslas. Paskolų struktūra 2005-12-31	36
7 paveikslas. AB Šiaulių bankas indėlių struktūra 2005-12-31	37
8 paveikslas. AB Šiaulių bankas finansavimo šaltiniai 2005-12-31	37
9 paveikslas. AB Šiaulių bankas pajamų ir išlaidų struktūra 2005-12-31	38
10 paveikslas. Šiaulių banko patiriamos rizikos	39
11 paveikslas. Maksimalios paskolos vienam skolininkui normatyvas (proc.)	40
12 paveikslas. Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais normatyvas	40
13 paveikslas. Bendrosios laikotarpio spragos ir viso turto santykis (proc.)	41
14 paveikslas. Likvidumo normatyvas (proc.)	41
15 paveikslas. Banko turto struktūra 2005-12-31	42
16 paveikslas. Kapitalo pakankamumo normatyvas (proc.)	42
17 paveikslas. AB Šiaulių bankas likvidumo rizikos valdymo ciklas	43
18 paveikslas. Likvidumo rodiklis 2004-2005 metais	46
19 paveikslas. Likvidaus turto santykis su visu turtu pagal ECB 2005 metais	47
20 paveikslas. Mobilaus turto ir nepastoviųjų įsipareigojimų struktūra 2005-12-31	48
21 paveikslas. 3 mėnesių mobilaus turto ir nepastoviųjų įsipareigojimų struktūra 2005-12-31	48
22 paveikslas. Likvidumo rizikos valdymo modelis	56
23 paveikslas. AB Šiaulių banko turto struktūra 2004 – 2005 metais	63

ĮVADAS

Komercinių bankų veikla visada buvo ir yra susijusi su įvairių rūšių rizika. Rizikos ypač padaugėja, kai auga rinka ir didėja konkurencija. Svarbios banko veiklos stabilumo ir tęstinumo prielaidos yra objektyvus padėties įvertinimas, sugebėjimas numatyti, identifikuoti bei valdyti riziką.

Plėtojant finansų rinką yra labai reikšmingas neapibrėžtumas ir rizika, kurios identifikavimas bei valdymas yra daugelio mokslininkų teorinis ir praktinis tyrimų objektas. Daug mokslinių tyrimų atliekama ateities prognozavimo ir rizikingų sprendimų priėmimo problemoms nagrinėti. Didelė dalis šių tyrimų skiriama rizikos valdymo (t.y. jos identifikavimo, analizės ir reguliavimo) metodikai kurti.

Kiekvieno banko pagrindinis tikslas - sukurti pridėtinę vertę savo akcininkams ir padėti tai daryti visuomenei, kuriai teikiamos paslaugos. Bankams visuomenė patiki valdyti lėšas, o šie jas investuoja, siekdami didžiausio pelno, esant priimtinaam rizikos lygiui. Todėl veiksmingas rizikos valdymas bankams yra ypač svarbus.

Anksčiau bankai didžiausią dėmesį skirdavo kredito rizikai. Tačiau šiandien, pasikeitus rinkos struktūrai, t.y. rinkai išsiplėtus tiek apyvartų, tiek ir naujų finansinių priemonių rūšių atžvilgiu, bankai susiduria su vis įvairesnėmis rizikos rūšimis. Vis svarbesnė tampa likvidumo rizika, kuri apibūdinama kaip banko gebėjimas įvykdyti savo įsipareigojimus suėjus nustatytam terminui ir patenkinti paskolų paklausą, palaikant atitinkamą aktyvų ir pasyvų portfelių apimtį ir sudėtį. Likvidumo rizika suprantama ir kaip rizika, galinti daryti įtaką banko pelningumui. Ši rizika turi būti griežtai ribojama ir kontroliuojama.

Darbo problema. Bankai susiduria su naujų rizikų atsiradimu ir didėjimu, kada siekia didesnio pelningumo, įeiti į naujas rinkas bei diegti naujus finansinius instrumentus. Likvidumo rizika atsiranda vykdant labai pelningas, bet labai rizikingas operacijas, neatitinkant banko balanso aktyvams bei pasyvams.

Darbo aktualumas. Rizikos valdymas nėra naujas reiškinys finansų rinkoje, tačiau mokslinėje literatūroje daugiau dėmesio skiriama paskolų rinkos problemoms nagrinėti. Kai bankai siekia augti, kyla išsamesnės rizikos valdymo analizės poreikis. Likvidumo rizika yra labai svarbi sudėtinė visų bankų veikiančių rizikų dalis. Bankai nuolat turi įvertinti likvidumo riziką, nes kilus staigiam ekonomikos nuosmukiui ar bankų sistemos likvidumo krizei, bankas negalėtų laiku įvykdyti savo įsipareigojimų.

Darbo naujumas. Išnagrinėjus bankų rizikos vertinimo ir valdymo mokslinę literatūrą, galima teigti, kad joje nėra susistemintų likvidumo rizikos analizės būdų bei jos valdymo modelių. Šiai problemai spręsti yra skirtas šis magistro baigiamasis darbas.

Darbo objektas. Akcinės bendrovės Šiaulių banko likvidumo rizika ir jos valdymas.

Darbo tikslas. Išanalizuoti akcinės bendrovės Šiaulių banko likvidumo riziką bei numatyti jos valdymo būdų tobulinimą.

Darbo uždaviniai.

1. Pateikti rizikos sampratos ir jos įtakos komercinių bankų veiklai teorinius aspektus.
2. Įvertinti likvidumo rizikos vaidmenį finansų rinkoje bei aprašyti jos valdymo būdus.
3. Atlikti likvidumo rizikos analizę akcinėje bendrovėje Šiaulių banke.
4. Identifikuoti akcinės bendrovės Šiaulių banko likvidumo rizikos valdymo problemas.
5. Pateikti likvidumo rizikos valdymo tobulinimo galimybes.

Hipotezė. Likvidumo rizika komerciniame banke yra identifikuojama, analizuojama ir reguliuojama pagal nustatytas toleruotinas ribas. Ši hipotezė tikrinama remiantis akcinės bendrovės Šiaulių banko veiklos pavyzdžiu.

Teorinis darbo reikšmingumas. Siekiant išsiaiškinti likvidumo rizikos analizės bei valdymo teorinius aspektus buvo analizuota įvairi šios tematikos Lietuvos bei užsienio autorių mokslinė literatūra. Apibendrinant literatūroje pateiktus likvidumo rizikai nustatyti naudojamus metodus, galima daryti išvadą, kad šių metodų diapazonas yra gana platus: pradedant skaičiavimais, panaudojant paprastas lenteles, kuriose pateikiami duomenys apie įvyksiančius sandorius, iki statistinio modeliavimo metodų.

Praktinis darbo reikšmingumas. Atlikta likvidumo rizikos ir jos valdymo analizė. Didžiausias dėmesys skirtas likvidumo rizikos analizei ir valdymo būdams parinkti bei pritaikyti AB Šiaulių banke.

Tyrimų bazė. Rašant magistro baigiamąjį darbą buvo pasinaudota ekonomikos, finansų ir statistikos mokslų žiniomis. Sprendžiant tyrimo uždavinius remtasi analitinio ir empirinio tyrimo metodais bei bendrąja moksline metodologija – analize, lyginimu, konkretizavimu.

Magistro baigiamajame darbe buvo naudojamosi įvairių užsienio ir Lietuvos tyrėjų mokslinė literatūra. Lietuvos finansų sektoriaus struktūrai, jo veiklai, bankų problemoms, praktiniams ir įvairiems bankininkystės teorijos ir metodologijos klausimams moksliniuose darbuose daug dėmesio skyrė: A. V. Rutkauskas, R. Bagdonienė, V. Gronskas, R. Urniežius, A. Garškienė, A. Lileikienė, M. Jasienė, V. Vaškeļaitis. Atliekant užsienio mokslinės literatūros analizę, remtasi šiais autoriais: J. Bessis, M. Crouhy, D. Galai, R. Mark, C. Kronseder, E.J. Vaughan ir kt.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys dalys. Pirmojoje dalyje pateikta rizikos samprata bei aptariami likvidumo rizikos teoriniai aspektai. Apibūdinta rizika bankų sektoriuje, rizikų klasifikacija bei likvidumo rizikos valdymo svarba komerciniams bankams. Apibendrinti literatūroje pateikiami likvidumo rizikai nustatyti ir valdyti naudojami metodai.

Antroji, analitinė – tiriamoji darbo dalis turi penkis skyrius. Pirmame skyriuje pateiktas akcinės bendrovės Šiaulių banko finansinės padėties įvertinimas 2003-2005 m. duomenimis. Antrasis skyrius skirtas akcinės bendrovės Šiaulių banko patiriamoms rizikoms apibūdinti ir įvertinti. Trečiajame skyriuje atlikta Šiaulių banko likvidumo rizikos ir jos valdymo analizė. Ketvirtasis skyrius skirtas testavimo nepalankiausiomis sąlygomis metodui pritaikyti.

Trečioji dalis skirta akcinės bendrovės Šiaulių banko likvidumo rizikos vertinimo ir valdymo metodikai tobulinti, pasiūlytas likvidumo rizikos valdymo modelis. Siūloma: atskirų valiutų likvidumo pozicijas (spragas) vertinti naudojant rizikos vertės (VAR) metodiką taikant variacijos / kovariacijos metodą, papildyti likvidumo rodiklių sistemą naujais dalyviais.

Magistro baigiamajame darbe suformuluotos išvados ir rekomendacijos, pateikti priedai bei pagrindinių sąvokų žodynas.

1. LIKVIDUMO RIZIKA BEI JOS VALDYMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Rizikos samprata ekonomikoje

Verslas, organizuotas rinkos pagrindais, yra visada susijęs su rizika, kuriai daro įtaką įvairūs veiksniai, keičiantys verslo aplinką (Laskienė, Snieška, 2003). Dėl besikeičiančios aplinkos atsiranda verslo neapibrėžtumas, prognozuojamų rezultatų neužtikrintumas, rizikingi sprendimai. Šiandien yra atliekama daug mokslinių tyrimų ateities prognozavimo ir rizikingų sprendimų priėmimo problemoms analizuoti. Didelė dalis šių tyrimų skiriama rizikos identifikavimo, analizės bei valdymo metodikai kurti. Rizika apima įvairiausias veiklos sritis, todėl ir mokslinėje literatūroje autoriai pateikia įvairius rizikos apibrėžimus.

Rizikos sampratos analizę reikia pradėti nuo rizikos sampratos plačiąja prasme analizės. Tik tuomet galima bus tiksliau apibūdinti likvidumo rizikos esmę. Mokslinėje literatūroje yra labai daug įvairių rizikos sampratų. Terminas „rizika“ yra kilęs iš graikų kalbos žodžio *ridsikon*, *ridsa* – uola; italų kalba *risco* – pavojus, grėsmė; prancūziškai *risque* – grėsmė, rizikuoti.

Daugelis autorių (Knight, 1921, Gegužis, 2003, Warren, 1992, Adams, 2000) terminus „rizika“ ir „neapibrėžtumas“ atskiria. Sąvoka „rizika“ ir „neapibrėžtumas“, J. Adams (2000) nuomone, tapo specialiais terminais literatūroje apie riziką ir saugumą nuo 1921 metų, kai Frank Knight savo darbe „Rizika, neapibrėžtumas ir pelnas“ apibendrinio: „jei jūs nežinote, kas atsitiks, bet žinote galimybes, tai ir yra rizika, o jei nežinote netgi galimybių, tai yra neapibrėžtumas“ (Adams, 2000).

A. Gegužio (2003) nuomone, šalia rizikos ir neapibrėžtumo, kaip aplinkos, kurioje priimami sprendimai, naudojama apibrėžtumo aplinkos samprata, kuri padeda atskleisti rizikos ir neapibrėžtumo sąvokų specifiką. Apibrėžtumo sąlygomis priimant sprendimus žinoma, koks bus kiekvienos alternatyvos rezultatas. Tačiau remiantis ekonomikos teorija, verslo apibrėžtumas yra laikina būseną ir, kaip rašė F. Knight „jei visi pokyčiai vyktų pagal nekintamus ir visuotinai žinomus dėsnius, jų atsiradimą būtų galima numatyti be galo ilgam periodui į ateitį, o tai sukurtų tobulą produkto verčių paskirstymą ir negalėtų atsirasti pelnas (nuostolis)“ (Knight, 1921). A. Gegužis (2003) taip pat nurodo, kad rizikos aplinkoje priimti sprendimai apibūdinami kaip tokie, kurių rezultatai yra žinomi, o neapibrėžtumas siejamas su situacijomis, kai sprendimų rezultatai negali būti analizuojami. Kad rizika ir neapibrėžtumas yra atskirtinos sąvokos, taip pat mano V. Gronskas (2003), V. Rutkauskas (1996). Be to, jie pažymi, kad rizika yra galimybė patirti neigiamą poveikį esant pavojingai situacijai.

Taigi visų šių autorių nuomone, terminus „rizika“ ir „neapibrėžtumas“ tikslinga atskirti.

Kitų autorių nuomone (Laskienė, Snieška, 2003), sąvokos „rizika“ ir „neapibrėžtumas“ yra sinonimai, nes jos iš esmės reiškia tą patį.

Pats terminas „rizika“ turi dvi pagrindines reikšmes: 1) galimas pavojus, gresianti žala bei nelaimė ir 2) veikimas, tikintis gero rezultato. Egzistuoja tiesioginis ryšys tarp rizikos ir galimo laimėjimo: kuo didesnė galimybė pasireikšti neigiamam įvykiui, tuo didesnė galima nauda, jei tai neatsitiks. Anot V. Gronsko (1993) tai ir skatina subjektus veikti, nors jie žino, kad tikslo gali ir nepasiekti. Vadinasi, rizika apima ir kitą prasmę – ryžtą veikti neaiškiais aplinkybėmis, tikintis sėkmės.

Įprasta teigti, kad rizika – tai neigiami veiksniai, kurie pasireiškia organizuojant veiklą. Kitaip tariant, tai yra tikimybė, kad investicijos realus rezultatas bus kitoks nei lauktasis (planuojamasis) rezultatas. Kuo didesnis bus nukrypimas nuo planuotojo, tuo didesnė rizika. Jei planuojamasis rezultatas yra užtikrintas ir tiksliai žinomas, vadinasi, jokios rizikos čia nėra. Anot G.Kancerevyčiaus (2004), rizika turi du matmenis – kiekį (t.y. potencialaus nuostolio dydį) ir kokybę (t.y. potencialaus nuostolio patyrimo tikimybę).

Rizika kaip praradimų ir nuostolio galimybė apibūdinama Webster's (2002) žodyne. Panašiai riziką apibrėžia ir daugelis kitų autorių (Vaughan, 1997, Gronskas, 1993, Adams, 2000, Lydeka, Drilingas, 2001). Tačiau, rizika taip pat yra siejama su prarasta ar maksimaliai neišnaudota galimybe. D. McNamee (2000) teigia: „...rizika yra galimybė, kad faktiškai rezultatai skirsis nuo suplanuotų, atsiradusios galimybės bus neišnaudotos arba išnaudotos netinkamai“. R. Bagdonienė (2000) taip pat skiria du požiūrius į riziką :

- 1) nepageidaujamo įvykio (nepasisekimo) tikimybė;
- 2) prarasta ar maksimaliai neišnaudota galimybė.

Remiantis atlikta mokslinės literatūros analize išryškėja, kad daugelis autorių terminus „neapibrėžtumas“ ir „rizika“ atskiria. Nagrinėjant rizikos sampratą mokslinėje literatūroje išryškėjo dvejopa rizikos prasmė: viena jų reiškia praradimų galimybę, kita – galimybę veikti neaiškiais aplinkybėmis. Taip pat didelė dauguma autorių riziką apibūdina vienareikšmiškai - kaip potencialių praradimų tikimybę ir tik nedaugelis pažymi, kad rizika – tai prarasta ar neišnaudota galimybė.

Taigi atlikus literatūros analizę, manoma, kad rizikos sąvoką reikėtų apibrėžti taip:

Rizika – tai praradimų arba neigiamo poveikio galimybė esant neapibrėžtoms aplinkybėms.

1.2. Rizika komerciniuose bankuose

Visos organizacijos susiduria su vienokia ar kitokia rizika, lemiančia jų veiklą bei rezultatus. Rizikos įvertinimo ir valdymo problema yra itin aktuali komerciniame banke, ją reikia spręsti siekiant, kad bankų sektorius būtų saugus ir patikimas. Komercinis bankas, veikdamas sudėtingoje rinkos aplinkoje, neišvengiamai susiduria su įvairių rūšių rizika. Kadangi rizikos visiškai išvengti

neįmanoma, ją reikia tinkamai valdyti. Rizikos valdymas – tai procesas, kuris leidžia banko akcininkams neviršijant priimtinos rizikos maksimizuoti banko pelną.

Dabartinės efektyvios bankininkystės finansų valdymo esmė – rizikos valdymas, kadangi jai priskiriami tik nuostoliai. Pagrindinis prieštaravimas yra tai, kad tuo pačiu metu negalima mažinti rizikos ir didinti pajamų. Banko vadovybė privalo taip valdyti pelno ir rizikos santykį, kad maksimizuodama pajamas pasirinktų tinkamiausią rizikos lygį.

Pasak G. Ševčenko, L.Ustinovičiaus, R.Balsevič (2004), rizika – tai bet kurio gamintojo, taip pat ir banko, charakteristika, kuri rodo jos vykdomos veiklos galutinio rezultato neapibrėžtumą ir galimus padarinius. Rizikos valdymo poreikis kyla ne tik bankams, nors būtent bankai yra finansų įstaigos, parodančios šalies ekonomikos likvidumą, bet ir kitoms finansų institucijoms, taip pat ir nekilnojamojo turto kompanijoms. Šiose organizacijose yra išorinių rizikos lygio apribojimų. Dėl to rizikos valdymas yra būtina ir neatsiejama finansinės kontrolės dalis. G.Kancerevyčiaus (2004) nuomone, rizikas geriausia yra nagrinėti remiantis finansinių institucijų, t.y. bankų veikla. Jo nuomone, pirmiausia dėl to, kad finansinės institucijos yra veikiamos rinkos rizikų, kurios kyla iš finansinių institucijų veiklos specifikos, t.y. jos formuoja investicijų portfelius iš skolos ir nuosavybės vertybinių popierių, prekiauja valiuta. Antra priežastis, dėl kurios yra geriausia rizikas nagrinėti remiantis finansinių institucijų pavyzdžiu, jos suteikia kreditus, kuriančius ateityje prognozuojamus pinigų srautus. Vadinas, šie srautai yra rizikingi ir ši veikla patiria kredito riziką. Kadangi finansų institucijų įsipareigojimus sudaro visuomenės ir kitų finansinių institucijų patikėtos lėšos, finansų institucijos privalo laikytis centrinio banko nustatytų riziką ribojančių normatyvų.

Ypatingas valstybės požiūris į finansų ir bankų sektorių nusako bankų veiklos specifiką, susijusią su tam tikros rūšies paslaugų teikimu (depozitų transformavimas į paskolas, likvidumo instrumentų tiekimas, informacijos apie skolintojus kaupimas), taip pat ir į įvairius neigiamus reiškinius, kuriuos nacionalinei ekonomikai ir socialiniam stabilumui sukelia bankų krizės.

Kai kurių autorių nuomone (Ivaškevičius, Sakalas 1997), banko finansinis tikslas apibrėžiamas taip: užtikrinti aukštą pelningumą/ kapitalo rentabilumo lygį ir bankui patikėtų lėšų saugumą. Tarp šių rodiklių yra tam tikras prieštaravimas. Banko didesnio pelningumo/ rentabilumo siekimas remiasi ekonomiškumo principu. Kita vertus, yra tam tikrų finansinių apribojimų. Tarp investicijų ir finansų turi būti išlaikyta pusiausvyra (Lisauskas, 1996), be to, skirtingi aktyvai duoda komerciniams bankams nevienodą pelną bei turi skirtingą rizikos laipsnį. Pusiausvyra pasiekama, kai kiekvienai investicijai yra reikiamų finansinių išteklių. Tokia proporcija kartais gali būti nevysiškai išlaikoma, pvz., ilgalaikės investicijos iš dalies tenkinamos iš trumpalaikių investicijų. Arba atvirkščiai, ilgalaikiai kreditai panaudojami trumpalaikėms atsargoms sudaryti. Todėl tobula ekonominė pusiausvyra nėra dažnas reiškinys. M. Jasienė (1998), Blank (2002) išskiria dvi finansinės pusiausvyros sudedamąsias dalis:

1. Pelno siekimą, lemiantį investavimo motyvą;
2. Likvidumą, išreiškiantį saugumo poreikį.

Kaip ir visų įmonių, bankų pagrindinis uždavinys yra maksimizuoti akcininkų naudą, išsaugant kapitalą ir didinant jo vertę. Viena iš galimybių šiam uždaviniui pasiekti – uždirbti grynojo pelno. Pelnas yra uždirbamas prisiimant riziką ir dažniausiai atsitinka taip, kad kuo daugiau imamasi rizikos, tuo daugiau galima uždirbti pelno arba patirti nuostolio. Todėl valdyti pelną be rizikos valdymo negalima (Kancerevyčius, 2004).

Visa banko veikla yra veikiama rizikos. Ir V.Vaškelaičio (2003) ir kitų autorių (Севрук, 1994) nuomonės dėl sąlygų, kuriomis rizikos lygis didėja, sutampa. Taigi rizikos lygis didėja, jeigu:

1. Problemų atsiranda neplanuotai ir staiga;
2. Esant palankiai ekonominei situacijai rizika plačiau išplinta;
3. Numatyti nauji tikslai, neatitinkantys ankstesnės įmonės praktikos;
4. Aukščiausio lygio vadovai ne visuomet turi kompetencijos priimti sprendimus, kurie padėtų finansinei institucijai išvengti didelių finansinių nuostolių;
5. Banko veiklą reglamentuojančių dokumentų trūkumai trukdo pasirinkti optimalius konkrečių situacijų sprendimo metodus.

Finansų teorija kol kas negali pasiūlyti visuotinai priimtos ir tuo pat metu išsamios rizikų klasifikacijos. Todėl praktiškai rizika reiškiasi įvairiai ir tradiciškai, ta pati rizikos rūšis gali būti įvardijama skirtingais terminais. Nepaisant rizikos klasifikacijos įvairovės, galima daryti prielaidą, kad kiekviena rizikos klasifikacija turėtų remtis tam tikrais principais (Ševčenko, Ustinovičius, Balsevič, 2004).

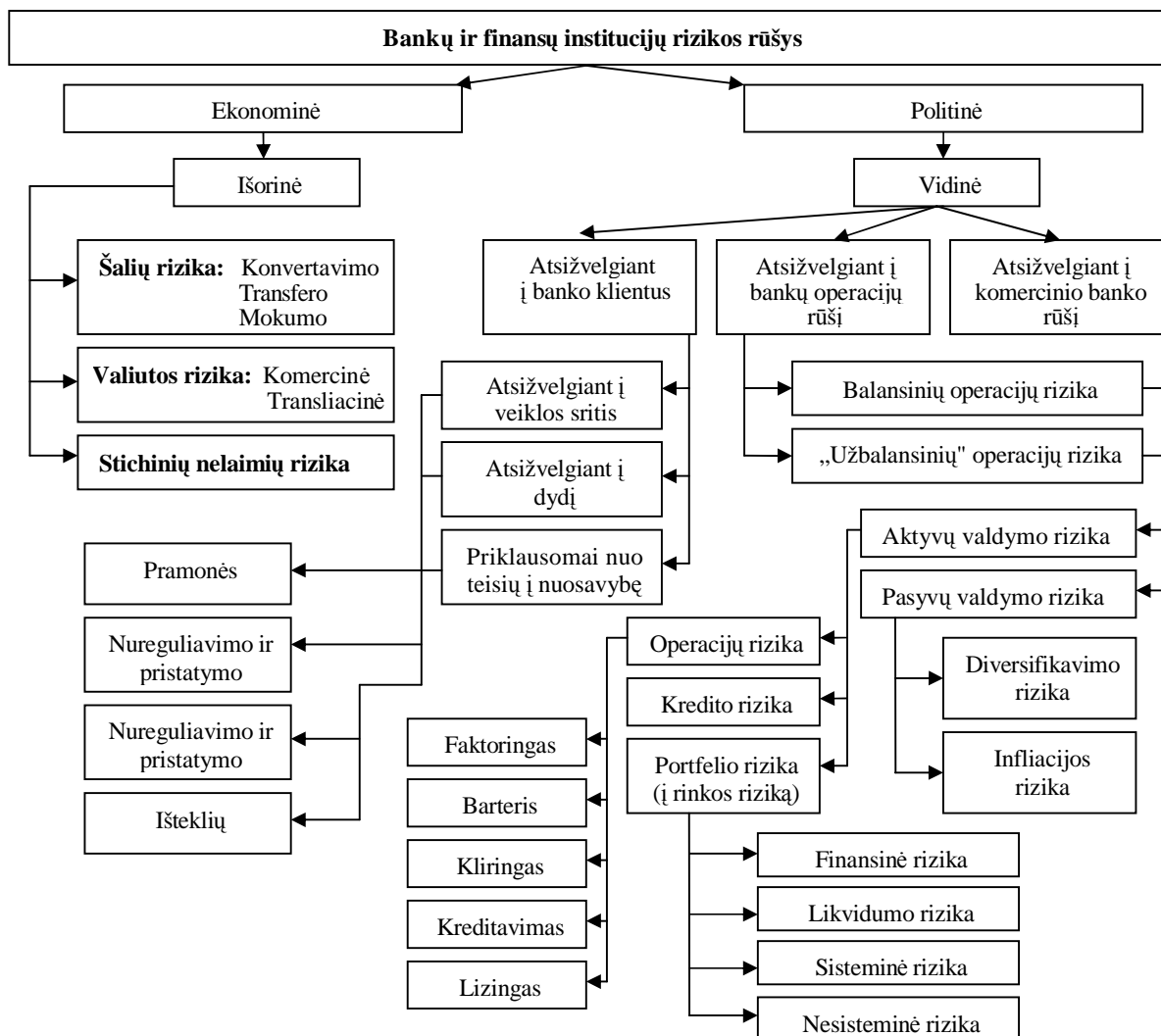
Klasifikacija turi apimti konkrečius klasifikavimo tikslus. Požymiai, pagal kuriuos rizikos skirstomos į atskiras grupes, turi būti susiję su klasifikavimo tikslais. Galimi tokie tikslai: rizikos šaltinių nustatymas, draudimo paslaugų nomenklatūros formavimas, spekuliacinių galimybių analizė, rizikos apsaugos metodų parinkimas ir pan.

Klasifikacija turi būti sisteminė. Hierarchinė klasifikuojamų rizikų struktūra turi rodyti tam tikru aspektu susijusius reiškinius. Į vieną grupę nereikėtų tiesiogiai jungti skirtingo lygio rizikų.

Klasifikacija turi išlaikyti požymio grynumą. Požymiai turi būti tiksliai apibrėžti, o rizikos turi būti grupuojamos tik pagal vieną požymį.

Kiekvienas požymis turi apimti visas potencialias rizikos rūšis. Skirstyti rizikas į atskiras grupes pagal vienodą požymį reikia taip, kad būtų apimtos visos galimos rizikos rūšys.

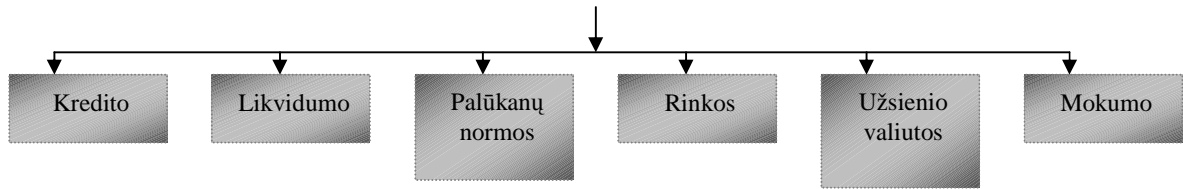
Darbe pateikta dažniausiai aptinkamų banko veikloje rizikos rūšių klasifikacija (1 pav.).

1 pav. Apibendrinta banko rizikos schema

Šaltinis : Ševčenko, G., Ustinovičius, L., Balsevič, R. (2004). Rizikos klasifikacija kaip esminis banko rizikos valdymo įrankis//Ūkio technologinis vystymas, p 49.

J.F.Sinkey (1994) nuomone, banko rizikos valdymas susideda iš trijų pagrindinių rizikų: kredito, likvidumo ir palūkanų normos. Čia likvidumo rizika sujungia užsienio valiutos, rinkos ir mokumo rizikas. Tuo tarpu J.Bessis (1998) šias rizikas išskiria ir kaip pagrindines, įvardija šešias banko rizikas (2 pav.).

2 pav. Komercinių bankų pagrindinės rizikos

Šaltinis: Bessis, J. 1998. Risk management in banking. West Sussex: John Willey & sons.Ltd.p.5

V. Lisauskas (1996) skiria keturias pagrindines banko rizikų grupes: technologinę (nekokybiški produktai, kapitalo trūkumas, veiklos žlugdymas, personalo klaidos), politinę (politinis nestabilumas, pasikeitimai pinigų ir finansų rinkoje), teisinę/institucinę (apskaitos standartai, operacijų atlikimo kaštai, normatyvinės bazės, įstatymų pasikeitimai) ir rinkos (pasiūlos ir paklausos pasikeitimai, dizaino trūkumai, kultūriniai veiksniai).

Specialistų analitikų nuomone, komerciniai bankai susiduria su dviejų tipų rizika: dinamine ir statistine.

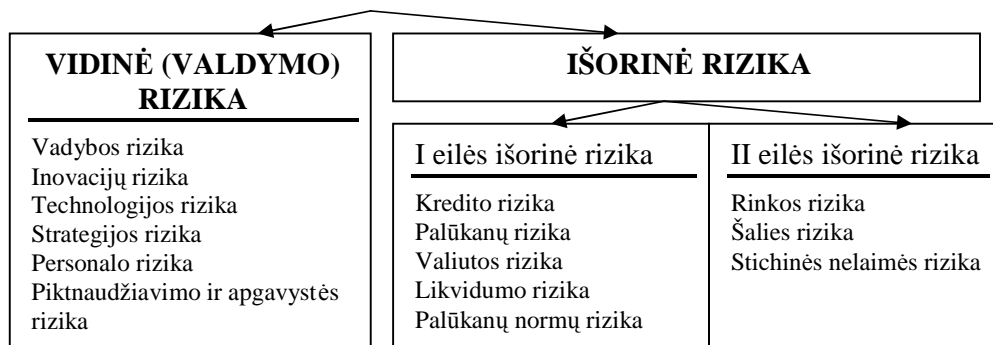
Dinaminė rizika – tai nenumatytų pasikeitimų rinkoje atsiradimas, rizikos sąlygų pokytis pasikeitus valdymo užduotims. C.P.Obi (1998) dinaminę riziką apibūdina kaip neprognozuojamo pagrindinio kapitalo vertės pasikeitimo riziką, kuri atsiranda dėl valdymo sprendimų priėmimo arba dėl neapibrėžtų rinkos ir politinių aplinkybių pasikeitimų. Vadinasi, dinaminės rizikos atsiradimą lemia tiek finansinės institucijos veiklos vidiniai rezultatai, tiek išoriniai veiksniai, kurie visiškai nepriklauso nuo pačios organizacijos. Tokie pasikeitimai gali atnešti ir nuostolių, ir papildomų pajamų.

Statistinė rizika – tai realaus turto praradimo rizika, atsirandanti dėl padarytos nuosavybei žalos arba dėl netinkamo darbų organizavimo. Ši rizikos sritis lemia tik nuostolius.

Bankų rizikos valdyme rizikai įvertinti ir analizuoti dažniausiai taikomi matematiniai statistiniai metodai ir tikimybių teorijos priemonės. Grynojo pelno dydžio vidutinio kvadratinio nuokrypio dinamika naudojama rizikos lygio analizei. Konkrečios situacijos analizei atliekama statinė analizė. Tuomet visų pirma įvertinamas banko rizikos atsiradimo laikas (Севрук, 1994).

Kaip jau minėta, kuo daugiau rizikos prisiimama, tuo daugiau galima uždirbti pelno, arba patirti nuostolių (Kancerevyčius, 2004). Rizika rodo nuostolių tikimybę susidarius atitinkamai situacijai. Dažniausiai mokslininkai sutaria, kad rizikų skirstymas į vidinę ir išorinę yra tikslingas (3 pav.).

BENDRA RIZIKA

3 pav. Banko rizikos klasifikavimas

Šaltinis: Vaškeleaitis, V. (2003). Pinigai: Komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Vilnius: Lietuvos mokslas, p. 64

Vidinė rizika susijusi su banko personalo pasirengimo, naudojamos technikos, technologijos lygiu, banko įvaizdžiu ir pan. Jos lygis labai priklauso nuo išorinės rizikos lygio.

I eilės išorinė rizika – tai rizika, kurios lygis priklauso nuo bankų sistemos lygio, jos teisinio reguliavimo. II eilės išorinė rizika priklauso nuo bendrų išorinės rizikos sąlygų – šalies ekonominės, politinės, socialinės situacijos. Vidinės ir I eilės išorinės rizikos skiriamasis bruožas – galimybė jas kontroliuoti, kitaip nei II eilės išorinė rizika.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad bankas susiduria su skirtingomis rizikos rūšimis ir jos skiriasi pagal vietą, atsiradimo laikotarpį, išorinių ir vidinių veiksnių visumą, vadinasi, skiriasi pagal analizės būdą ir skaičiavimo metodiką. Visos rizikos rūšys taip pat viena su kita yra labai susijusios, t.y. vienos rizikos rūšies pasikeitimas sukelia beveik visų rizikos rūšių pasikeitimus, daugiau ar mažiau veikia viena kitą. Dėl to itin sunku pasirinkti konkretaus rizikos lygio analizės metodą. Šio metodo optimizavimas numato daugelio rizikos veiksnių išsamią analizę. Todėl konkretaus rizikos lygio analizės metodo bei optimalių veiksnių atranka yra labai svarbi ir reikalauja ypatingo dėmesio. Išnagrinėjus nemažai mokslinių darbų apie rizikos klasifikavimą ir vertinimą, galima padaryti išvadą, kad nėra visuotinai vartojamos ir tuo pat metu išsamios rizikų klasifikacijos, o banko rizikos struktūrai įtakos gali turėti ir rizikos įvertinimas bei informacijos lygis.

1.3. Bendrieji komercinių bankų rizikos valdymo principai

Rizikos valdymas yra procesas, kuriame identifikuojamos, įvertinamos ir kontroliuojamos visos patiriamos rizikos. Strateginis rizikos valdymas garantuoja, kad verslo plėtros planai atitiktų ilgalaikį planuojamą pelningumą ir priimtina riziką (toleranciją). Taktinis rizikos valdymo tikslas – užtikrinti, kad verslo sprendimai būtų priimami suderinti su banko rizikos profiliu, ir suteikti būtinus kontrolės mechanizmus. G. Kancerevyčius (2004) rizikos valdymą apibūdina kaip procesą, kur yra identifikuojamos, įvertinamos, stebimos ir kontroliuojamos visos patiriamos rizikos. Tuo

tarpu V. Vaškelaitis (2003) rizikos valdymą įvardija kaip sprendimų priėmimą atsižvelgiant į informaciją, gautą analizuojant riziką.

Suvokimas, kad bankininkystė iš esmės yra banko rizikos valdymo verslas, sukuria nuolatinės verslo rizikos valdymo sistemos, į kurią įtraukiami visi banko padaliniai, būtinybę. Norint užtikrinti kryptingą ir koordinuotą veiklą, būtina formalizuoti rizikos valdymo politiką ir sukurti strategiją. Taikydamas tokias valdymo priemones, bankas gali iš anksto numatyti ir išvengti nepalankių jam įvykių, o ne tik sušvelninti jų padarinius (Севрук, 1994).

Pagrindinis banko veiklos rizikos valdymo tikslas – išlaikyti tokį rizikos lygį, kad ekonominės aplinkos pokyčiai, valiutų kursai, palūkanų normų ir pan. svyravimai nesukeltų pavojaus stabiliai banko veiklai, bankų bei bankų veiklos priežiūros institucijų nustatytą riziką ribojantiems normatyvams vykdyti.

Rizikos valdymo metodai ilgainiui evoliucionavo nuo labai primityvių iki labai sudėtingų, tačiau rizikos valdymo principai keitėsi nedaug. G. Kancerevyčius (2004) skiria svarbiausius principus:

1. Riziką prisiimti būtina, norint uždirbti. Per daug griežtas rizikos ribojimas lemia verslo vangumą, o per laisvas - lemia per daug didelius nuostolius;
2. Rizikos valdymas turi būti lankstus;
3. Rizikos valdymo padalinys vadovybei turi laiku teikti integruotą, vientisą verslo padėties vaizdą;
4. Visa banko veikla, susijusi su rizikai jautrių produktų naudojimu, turi būti vykdoma tik pritarus įgaliotiems asmenims ar padaliniams;
5. Sandorių tvirtinimo įgaliojimai turi būti perduodami iš valdybos centrinei būstinei, o iš jos - padaliniams;
6. Verslo vienetai yra nepriklausomi ir atsakingi už verslo vykdymą bei valdymą neviršijant jiems nustatytų limitų.

Rizikos valdymo proceso vientisumą banke užtikrina nustatyta strategija. Finansinėje literatūroje dauguma autorių (Staškevičius, 2000, Bagdonienė 2000, Gronskas, 2003, Kancerevyčius, 2004) skiria penkis rizikos valdymo etapus. Šie etapai paprastai įvardijami skirtingai, tačiau jų samprata iš esmės yra panaši. Tai:

- rizikos identifikavimas (nustatymas);
- rizikos dydžio nustatymas;
- rizikos apribojimas arba sumažinimas;
- rizikos stebėjimas;
- rizikos kontrolė.

Nors valdymo ciklas yra universalus, tačiau atsižvelgiant į rizikos rūšį, valdymo metodika gali skirtis.

Rizikos identifikavimas gali remtis tokiais veiksniais (G. Kancerevyčius, 2004):

- veiklos operacijos prigimtis (nauja ar įprasta),
- laikotarpis,
- rizikos dydis (kokiomis sumomis operuojama, kiek gali keistis kaina ar palūkanos),
- kapitalo pakankamumas (kiek kapitalo reikalauja veikla),
- rizikos/pelningumo ryšys (koks potencialus pelnas, ar jis atitinka rizikos lygį).

Suklasifikavus visas galimas banko rizikos pasireiškimo formas, toliau kokybiškai ir kiekybiškai įvertinamas rizikos ir neapibrėžtumo veiksnių poveikis, t.y. atliekama rizikos analizė.

Bankai, kaip ir bet kurios kitos komercinės struktūros, susiduria su makroekonominė (tarkime, ekonomikos nuosmukio) ir mikroekonominė (tarkime, naujos konkurencijos) rizika. Visos kompanijos taip pat susiduria su technologinės įrangos gedimu, tiekėjų komercinių nesėkmių, politinio kišimosi ar stichinių nelaimių rizikomis. Rizikos analizė – tai duomenys apie potencialius rizikos pasireiškimo atvejus, būdus, dydį, taip pat ir būtina informacija sprendimui priimti, kad būtų minimizuotas rizikos poveikis. Atliekant rizikos analizę, taikomi šie pagrindiniai kriterijai (Kronseder, 2004):

- ū rizikos faktoriai ir jų poveikis nebūtinai priklauso vienas nuo kito;
- ū nuostoliai dėl vieno kurio rizikos faktoriaus poveikio nebūtinai didina kito nuostolio atsiradimo tikimybę;
- ū maksimalus galimas nuostolis neturi būti didesnis už finansines rinkos subjekto galimybes.

Rizikos analizė yra kiekybinė ir kokybinė. *Kiekybinė analizė* – įvairių rizikos sričių įvertinimas skaičiais. Atliekant kiekybinę analizę naudojami įvairūs metodai, programinė įranga ir kt. Dažniausiai naudojami metodai yra šie: statistinis, ekspertinis, analitinis, analoginis.

Statistinio metodo esmė – skaičiuoti nuostolių tikimybes analizuojant visus statistinius duomenis, veikiančius banko operacijos rezultatų visumą. Nuostolių atsiradimo dažnis apskaičiuojamas pagal formulę (Vaškelaitis, 2003, Norvaišienė, 2000):

$$F=n/N \tag{1}$$

Čia: F – nuostolių atsiradimo dažnis veikiant vienam iš rizikos veiksnių;

n – nuostolių atsiradimo skaičius veikiant tai pačiai rizikai;

N – visų įvykių, įskaitant ir sėkmingus atvejus, skaičius toje pačioje rizikos srityje.

Ekspertinis metodas taikomas vertinant labai sudėtingus projektus, kai rizika gali pasireikšti pačiais įvairiausiai būdais. Ekspertų pateikti vertinimai analizuojami ir gaunamas apibendrintas galutinis rizikos įvertinimo rezultatas, kuriuo remiantis priimamas sprendimas (Tamošiūnienė, 2002).

Analitinio metodo rezultatai pagrįsti ekonominio modeliavimo principais ir alternatyvų paieška.

Analogų metodo esmė – panašių projektų lyginimas, tačiau taikant šį metodą reikia atkreipti dėmesį į tai, kad rinkoje praktiškai niekuomet nebūna tų pačių sąlygų, kuriomis gauti ankstesni rezultatai.

Pagrindinis *kokybinės analizės* tikslas – identifikuoti ir apibrėžti rinkos veiksnius, nustatyti sąlygas, kuriomis pasireiškia rizika (Vaškelaitis, 2003). Pagrindiniai šios rizikos įvertinimo metodai yra šie: ekspertiniai, istoriniai asociaciniai, konceptualieji, reitingų įvertinimo, literatūrinės fantastinės analogijos.

Gera rizikos valdymo sistema turi:

- turėti galimybę tiesiogiai pamatuoti riziką ir limitus;
- skatinti imtis rizikos protingai – tik rizikuojant galima uždirbti;
- skatinti efektyviausiai panaudoti kapitalą;
- apimti visus naudojamus instrumentus, rinką ir rizikos tipus;
- veikti taip, kad rizikos pokyčiai atspindėtų ir rinkų rizikingumo pokyčius, ir pozicijų pasikeitimus;
- tinkamai derinti įvairias rizikas, įvertinant koreliaciją ir diversifikaciją.

Mokslinėje literatūroje bei pasaulinėje praktikoje kiekvienu rizikos valdymo tarpsniu taikomi įvairūs metodai, atsižvelgiant į banko operacijų įvairovę, jų apimtį, vadovų požiūrį į riziką ir neapibrėžtumą bei, suprantama, - į rizikos rūšį. Likvidumo rizikos valdymo metodai išsamiau aptarti 1.4. bei tolesnėse šio darbo dalyse.

1.4. Banko likvidumo rizikos valdymas

Likvidumas, arba sugebėjimas finansuoti turto augimą ir vykdyti įsipareigojimus, suėjus jų terminui, yra viena iš svarbiausių sąvybių, lemiančių nepalaužiamą bankinių organizacijų gyvybingumą. Todėl likvidumo valdymas yra vienas iš esminių bankų veiklos rūšių. Efektyvus likvidumo valdymas mažina rimtų problemų tikimybę. Iš tiesų likvidumo svarba peržengia individualaus banko ribas, nes jei likvidumo stygius jaučiamas vienoje institucijoje, jis gali turėti įtakos visai sistemai. Dėl to, likvidumo analizė reikalauja iš banko vadovų ne tik nuolatos tikrinti banko likvidumo poziciją bet ir nustatyti, kaip finansavimo galimybės plėtotųsi įvairiomis, net ir nepalankiomis, aplinkybėmis.

Likvidumo rizika – tai rizika, kad bankas negalės laiku įvykdyti įsipareigojimų ir/ar siekdamas įvykdyti juos gali būti priverstas parduoti finansinius aktyvus ir/ar uždaryti pozicijas ir dėl likvidumo rinkoje patirti nuostolių (Vaškelaitis, 2003). Kadangi bankai atlieka tarpininkavimo tarp išteklių savininkų ir skolininkų funkciją, o didžioji banko pasyvų dalis yra skolinta, t.y. nepriklauso

bankui, tai likvidumo rizikos valdymas yra prioritetinga kiekvieno banko rizikos valdymo politikos dalis.

Likvidumas yra apibrėžiamas kaip banko gebėjimas užtikrinti savo įsipareigojimų vykdymą, tai yra skolų gražinimą suėjus nustatytam terminui ir paskolų paklausos patenkinimą, palaikant atitinkamą aktyvų ir pasyvų portfelio apimtį ir sudėtį.

Atsižvelgiant į bankų ar kitokios finansinės institucijos vykdomos veiklos specifiką, kaip likvidumo rizikos priežastis galima nurodyti: vykdomos labai pelningos, bet labai rizikingos operacijos; banko balanso aktyvų ir pasyvų neatitikimas; banko išduodami dideli kreditai vienam klientui ir pan. Kaip jau minėta, bankai atlieka tarpininkavimo funkciją tarp išteklių savininkų ir skolininkų. Dėl banko skolintų lėšų vyravimo balanse bankas yra priverstas siekti, kad banko aktyvai ir pasyvai atitiktų. Vadinasi, likvidumas yra būtinybė palaikyti objektyvų ir reikiamą santykį tarp trijų banką veikiančių elementų – nuosavo banko kapitalo, pritrauktų ir panaudotų finansinių išteklių.

Nagrinėjant banko likvidumo problemų atsiradimo priežastis galima paminėti dvi priežasčių grupes - išorines ir vidines.

Išorinės likvidumo rizikos priežastys: staigus ekonomikos kritimas; greitas vertybinių popierių rinkos žlugimas; vienos ar kelių finansinių institucijų žlugimas, kuris sukelia visuotinę paniką ir bendrą bankų sistemos likvidumo krizę; neadekvatūs valstybinių institucijų veiksmai finansinių institucijų ar visos ekonomikos atžvilgiu.

Vidinės likvidumo rizikos priežastys: netinkamas kredito rizikos valdymas ir labai padidėję blogų paskolų mastai; blogas palūkanų normos rizikos valdymas, pajamų praradimas, pelningumo kritimas ir dėl to atsiradęs nepasitikėjimas banku; per didelis pasitikėjimas pinigų rinkos galimybėmis rasti pastovius pinigų šaltinius; neefektyvus pinigų šaltinių diversifikavimas ir pernelyg didelis pasitikėjimas stambiais depozitais; per maži turimų likvidžių aktyvų kiekiai ir neteisingas aktyvų likvidumo vertinimas.

Išorinė likvidumo rizika veikia visus rinkos dalyvius, t.y. finansų sistema praranda likvidumą arba jis gerokai sumažėja. O vidinė arba specifinė likvidumo rizika - atskiros finansų institucijos likvidumo problemų atsiradimas, susijęs su netinkamu tos institucijos valdymu.

V. Vaškelaitis (2003) pažymi, kad sąvoka „likvidumas“ skirtingai apibūdinama nagrinėjant objektyviu ar subjektyviu požiūriu. Pirmuoju atveju, likvidumas tai galimybė pakeisti turtą į mainų priemonę, galimybė panaudoti tą turtą sandoriams. R.L. Miller, D.D. Vanhose (2000) teigia, kad likvidumas – tai tam tikro turto pardavimo lengvumas bet kuriuo momentu ateityje už tinkamą kainą esant trumpam įspėjimo terminui ir minimalioms realizavimo išlaidoms. Subjektyviu požiūriu likvidumas apibūdinamas kaip banko gebėjimas laiku, visiškai ir tolygiai vykdyti banko įsipareigojimus (Bankų likvidumo normatyvo skaičiavimo taisyklės).

Likvidumo valdymo formalumas ir naujoviškumas labiausiai priklauso nuo banko dydžio ir jo veiklos pobūdžio bei kompleksiskumo. Ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į Valdymo informacines sistemas, grynų finansavimo sąlygų analizę pasirinktomis aplinkybėmis, finansavimo šaltinių diversifikaciją, nenumatytų atvejų planavimą, nes visi šie dalykai lemia stiprų likvidumo valdymą bet kokio dydžio ar tipo bankui. Vienam ar kitam dalykui įgyvendinti reikalingos informacinės sistemos ir analizė mažesniuose bankuose, be abejonės, pareikalaus mažiau šaltinių ir bus ne tokios kompleksiškos kaip didžiuosiuose bankuose.

Banko bendrasis likvidumo valdymo tikslas optimaliai valdyti darbinį kapitalą. Tai apima kasdieninių pinigų srautų valdymą, ypatingą dėmesį kreipiant į trumpalaikį turą ir trumpalaikius išsipareigojimus. Valdant likvidumą siekiama tvarkyti banko numatomas ir nenumatomas lėšų įplaukas ir išlaidas tokiu būdu, kad bankas galėtų negaišdamas saugiai įvykdyti visus savo finansinius išsipareigojimus, daruge nepatirdamas nuostolių dėl išaldytų lėšų. Darbinio kapitalo valdymas apima viso turto ir išsipareigojimų, kurių planuojamas ar prognozuojamas galiojimo terminas trumpesnis nei vieneri metai, valdymą.

Didinant prisiimamos finansinės rizikos (pavyzdžiui, likvidumo) lygį, banko pajamos didėja. Be abejo, banko vadovai siekia didžiausių pajamų esant tam tikram finansinės rizikos lygiui ir mažiausios finansinės rizikos tam tikram pajamų lygiui. Bankų vadovai turi atsakyti į klausimą: kiek prisiimti kiekvienos iš finansinių rizikų, kad nebūtų peržengtos užsibrėžtosios bendrosios finansinės rizikos ribos ir padidintos banko pajamos. Sėkmingas likvidumo valdymas leidžia mažinti likvidumo riziką nustatytu pajamų lygiu.

Likvidumo įgyvendinimas yra gana sudėtingas procesas, nes likvidumas priklauso ne vien nuo banko vadovybės sugebėjimo bei gerų norų, bet ir nuo kredito rinkos padėties, ekonominių bei politinių krašto gyvenimo sąlygų, pasaulinės ūkio konjunktūros, kuri pagrįsta ne vien ekonomiais, politiniais, bet ir psichologiniais veiksniais. Netikėtai pasikeitę banko depozitų ir kreditų srautai gali sukelti bankui likvidumo riziką, t.y. bankas nesugebės patenkinti savo klientų ketinimų atsiimti indėlius ir negalės jiems suteikti kreditų.

M. Jasienės (1997) atliktoje amerikietišku bankų valdymo teorijų apžvalgoje minimos keturios likvidumo valdymo teorijos: komercinių kreditų, transformavimo (shiftability theorie), numatomų pajamų, pasyvų valdymo.

Pirmoji likvidumo valdymo teorija - komercinių kreditų teorija, teigianti, kad bankai turi palaikyti pakankamą likvidumo lygį tik skolindami trumpalaikiams apyvartinio kapitalo poreikiams, tapo nebeaktuali. Tai lėmė tas faktas, kad bankai vis labiau išitraukė į nekilnojamojo turto ir vertybinių popierių įsigijimo finansavimą, t.y. į ilgalaikį finansavimą. Pagrindinis trūkumas – siaura orientacija, kuri neatitinka šiandieninių reikalavimų.

Antroji likvidumo valdymo teorija - transformavimo teorija - remiasi prielaida, kad bankai gali turėti pakankamą likvidumo poziciją, jei tam tikra jų turto dalis greitai ir be didelių nuostolių gali būti paverčiama grynaisiais pinigais. Dabartinėmis sąlygomis tai reikštų, kad bankas turi palaikyti pakankamus antrinius likvidumo rezervus, kurie apima dažniausiai skirtingus pinigų rinkos instrumentus. Pažymėtina, kad dalis šio turto paverčiama grynaisiais pinigais automatiškai (tarkime, vertybiniai popieriai arba paskolos atėjus jų išpirkimo arba grąžinimo terminui), o kita dalis pakeičiama grynaisiais pinigais vadovų sprendimu (tarkime, reikalavimas anksčiau grąžinti paskolas arba obligacijų pardavimas, kai tikimasi didesnių palūkanų normų). Pagrindinis trūkumas – netinka krizinėse situacijose, kai vyksta masiniai bankrotai.

Pagal numatomų pajamų teoriją bankai turi stengtis suderinti savo pinigų srautus tokiu būdu, kad planuojamos grynujų pinigų išmokos būtų suderintos su jų įplaukomis. Jeigu bankas tikisi, kad korporacija atsiims iš banko 1 mln. litų (naudodamasi kredito linija arba neatnaujindama depozito sertifikato) po trijų mėnesių, tai bankas turi pasirūpinti, kad atitinkama grynujų pinigų suma po trijų mėnesių būtų gauta iš grąžintos paskolos arba išpirktų vertybinių popierių. Kadangi paskolų grąžinimas pagal tam tikrą periodinį grafiką išsklaido kreditavimo riziką laiko atžvilgiu ir geriau tinka dažniems likvidumo poreikiams tenkinti, bankai linkę teikti naujų tipų paskolas, kurios grąžinamos per ilgesnį laikotarpį. Trūkumas - labai sunku įvertinti numatomą kreditoriaus pelną.

Pasyvų valdymo teorija numato, kad likvidžiosios lėšos gali būti pritraukiamos finansų rinkose: parduodant depozitų sertifikatus, skolinantis iš centrinio banko arba iš kitų finansinių institucijų. Ši teorija svarbi, nes likvidumo rizikai valdyti leidžia naudotis abiejų balanso pusių straipsniais.

Praktikoje bankai naudojami skirtingais likvidumo šaltiniais, nes, pirma, kiekvienas likvidumo šaltinis yra ribotas ir, antra, likvidumo šaltinių naudojimą lemia ekonominė situacija. Nesunku pastebėti, kad pirmosios trys likvidumo teorijos remiasi turto valdymu, o paskutinioji - išipareigojimų valdymu.

Vokiškų bankų valdymo teorijų apžvalgoje išskiriamos (Jasienė, 1997): Hiubnerio – auksinė banko taisyklė, žemutinio lygio palaikymo teorija (Bondensatz), transformavimo – Maouton 1918m. teorija, maksimalaus apkrovimo teorija.

Skirtingoje literatūroje ir skirtingas bankinkystės tradicijas turinčiose šalyse likvidumo valdymo metodai pavadinami skirtingai, tačiau savo esme jie visi sutampa. Bankų valdymo teorijos ir toliau plėtojamos: bankai aktyviai dalyvauja inovaciniuose procesuose, vis daugiau dėmesio skiria vartotojiškam kreditui, daugiau dėmesio skiriama eiliniam klientui, nuo intuityvinių banko valdymo metodų pereinama prie moksliskai pagrįstų valdymo metodų.

Likvidumo valdymui apibūdinti naudojami įvairūs terminai (Kancerevyčius, 2004). Operatyvinis likvidumo valdymas apsiriboja laikotarpiu nuo vienos dienos iki trijų mėnesių, nes trys mėnesiai traktuojami kaip kritinis laikas išgyventi, jeigu ištinke likvidumo krizė. Mėnesio

terminas dažnai numatomas todėl, kad tai yra atsargų skaičiavimo laikotarpio ilgis. Ilgalaikio likvidumo valdymas trunka dažniausiai iki vienerių metų, tai atitinka biudžeto planavimo laikotarpį.

Likvidumo rizikos valdymas skiriamas į dvi dalis:

- kasdieninį (trumpalaikį);
- ilgalaikį (strateginį).

Kasdieninį (iki 3 mėnesių) likvidumo valdymą beveik visais atvejais atlieka banko išdo padalinys. Starteginiu likvidumo valdymu užsiima aktyvų-pasyvų valdymo padalinys.

Likvidumo situacijos pokyčius indikuoja vadinamieji likvidumo indikatoriai, t.y. įvairūs rodikliai ir koeficientai. Dažniausiai nustatoma likvidumo rodiklių, kurie geriausiai atspindi konkretaus banko specifiką, sistema. Likvidumo rizikos indikatoriai išsamiau aptarti 1.5. dalyje.

1.5. Likvidumo indikatoriai

Likvidumo rizikos indikatoriai, pagrįsti pinigų srautų skaičiavimais, beveik vienodai naudojami visų bankų. Tai įvairių likvidumo spragų skaičiavimas, išeinančių lėšų prognozavimas ir pan. Taip pat naudojami įvairiais rodikliais ir koeficientais, kuriais signalizuojama apie likvidumo pokyčius. Jais remiantis nustatomi įvairūs likvidumo limitai. Limitai nustatomi kaip koeficientai arba kaip nominali suma, kurią bankas bet kuriuo metu turi laikyti.

Lietuvos bankas yra nustatęs komerciniams bankams likvidumo normatyvą, kurį jie turi vykdyti kiekvienu centrinio banko pareikalavimu ir kuris yra kontroliuojamas kiekvieną mėnesį. Šio rodiklio reikšmė negali būti mažesnė kaip 30 proc. (Lietuvos banko valdybos nutarimas, 2004). Šis normatyvas skirtas komercinių bankų likvidumui kontroliuoti. Centrinis bankas, sekdamas kiekvieno komercinio banko likvidumo rodiklio dinamiką, gali pastebėti nepageidaujamų reiškinių konkrečiame banke ar visoje bankų sistemoje požymius ir imtis atitinkamų veiksmų.

1 lentelė

Likvidumo šaltinių įvertinimas

Tradiciniai (pagrindiniai) rodikliai	Rekomenduojamieji (progresyvieji) rodikliai	Papildomieji rodikliai, kiti koeficientai
<u>Likvidžiojo turto dydis</u> Indėliai	<u>Likvidžiojo turto dydis</u> Nestabilūs įsipareigojimai	<u>Trumpalaikiai VP</u> Indėliai iš viso
<u>Likvidžiojo turto dydis</u> Turtas iš viso	<u>Likvidžiojo turto dydis-skolintos lėšos</u> Indėliai	<u>Visos skolintos lėšos</u> Akcininkų nuosavybė

Šaltinis: Vaškeleaitis, V. (2003). Pinigai: Komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Vilnius: Lietuvos mokslas, p. 147

Kaip jau minėta, paprasčiausias likvidumo įvertinimas yra grynojo likvidžiojo turto apskaičiavimas. Tačiau vienas pats šis rodiklis nieko neparodo, jei nėra įvertinami įsipareigojimai

bei jų padengimo terminas. Visus likvidumo rodiklius galima suskirstyti į tradicinius, progresyvuosius ir papildomus (1 ir 2 lentelės). Dauguma jų išreiškiami koeficientais.

Kuo didesni šie koeficientai, tuo didesnė likvidžioji banko pozicija ir mažesnė likvidumo rizika.

Tradiciniai likvidumo rizikos rodikliai gaunami paprastais ir aiškiais skaičiavimais, tokiais kaip paskolų ir indėlių santykis arba likvidžiojo turto ir visų indėlių santykis.

Progresyvieji arba rekomenduotieji rodikliai išsamiau atspindi banko likvidumo poziciją. Skirtumas tarp likvidžiojo turto (teigiamai veikiančio banko likvidumą) ir pasiskolintųjų lėšų (banko skolinimosi potencialo naudojimo), palyginti su tam tikrais potencialiais likvidumo poreikiais (indėliais ir nestabiliais įsipareigojimais), gali gerai atspindėti likvidumo riziką.

2 lentelė

Likvidumo poreikių įvertinimas

Tradiciniai (pagrindiniai) rodikliai	Rekomenduojamieji (progresyvieji) rodikliai	Papildomieji rodikliai, kiti koeficientai
<u>Likvidžiojo turto dydis</u> Indėliai	<u>Nestabilūs įsipareigojimai – skolintos lėšos</u> Nestabilūs įsipareigojimai	<u>Nestabilūs indėliai</u> Indėliai iš viso
<u>Paskolos</u> Indėliai		<u>Paskolų didėjimo tempas</u> Skolinimosi išlaidos

Šaltinis: Vaškeļaitis, V. (2003). Pinigai: Komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Vilnius: Lietuvos mokslas, p. 147

Kuo mažesni šie koeficientai, tuo geresnė likvidžioji banko pozicija ir mažesnė likvidumo rizika.

Papildomaisiais likvidumo rodikliais turi būti naudojamos kartu su jau minėtais likvidumo rizikos rodikliais. Jais gali būti atskleidžiamos specifinės banko silpnosios ir stipriosios ypatybės. Tarkime, banko pasiskolintų lėšų kiekis (palyginti su akcininkų nuosavybe arba su indėliais, kurie paprastai sudaro banko balanso nekintamąją dalį) gali atskleisti banko likvidumo poreikius ir parodyti, kiek potencialaus skolinimosi rezervo (limito) bankas yra sunaudojęs. Panašias išvadas galima daryti, kai banko lėšų pritraukimo kaštai didesni už rinkos vidurkį. Paskolų augimo tempas rodo, kaip bankas turi pasirengti tenkinti paskolų finansavimo poreikį.

Komerciniai bankai turi nustatyti savo veiklos apribojimus, maksimalias leistinas ir priimtinas rizikos ribas - limitus, kad apribotų rizikos lygį. Tačiau kartu limitai turi būti pakankami, kad leistų bankui nevaržomam veikti ir gauti pelną. Įvairių valdymo lygių pelno planai turi atitikti nustatytų limitų galimybes. Norint nustatyti optimalius limitus, būtina mokėti nustatyti ir kiekybiškai pamatuoti riziką. Prisiimta rizika (kiek leidžia limitai) gali būti įvertinta trimis matais: pelnu, pelno nepastovumu, rizikos verte (VaR). Rizikos pelningumas matuojamas :

Ū Rizikos koeficientas = Pelnas (nuostolis) / Rizikos vertė. Kuo didesnis rizikos koeficientas, tuo geresnis pelningumas, palyginti su prisiimta rizika. Tačiau koeficiento pokyčiai

nepaaiškina, dėl ko jo vertė kinta - dėl mažėjančio pelningumo ar dėl didėjančios rizikos.

Tai paaiškina Sharpo ir Efektyvumo koeficientai.

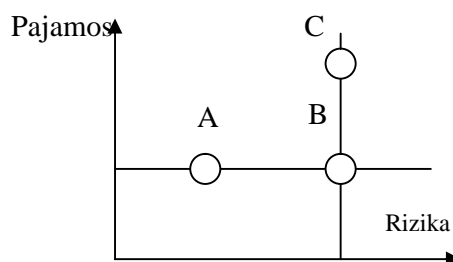
Ū Sharpo koeficientas = Pelnas (nuostolis)/Pelno (nuostolio) nepastovumas.

Ū Efektyvumo koeficientas = Sharpo koeficientas / Rizikos koeficientas.

Pagrindinis rizikos valdymo padalinio svertas kontroliuojant riziką yra limitai. Limitai gali būti nustatomi kiekvienam portfeliui, instrumentui, įvairiems portfelio integracijos lygiams. Limitai gali būti kontroliuojami realiu laiku, kas dieną, kitais intervalais. Limitų sistemos gali būti labai įvairios atsižvelgiant į banką. Limitų sistemų aprašymų metodinėje literatūroje beveik nepasitaiko, nes kiekvienas bankas deda daug pastangų jas kurdamas, klysdamas ir bandydamas ieško geriausių būdų ir nėra linkęs atskleisti subtilybių.

1.6. Rizika ir pelningumas

Šiuolaikinėje rinkos ekonomikoje rizikos poveikio pašalinti neįmanoma, todėl pagrindinis komercinio banko uždavinys yra pelno ir rizikos santykio optimizavimas. 4 paveiksle parodyta tipinė padėtis, kuri susidaro bankuose nagrinėjant rizikos pajamų santykį. Taške A matome riziką esant mažiausią, o taške C pajamos yra didžiausios. Taškas B rizikos požiūriu atitinka tašką C ir pajamų požiūriu - tašką A. Lyginant A ir B matyti, kad pozicija A yra geresnė nei B, nes, esant vienodoms pajamoms, A yra mažiau rizikingas. Lygindami taškus C ir B, matome, kad C taško padėtis yra geresnė, nes, esant tai pačiai rizikai, tikimės daugiau pajamų.

4 pav. Rizikos ir pajamų santykis

Šaltinis: Vaškelaitis, V. (2003). Pinigai: Komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Vilnius: Lietuvos mokslas, p.140

Tačiau situacija sudėtingesnė, kai reikia palyginti taškus A ir C. Matoma, kad taške C gaunamos didesnės pajamos, bet čia yra ir daugiau rizikos. Taip atsiskleidžia pagrindinė banko užduotis - suformuoti strategiją ir taktiką, kad veiklos rezultatai būtų geriausi, o pelno ir rizikos santykis - optimalus. Pagrindinis prieštaravimas yra tai, kad negalima vienu metu mažinti rizikos ir didinti pajamų. Bankų vadovybė priversta taip valdyti pelno ir rizikos santykį, kad maksimizuodama pajamas pasirinktų tinkamiausią rizikos lygį.

Labai likvidus bankas yra ne toks pelningas, nes didesnę dalį finansinių resursų laiko neinvestavęs arba investavęs į mažesnę pelną duodančius, bet likvidžius aktyvus. Ir atvirkščiai - didesnę riziką prisiėmęs bankas yra ne toks likvidus, bet pelningesnis.

Iš esmės rizikos ir pelningumo santykį apibūdina du parametrai:

Ü planuojamas pelningumas;

Ü standartinis nukrypimas.

Investicijų pelningumas yra neapibrėžtas, nes yra galimybė, kad realus pelningumas skirsis nuo planuojamo pelningumo ir todėl tai yra rizikinga. Kiekvienas galimas rezultatas turi tikimybę būti realizuotas. Tikimybės įprastai išreiškiamos procentais. Visų tikimybių suma turi būti lygi 1,0 (arba 100 proc.). Jei galimybių, kad įvykis įvyks, nėra, tai jo tikimybė yra 0. Jei žinoma, kad tikrai bus gautas konkretus rezultatas, tai jo tikimybė yra 1,0. Vadinasi, jei variantų yra tik vienas, rizikos nėra.

Norint rasti vieną labiausiai tikėtiną rezultatą iš tikimybių pasiskirstymo, reikia apskaičiuoti planuojamą vertę arba planuojamą pelningumą. Planuojamas pelningumas yra pelningumas, kurį investuotojas tikisi gauti ateityje. Jis dažnai skiriasi nuo faktinio pelningumo. Planuojamas pelningumas yra visų galimų rezultatų vidurkis, kai kiekvienas rezultatas įvertinamas pagal jo pasirodymo tikimybę.

Jei planuojamų pelningumų rizika vienoda, investuotojai teikia pirmenybę didesniems planuojamiems pelningumams. Antra vertus, esant vienodiems pelningumams, investuotojas rinksis tą, kurio rizika mažesnė. Tokia yra teorija. Ji taikoma atliekant modeliuojant ir prognozuojant, siekiant įvertinti būsimus pelningumus. Tačiau praktiškai dažniausiai pasikliaujama istoriniais pelningumais. Tiesiog apskaičiuojamas pozicijų (investicijos) vertės svyravimo tam tikrais laiko intervalais (dienomis, mėnesiais, ketvirčiais ir kt.) vidurkis (aritmetinis arba geometrinis) ir daroma prielaida, kad investicijos planuojamas pelningumas atitiks tą istorinį vidurkį. Paskui rizika vertinama pagal istorinių duomenų išsibarstymą apie tą vidurkį. Kuo jis didesnis, tuo labiau rizikuojama, kad faktinis rezultatas skirsis nuo vidurkio. Tai paprastas metodas, kurį taikant negalima pamiršti - tai kas buvo praeityje, nebūtinai turi kartotis ir ateityje. Nepaisant tokios prielaidos, metodas labai dažnai taikomas dėl savo paprastumo.

G. Kancerevyčius (2004) teigia, kad rizika kiekybiškai apibūdinama kaip rezultatų (pelningumų) išsisklaidymas - dispersija arba variantiškumas. Išsisklaidymas (išsibarstymas) gali būti įvertintas absoliučiu dydžiu pasinaudojant statistikos metodais. Dažniausiai taikomas rezultatų dispersijos tam tikru laiko momentu matas yra variacija arba jo kvadratinė šaknis - standartinis (kvadratinis) nuokrypis. Ir variacija, ir standartinis nukrypimas matuoja rezultatų išsibarstymą apie vidurkį. Variacija pagal statistinį apibrėžimą yra kvadratinų skirtumų tarp atskirų duomenų ir jų vidurkio vidurkis. Taikant rizikos analizei, variacija skaičiuojama kaip galimų rezultatų skirtumų

nuo planuojamo pelningumo (arba istorinio vidurkio) kvadratų sandaugų su galimo rezultato tikimybėmis (arba pasireiškimo dažniu, jeigu nagrinėjami istoriniai rezultatai) suma. Standartinis nukrypimas matuoja rezultato nukrypimą nuo rezultatų vidurkio arba rezultatų išsiskleidimo apie vidurkį plotį. Kuo didesnė dispersija, tuo didesnis standartinis nukrypimas, tuo didesnė rizika. Jeigu rezultato tikimybė yra 100 proc. arba visi rezultatai yra visiškai vienodi, tai tiek variacija, tiek standartinis nukrypimas bus lygūs nuliui, nes nėra rezultatų išsiskleidimo apie vidurkį, nėra nukrypimo nuo planuojamo pelningumo, dėl to nėra netikrumo arba rizikos.

Standartinis nukrypimas yra absoliutus rizikos matas. Jis išreiškiamas tais pačiais vienetais, kaip ir atskiros duomenų vertės. Tačiau praktiškai to dažnai nepakanka. Dvi investicines alternatyvas palyginti pasinaudojant standartiniu nukrypimu galima tik tada, kai planuojami pelningumai yra maždaug vienodi ir tikimybių pasiskirstymas yra simetriškas. Taip būna retai ir dažniausiai tenka lyginti skirtingas, neidentiškas alternatyvas arba skirtingų instrumentų pozicijas. Tada taikomas santykinis rizikos matas - variacijos koeficientas. Jis skaičiuojamas standartinį nukrypimą padalijus iš faktinio rezultato arba planuojamo pelningumo:

$$v = \sigma / ER * 100, \quad (2)$$

kur: v – variacijos koeficientas

σ - standartinis nukrypimas;

ER - planuojamas pelningumas;

Istorinius duomenis galima parinkti iš įvairių laikotarpių - dienų, savaitių, mėnesių ir metų. Tuomet nepastovumas arba standartinis nukrypimas irgi taip įvardijamas - dienos nepastovumas, metų nepastovumas ir pan. Norint palyginti tokių skirtingų laikotarpių nepastovumus, jiems reikia suteikti vienodą bazę. Užduotį palengvina faktas, kad ilgėjant matavimo laikotarpiui, nepastovumas auga mažėjančiu greičiu.

Yra nemažai būdų valdyti likvidumo riziką. Visi jie reikalauja pakankamos informacijos apie esamas pozicijas, rinkos sąlygas ir instrumento charakteristikas. Kad ir koks būtų metodas, rizikos valdymo platumas ir gilumas turi atitikti finansinės institucijos vykdomų operacijų sudėtingumą (Kancerevyčius, 2004). Likvidumo rizikos matavimo metodai:

Scenarijų modeliavimas yra aukšto lygio rizikos metodas. Portfelio vertės pokyčiai testuojami pagal įvairių rinkos sąlygų scenarijus, pagrįstus arba intuicija, arba statistinių metodų rezultatais.

Rizikos vertė yra dažniausias metodas, finansinių institucijų taikomas sumuojant visas patiriamas rinkos rizikas. VaR gali būti apibūdintas kaip prognozuojamas didžiausias instrumento ar portfelio nuostolis, kurio galima tikėtis per tam tikrą laiko tarpą su tam tikra tikimybe.

Testavimas nepalankiausiomis sąlygomis yra gana naujas požiūris į rizikos valdymą. VaR yra geras rizikos matas esant normalioms rinkos sąlygoms pagal tam tikras tikimybes, tačiau kai rinkos sąlygos tampa nenormalios (pavyzdžiui, finansų krizė, valiutos devalvacija ar pan.) ir tas liekantis

tikimybės 1 proc., kurio neapima VaR metodas gresia didžiuliais nuostoliais. Dėl to bankai turi atlikti testus - tikrinti blogiausio atvejo scenarijus. Testavimas nepalankiausiomis sąlygomis yra bendras terminas, apibūdinantis įvairias finansinių institucijų metodikas, įvertinantis pažeidžiamumą ištikus ypatingam, bet tikėtinam įvykiui ar situacijai.

Tarptautiniu mastu testavimas nepalankiausiomis sąlygomis yra vienas iš naujausių ir vis plačiau bankuose taikomų rizikos valdymo metodų, kuris tampa neatsiejama veiksminga banko veiklos rizikos valdymo sistemos dalimi. Testuodami bankai gali modeliuoti įvairius rinkos raidos scenarijus arba konkrečių veiksmų (paskolų ir indėlių palūkanų normų, vertybinių popierių rinkos kainų, užsienio valiutos kursų) kitimą, visapusiškai įvertinti savo veiklą ir prognozuoti, kokius nuostolius bankas ir visa banko grupė patirtų ateityje, rinkoje susiklosčius tam tikroms nepalankioms aplinkybėms. Šis galimų nuostolių prognozavimo metodas ypač pasiteisina pereinamosios ekonomikos šalyse, kur finansų rinka nepakankamai išplėtotą, o statistiniai rizikos vertinimo metodai dar sunkiai pritaikomi.

K. Ramonas (2002) teigia, kad testavimo rezultatų analizė leidžia atskleisti banko veiklos silpnąsias ypatybes, o kartu padeda banko vadovybei priimti tinkamus sprendimus: iš anksto numatyti veiklos startegiją nepalankiausiomis aplinkybėmis ir alternatyvius finansavimo šaltinius, jeigu nuosavo kapitalo nepakaktų galimiems nuostoliams atlyginti, arba pakoreguoti esamą verslo politiką siekiant sumažinti galimus nuostolius.

Rizikos vertės metodika leidžia visiems finansiniams produktams pritaikyti vieningus rizikos matavimus, ją palaiko programinė rizikos valdymo įranga. VaR pagrįsta labai paprastais ir universaliais principais, tačiau ją skaičiuoti gali būti labai sudėtinga. Ji tinka tiek atskiro instrumento pozicijai įvertinti, tiek visai banko rizikai įvertinti. Rizikos vertė yra maksimalus nuostolis iš turimų pozicijų esant normalioms rinkos sąlygoms per numatytą laiko horizontą, su maža, nustatyta tikimybe, kad realus nuostolis bus didesnis. Rizikos vertė yra vienas iš bendrų prognozuojamo investicijų portfelio nuostolio matų. Tačiau jis turi prasmę tik tada, kai kartu nurodoma tikimybė ir skaičiavimo laikotarpis. Rizikos vertė leidžia numatyti didžiausią potencialų nuostolį iš tam tikros pozicijos, išskyrus tam tikrus ypatingus atvejus. Apskaičiavus rizikos vertę, galima matuoti atvirąją poziciją ir pagal norą valdyti maksimalų potencialų nuostolį.

Rizikos vertė turi du parametrus:

- laiko horizontą. Rekomenduojama, kad laiko horizontas, kuriam skaičiuojama rizikos vertė, atitiktų laikotarpį, per kurį portfelį (pozicijas) galima likviduoti. Valiutų portfeliui tai gali būti viena diena, o kas mėnesį atsiskaitančiam skolos vertybinių popierių portfelio valdytojui tinkamas gali pasirodyti mėnesio trukmės laiko horizontas. Bet kuriuo atveju, rekomenduojamas kiek įmanoma trumpesnis laiko horizontas;

- pasiklivimo lygmenį. Dažnai pagal rizikos vertę matuojamas ekonominio kapitalo poreikis neplanuotiems nuostoliams padengti. Banko veikla, turinti tam tikrą riziką duoda tam tikro pelno arba nuostolio. Tiek pelnas, tiek nuostolis tiesiogiai didina arba mažina kapitalą, be to, pelnas ir nuostolis svyruoja. Kai nuostolis viršija kapitalą, bankas bankrutuoja.

Yra trys pagrindiniai rizikos vertės skaičiavimo metodai, kurie skiriasi rizikos veiksnių pasiskirstymo prielaidomis (t.y. normalusis pasiskirstymas apie vidurkį ar kitoks), vertinimo prielaidomis (vertinimas remiantis prielaida, kad rizikos veiksniai veikia tiesiškai, arba vertinant nuodugnai. Tie metodai yra tokie:

- **delta-normalusis metodas.** Daroma prielaida, kad visų instrumentų pelningumai apie vidurkį yra pasiskirstę normaliai. Kadangi portfelio pelningumas yra tiesinė normalių kintamųjų funkcija, tai ir portfelio pelningumas pasiskirstęs normaliai. Šis metodas yra paprasčiausias, tačiau turi trūkumą - prielaida apie tiesinį ryšį tarp kintamųjų ne visada pasiteisina praktikoje, ypač kai portfelyje yra opcionų, be to, ne visada pelningumų pasiskirstymas yra normalus. Šis metodas dar vadinamas variacijos - kovariacijos metodu;

- **istorinio modeliavimo metodas.** Skaičiuojant pagal šį metodą, remiamasi esamomis portfelio struktūros proporcijomis ir pagal jas portfelio pelningumas perskaičiuojamas tam tikram laikui į praeitį, pavyzdžiui prieš 5 metus. Taikant šį metodą, reikia kiekvieno rizikos veiksnio realių pokyčių istorinių duomenų ir tų rizikos veiksnių veikiamų pozicijų vertės. Šis metodas irgi gana paprastas, tačiau yra ir trūkumas: ateityje nebūtinai turi išsilaikyti tokie patys santykiai tarp kintamųjų, kaip praeityje;

- **Monte Carlo modeliavimas** atliekamas dviem etapais. Pirma, apibrėžiamas finansinių kintamųjų kitimo procesas, pasirenkami parametrai. Antra, atliekamas kiekvieno kintamojo kitimo modeliavimas, ir tam tikrais laiko intervalais pagal gautus rezultatus perkainojamas portfelis. Šis metodas pats sudėtingiausias.

VaR metodika nėra blogiausio atvejo skaičiavimas. Ji įvertina tam tikrą pasiklivimo lygį - kaip matyti, dažniausiai 99 proc., ir teigia, kad 99 atvejais iš 100 galima tikėtis vienokio ar kitokio nuostolio, ir ne didesnio, be to, esant normalioms rinkos sąlygoms. Tačiau lieka 1 proc., kai nuostolis viršija apskaičiuotąjį. Todėl taikant VaR metodą drauge turi būti atliekamas testavimas nepalankiausiomis sąlygomis. Juo siekiama įvertinti, koks nuostolis būtų patirtas, jei rinkoje sąlygos taptų nenormalios, t.y. įvyktų krizė, arba siekiama nustatyti, kiek bus patirta nuostolio esant 5, 10 standartinių nukrypimų nuo vidurkio (99,5 proc. atvejų atitinka 3 standartinius nukrypimus).

1.7. Likvidumo valdymas banko aktyvų ir pasyvų valdymo kontekste

Bankų aktyvai, kitaip nei kitų įmonių, firmų ir pan. turtas, iš esmės sudaryti ne iš fizinių aktyvų. Didžioji bankų aktyvų dalis – tai reikalavimai fiziniams asmenims, įmonėms, organizacijoms,

Vyriausybei, kitiems bankams. Lėšos gaunamos iš įvairių šaltinių toliau yra skirstomos tinkamiausių rūšių aktyvams (kreditams teikti, vyriausybiniais vertybiniais popieriais pirkti, kasos operacijoms ir t.t.). Lėšų skyrimo prioritetas suteikiamas tokioms aktyvinėms operacijoms, kurios tenkina tiek pelningumo, tiek likvidumo reikalavimus.

D. Ivaškevičius (1997) teigia, kad visus banko aktyvus galima suklasifikuoti pagal pelningumo ir likvidumo laipsnį. Pelningiausiais banko aktyvais galima laikyti ilgalaikes ir trumpalaikes paskolas, naujas kreditavimo formas bei investicijas į vertybinius popierius. Mažai likvidūs yra bankiniai kreditai, nes juos atgauti anksčiau kredito grąžinimo termino praktiškai yra neįmanoma.

Visi aktyvai gali būti paskirstomi taikant tokius metodus: bendro lėšų fondo metodą, aktyvų paskirstymo metodą, mokslinio valdymo metodą.

Anksčiau, kai bankai turėjo menkas aktyvų ir pasyvų struktūros kontrolės galimybes, buvo taikomas bendro lėšų fondo ar lėšų sujungimo metodas.

Formuojant pritrauktų aktyvų panaudojimo struktūrą, pirmiausia reikia nustatyti pirminių rezervų dalį. Ši aktyvų kategorija turi funkcinį pobūdį, ji nefigūruoja komercinių bankų balansinėse ataskaitose. Tačiau bankai teikia jai didelę reikšmę ir įtraukia į pirminius rezervas tuos aktyvus, kurie gali būti tuoj pat panaudojami indėliams išduoti ir kreditams teikti.

Įvairūs autoriai – D.Ivaškevičius (1997), V.Vaškelaitis (2003) antriniams rezervams priskiria aukšto likvidumo aktyvus, kurie duoda tam tikrų pajamų. Tai aktyvai, kurie per labai trumpą laiką ir su minimalia rizika (nuostoliais) gali būti paversti pinigais. Šie rezervai visų pirma atlieka pirminių rezervų papildymo šaltinio funkciją. Antrinių rezervų dydį iš esmės nulemia indėlių ir kreditų kitimas, todėl jų apimtis nustatoma netiesiogiai. Bankams, kurių indėlių suma ir kreditų pareikalavimas labai keičiasi, reikėtų formuoti didesnius antrinius rezervas. Galiausiai trečiajame etape formuojamas kreditų portfelis. Bankas jau gali pradėti teikti kreditus klientams, sukaupęs tik pirminius ir antrinius rezervas. Tai svarbiausia, pelningiausia banko veiklos sritis. Investicijos, kuriomis siekiama gauti pelną, numatomos paskutiniame etape, formuojant vertybinių popierių portfelį. Jei lieka lėšų nuo kreditų, jos įdedamos į pirmaeilius vertybinius popierius. Jų tikslas gauti pelną ir sudaryti papildomą antrinį rezervą, kuris panaudojamas ilgalaikiams kreditams padengti.

Ko gero pagrindinis šio metodo trūkumas – neaiškūs aktyvų skirstymo į kategorijas kriterijai. Jų dydžiai nustatomi statistiniais metodais, remiantis pasaulio bankų praktika, išvedant vidutinius šalies rodiklius. Tačiau kiekviename banke labai skirtingai traktuojamas likvidumo ir pelningumo santykis, todėl šie normatyvai dažnai individualizuojami.

V. Vaškelaitis (2003) teigia, kad bankų veikloje reiktų vadovautis šiomis trimis taisyklėmis:

1. Komercinis bankas gali išlaikyti savo likvidumą, jeigu jo aktyvai trumpalaikiai, laiku mokami kreditai.

2. Komercinio banko likvidumą galima planuoti naudojantis diversifikaciniu investicinės politikos metodu, t.y., kai į kredito padengimo grafiką įtraukiamas būsimas paskolos ėmėjo pelnas.

3. Komercinis bankas yra likvidus tada, kai jo aktyvus galima parduoti ar perkelti kitiems kreditoriams ar investuotojams už grynuosius pinigus palyginti per trumpą laiką ir su minimalia rizika.

Bankai siekdami realizuoti šias idėjas privalo nuolat balansuoti tarp mokumo, pelningumo ir likvidumo. Tačiau reikia pažymėti, jog taikant minėtą metodą lieka neįvertinta, kad nevienodiems aktyvams yra būdingas skirtingas likvidumas, taip pat čia visiškai ignoruojamas aktyvų ir pasyvų terminų derinimas.

Aktyvų paskirstymo metodas numato, kad bankui reikiamų likvidžių lėšų kiekis priklauso nuo fondų kaupimo šaltinių. Šiuo atveju kiekvienam lėšų šaltiniui nustatoma būtinų rezervų norma, atsižvelgiant į jų apyvartumo greitį. Šiuo modeliu banko viduje skiriami keli "likvidumo centrai" banko viduje, kurie panaudojami kaupati lėšoms, gautoms iš skirtingų šaltinių. Šie centrai vadinami "bankais banko viduje", kadangi lėšos kiekviename centre paskirstomos autonomiškai. Atsižvelgdama į lėšų priklausymą atskiriems centrams jų likvidumo ir pelningumo požiūriu, banko vadovybė nustato jų panaudojimo tvarką kiekviename centre.

Didžiausias šio metodo privalumas yra likvidžių aktyvų dalies sumažėjimas ir papildomų lėšų įdėjimas į kreditus ir investicijas. Metodo šalininkai teigia, kad pelno norma padidėja pašalinus likvidžių aktyvų perviršį terminuotųjų indėlių ir pagrindinio kapitalo sąskaita. Tačiau jis turi trūkumą. Likvidumo ir pelningumo centrų skyrimas paremtas skirtingų rūšių įdėjimų apyvartumu, tačiau atskirose įdėjimų grupėse svyruoja tiek apyvartumas, tiek lėšų sumos. Šie svyravimai dideli nestabilios ekonomikos sąlygomis.

Mokslinio valdymo arba matematinio modeliavimo metodai remiasi matematiniais metodais ir sudėtingesnėmis procedūromis. Vienas iš matematinių modelių, taikomų valdymo problemoms spręsti, yra tiesinis programavimas. Taikant pirmuosius du metodus, pasinaudojama labai paprastu, dažniausiai statistiniu aparatu, o taikant mokslinius metodus, reikia nustatyti tikslus, jiems įtakos turinčius veiksnius, jų valdymo galimybes, tarpusavio priklausomybes ir priklausomybes nuo tikslo. Tik taikant pastarąjį metodą susiejama aktyvų valdymo problema su pasyvų valdymu ir įvertinami tiek operacijų pelningumo, tiek likvidumo apribojimai.

Aktyvų valdymas priskiriamas prie svarbiausių komercinių bankų valdymo krypčių. Šiuo valdymu gyvendinama atitinkamam periodui numatyta bankų politika, tikslingai keičiant aktyvus, remiantis besiformuojančios intuicijos sisteminė analize. Valdant aktyvus, keliamas toks uždavinys: užtikrinti pelningą komercinių bankų veiklą ir išlaikyti jų balansų likvidumą. Todėl bankai turi suklasifikuoti visus aktyvus pagal lėšų įdėjimo terminus, jų pelningumą ir rizikos laipsnį. Nesvarbu,

kokį metodą ar jų kombinaciją pasirinktų, banko vadovybė neturi užmiršti pelningumo ir rizikos santykio tarp atskirų kategorijų aktyvų ir pasyvų.

Pasyvų dalyje parodomi banko įsipareigojimai ir klientams, ir akcininkams. Kitaip tariant, banko pasyvas – tai klientų ir banko savininkų, t.y. akcininkų nuosavybė.

Blank (2002) nuomone, komercinių bankų pasyvų struktūrą galima suskirstyti į: banko savininkų reikalavimus, vadinamus nuosavu kapitalu, bei ne savininkų reikalavimus, vadinamuosius įsipareigojimus. Svarbiausią ir dažnai pagrindinę bankų pasyvų dalį sudaro indėliai (paprastai jie sudaro iki 90 proc. visų banko pasyvų). Prie kitų įsipareigojimų galima priskirti apmokėtą, bet neįregistruotą akcinį kapitalą, tranzitines sąskaitas, susikaupusias išlaidas ir pan.

Plačiąja prasme pasyvų valdymas suprantamas kaip veikla, susijusi su indėlininkų ir kitų banko kreditorių lėšų pritraukimo intensyvumu ir struktūra. Siaurąja prasme pasyvų valdymas suprantamas kaip banko likvidumo užtikrinimas, esant reikalui aktyviai išieškant paskolintas lėšas.

Pasaulinėje praktikoje pasyvų valdymas plačiau taikomas stambesniuose bankuose, nes jie gali geriau pasinaudoti įvairiomis lėšomis nei smulkieji bankai. Tačiau spartėjant bankų jungimosi ir globalizacijos procesams, lieka vis mažiau bankų, kurie pasyvų aktyviai nevaldo. Pastaruoju metu formuojant pasyvus vis plačiau naudojamos kreditais. Jie gali būti gaunami centriniame banke. Tačiau centrinis bankas nėra patikimas ir pastovus kreditorius, nes Lietuvos bankas normaliai nekredituoja Lietuvos komercinių bankų. Pasaulinėje praktikoje įprasta, kad centrinis bankas kredituoja ir bankų einamuosius poreikius. Be to, kreditai gali būti gaunami tiek iš šalies, tiek užsienio bankuose.

Kadangi atskirų lėšų šaltinių kainos nevienodos, tai pasirinkus jų optimalią kombinaciją, t.y. sumaniai valdant pasyvus, galima padidinti banko pelningumą, o kartu garantuoti ir likvidumą. Tačiau reikia pripažinti, kad trumpalaikių įsipareigojimų ir nuosavo kapitalo reguliavimas yra ne tokia veiksminga priemonė likvidumui užtikrinti nei aktyvų valdymas, nors ir ji leidžia padidinti banko pelningumą.

Grupuojant visus depozitus pagal terminus galima nustatyti, kokia depozitų suma bankas disponuos konkrečią dieną. Įgyvendinant depozitų formavimo politiką bankams verta naudotis skaičiavimais, kurie leistų nustatyti vidutinį indėlių saugojimo terminą (vidutinis indėlių likutis/indėlių išmokėjimo dienos apyvartos ir skaičiavimo periodu esamo dienų skaičiaus sandauga). Šis rodiklis parodo depozitų stabilumo lygį, o tai turi įtakos banko likvidumui.

Bankams vykdantiems agresyvią pasyvų valdymo politiką, būdinga priklausomybė nuo stambių depozitų, todėl juos reikia nuolat stebėti ir analizuoti jų pastovumą. Banko priklausomybė nuo stambių depozitų gali būti apskaičiuojama taip (Vaškelaitis, 2003):

$$\text{PNSD} = (\text{SD-LI})/(\text{PDA-LI}) \quad (3)$$

Čia: PNSD – priklausomybė nuo stambių depozitų,

SD – stambūs depozitai,

LI – laikinos investicijos (tai investicijos į VP, tikintis juos greitai parduoti),

PDA – pajamas duodantys aktyvai.

Gauta reikšmė padeda geriau įvertinti galimus banko likvidumo pakitimus stambiausių indėlių atsiėmimo atveju.

Bankams yra svarbu kuo labiau padidinti stabilių indėlių bazę, nes tai suteikia bankui papildomo stabilumo. Beje, sumažinti išsipareigojimų nepastovumą ir užtikrinti stabilumą galima diferencijuojant lėšų šaltinius. Diferenciacija turi būti atliekama atsižvelgiant ne tik į kreditorių rūšis (fiziniai, juridiniai asmenys), bet ir į ūkio šakas bei teritorinį principą.

Kai kurie autoriai (Johnson, 1994; Miller, 1994; Vaškelaitis, 2003) išskiria atskirą „valdomųjų pasyvų“ rūšį, t.y. piniginius lėšų šaltinius, kuriuos bankai gali pritraukti padidindami palūkanų normas. Ekonominė valdomųjų pasyvų reikšmė – racionali likvidžių aktyvų, kaip antrinių rezervų, valdymo alternatyva, kai bankai yra visada pasirengę nenumatytoms aplinkybėms – nenumatytoms stambių paskolų paraiškoms, netikėtam indėlių išėmimui ir pan.

Dideles pinigų sumas trumpam laikotarpiui galima gauti tarpbankinėje paskolų rinkoje, tai leidžia bankui lanksčiai koreguoti trumpalaikius pinigų srautus. Tarpbankinė paskolų rinka – tai skolinimosi rinkos dalis, į kurią pritraukiami ir kurioje laikomi laikinai laisvi bankų piniginiai ištekliai. Trumpalaikiai tarpbankiniai depozitai ir paskolos trunka nuo vienos dienos iki savaitės. Tačiau tarpbankinėje rinkoje efektyvus pinigų persikirstymas galimas tada, kai pinigų kiekis ekonomikoje apskritai yra pakankamas ir likvidumo stoka tėra struktūrinė problema. Vadinasi, bankai turėtų žinoti, kad esant dideliame skirtumui tarp pinigų poreikio ir pasiūlos bei pasireiškus bendram pinigų trūkumui bankų sistemoje, tarpbankinės paskolos nėra suteikiamos, taigi yra bendras kredito nebuvimo pavojus rinkoje. Šiuo atveju atspara tampa centrinis bankas, kuris, vykdydamas savo funkcijas, naudojami šiomis priemonėmis:

1. komercinių bankų privalomomis atsargomis centriniame banke;
2. atvirosios rinkos operacijomis, kurias centrinis bankas savo iniciatyva atlieka finansų ir pinigų rinkoje;
3. skolinimu arba skolinimusi leidžiant bankams savo iniciatyva pasiskolinti iš centrinio banko trumpam terminui arba padėti jame trumpalaikį indėlį pagal objektyvius rinkos kriterijus.

Pasyvų valdymą banke galima organizuoti kaip savarankišką veiklą, sprendžiant lėšų pritraukimo klausimus. Tačiau svarbu, kad banke neatsirastų lėšų, neduodančių pelno, išskyrus tą jų dalį, kuri garantuoja būtinų rezervų formavimą, pritraukti kreditinius resursus, būtinus atitinkamiems bankų išsipareigojimams klientams ir aktyvioms operacijoms plėsti; garantuoti pelno gavimą komercinių bankų pritrauktų resursų sąskaita. Antra vertus, labai svarbu įvertinti, kokia kaina yra pritraukiamos lėšos, kokio termino lėšų reikia - kokią kainą bankas yra pasiryžęs mokėti, o kada lėšų pritraukimas turi būti apribojamas.

2. AB ŠIAULIŲ BANKO LIKVIDUMO RIZIKOS BEI JOS VALDYMO ANALIZĖ

2.1. AB Šiaulių banko finansinės padėties įvertinimas 2003-2005m.

1991 m. lapkričio mėn. 6 d. 95 juridiniai ir fiziniai asmenys pasirašė akcinės bendrovės Šiaulių bankas steigimo sutartį. AB Šiaulių bankas (toliau – Bankas) įregistruotas 1992 m. vasario mėn. 4 d. su 16 mln. rublių (160 tūkst. litų) kapitalu. Bankas pradėjo dirbti 1992 m. vasario mėn. 17 d. Per pastaruosius keletą metų, keičiantis Lietuvos ekonominėms sąlygoms, stiprėjant konkurencijai bankinėje rinkoje, AB Šiaulių bankas (toliau Bankas) plėtė savo veiklos sritis ir iš regioninio tapo nacionaliniu, orientuotu teikti įvairiapuses paslaugas privatiems klientams ir smulkiam bei vidutiniam verslui. Teikiamas bankines paslaugas Bankas didina ne tik pats, bet ir per savo antrines įmones – UAB Šiaulių banko lizingą, UAB Šiaulių banko investicijų valdymą ir UAB Šiaulių banko turto fondą.

2005 m. gruodžio 31 dieną Bankas turėjo 44 klientų aptarnavimo padalinius 26 Lietuvos Respublikos miestuose. Jie aptarnauja Banko klientus pagrindiniuose Respublikos miestuose ir regioniniuose centruose. 2005 metais klientų skaičius išaugo beveik 20 procentinių punktų, o metų gale bankas turėjo 5,94 tūkst. verslo klientų ir 77,99 tūkst. privačių asmenų. Fizinį asmenų dalis iš Banko klientų skaičiaus per metus padidėjo nuo 92,28 iki 92,93%, t.y. per metus jų skaičius išaugo 13,3 tūkst. Verslo klientų per metus padaugėjo nuo 0,6 tūkst. iki 5,9 tūkst. Banko klientais praėjusiais metais buvo 3060 akcinės bei uždaros akcinės bendrovės, 1609 individualių įmonių, 350 ne pelno ir visuomeninės organizacijos, 34 žemės ūkio bendrovių, 37 tikrosios ir komanditinės ūkinės bendrijos, 598 kitų įmonių ir organizacijų, 17 respublikinių įmonių. Savivaldybės įmonių skaičius per metus padaugėjo nuo 206 iki 230.

Pagrindiniai Banko veiklos tikslai, naujai suformuluoti akcininkų patvirtintame banko statute, yra pelno siekimas ir tikslas būti universaliu banku, prioritetą teikiant smulkaus ir vidutinio verslo aptarnavimui.

Įgyvendindamas savo veiklą, bankas stengiasi išnaudoti nedidelio banko teikiamus privalumus: galimybę operatyviai priimti sprendimus, taikyti personifikuotas paslaugas, t.y. pritaikytas konkrečiau kliento poreikiams, galimybę banko vadovams betarpiškai bendrauti su klientais. Derinant šiuos privalumus su vis didėjančiomis banko finansinėmis galimybėmis, besiplečiančiu banko klientų skaičiumi, išlaikant ilgu darbu užsitarnautą nedidelio, tačiau patikimo banko vardą visuomenės ir Lietuvos banko akyse, Šiaulių bankas tikisi sėkmingos veiklos ir ateityje. Galima nurodyti tokias stipriausias banko ypatybes:

- Sprendimų priėmimo operatyvumas ir lankstumas. Dėl savo dydžio ir organizacinės struktūros ypatumų (teisių suteikimas filialams) bankas gali greitai prisitaikyti prie besikeičiančių klientų poreikių.

Ū Banko įvaizdis. Turi gerą vardą priežiūros institucijoje ir visuomenėje kaip bankas, finansuojantis smulkų ir vidutinį verslą; taip pat kaip Bankas, kurio akcininkas yra Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas.

Ū Platus paslaugų spektras. Nors Bankas tiek savo kapitalu, tiek turtu nusileidžia didiesiems Lietuvos bankams, tačiau savo klientams siūlo tokį pat paslaugų kiekį ir kokybę.

Pernai šalyje veikusių bankų skaičius nepasikeitė: 10 bankų, 2 užsienio bankų skyriai ir 3 užsienio bankų atstovybės. Kelintus metus iš eilės pastebima bankų valdomo turto koncentracijos mažėjimo tendencija 2005 m. nebuvo itin ryški. 3 lentelėje matoma Lietuvos bankų valdomos turto rinkos pokyčiai per 2005 metus.

3 lentelė

Lietuvos bankų užimamos turto rinkos dalies pokyčiai

	2004-12-31		2005-12-31		
	mln. Lt	%	mln. Lt	%	% pokytis
SEB Vilniaus bankas	9.521	32,66	13.312	29,71	-2,95
Bankas "Hansabankas"	6.576	22,56	11.638	25,98	3,42
DnB Nord bankas	3.616	12,41	5.127	11,44	-0,97
Bankas "Snoras"	1.931	6,63	3.260	7,28	0,65
Sampo bankas	1.517	5,20	3.078	6,87	1,67
Nordea Bank Finland Plc, Lietuvos sk.	1.346	4,62	2.861	6,39	1,77
Ūkio bankas	1.509	5,18	2.178	4,86	-0,29
BHV AG, Vilniaus sk.	1.503	5,16	1.327	2,96	-2,20
Šiaulių bankas	704	2,42	1.039	2,32	-0,10
Parex bankas	444	1,52	484	1,08	-0,44
Medicinos bankas	188	0,64	249	0,55	-0,09
SEB VB būsto bankas	293	1,00	248	0,55	-0,45
VISO	29.148	100,0	44.800	100,0	

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Lietuvos banko biuletenio medžiaga

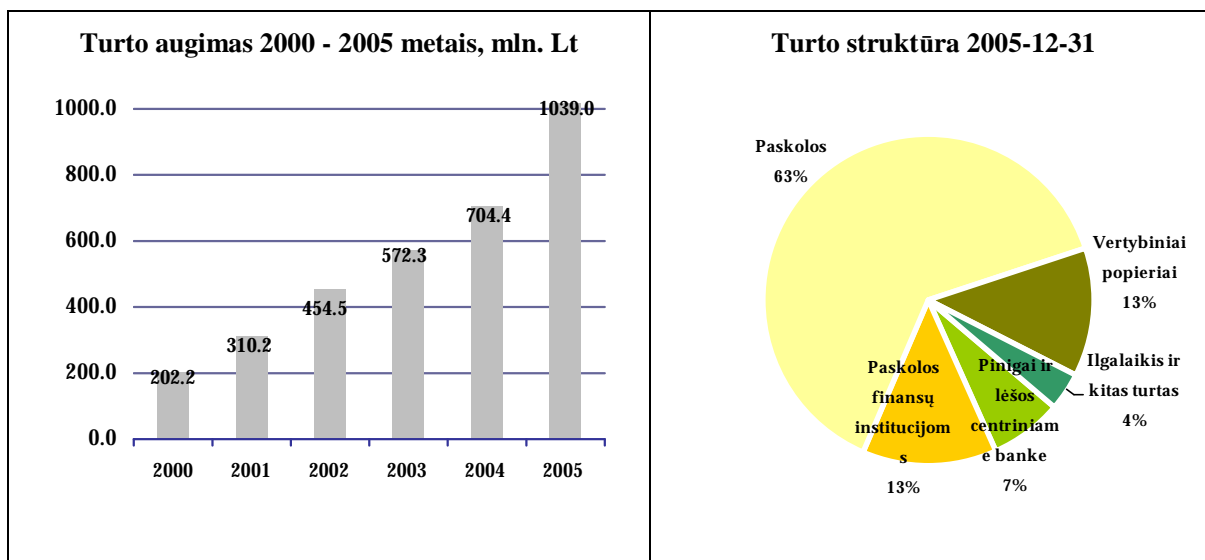
Per 2004 metus trijų didžiausių bankų (AB Vilniaus banko, AB banko „Hansabankas“ ir AB DnB Nord bankas) valdoma turto rinkos dalis sumažėjo nuo 71,1% iki 67,6% (daugiausia rinkos praradimo teko AB Vilniaus bankui, kurio rinkos dalis per metus sumažėjo 3,67 procentinio punkto). Per 2005 metų pirmąjį pusmetį tik Hansa bankas sugebėjo padidinti savo valdomo turto rinkos dalį. Kitų dviejų didžiųjų bankų dalis ir toliau mažėjo. Per visus 2005 metus minėtų trijų didžiausių bankų valdoma turto rinkos dalis sumažėjo nuo 67,6% iki 67,1%. Kaip ir 2004 metais, daugiausia turto rinkos praradimo teko SEB Vilniaus bankui, kurio rinkos dalis per metus sumažėjo 2,95 procentinio punkto ir tik Hansabankas sugebėjo padidinti savo valdomo turto rinkos dalį. Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyrius bei Sampo bankas taip pat padidino turto rinkos dalį.

Pagrindiniai AB Šiaulių banko ir grupės balansiniai straipsniai 2003-2005 m.

	Bankas			Grupė	
	2003-12-31	2004-12-31	2005-12-31	2003-12-31	2004-12-31
Aktyvai, tūkst. Lt.	572 322	704 379	1039 010	592 319	716 622
Paskolos klientams (gryn.v.), tūkst. Lt.	312 141	415 688	659 081	306 370	401 436
Išperkamoji nuoma, tūkst.Lt.	-	-	-	30 889	38 783
Indėliai, tūkst. Lt.	399 255	517 204	744 235	399 228	517 140
Akcininkų nuosavybė, tūkst. Lt.	55 883	67 441	70 208	55 883	67 441

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

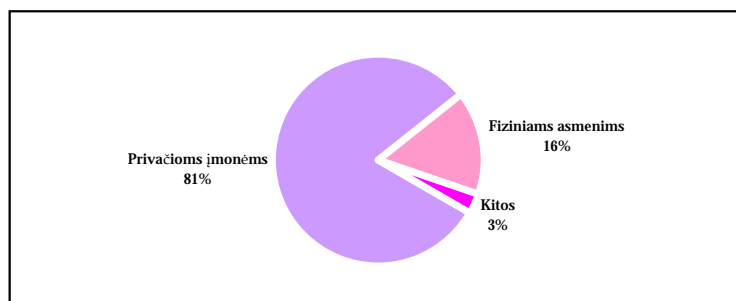
Banko turtas per 2004 metus išaugo 23,1 % iki 704,4 mln. litų. Per 2005 metus išaugo 47,5 % iki 1,04 mlrd. litų. Tačiau Banko valdomo turto rinkos dalis per 2005 metus nežymiai sumažėjo, t.y. 0,1 procentiniu punktu.

5 pav. AB Šiaulių banko turto dinamika bei jo struktūra

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

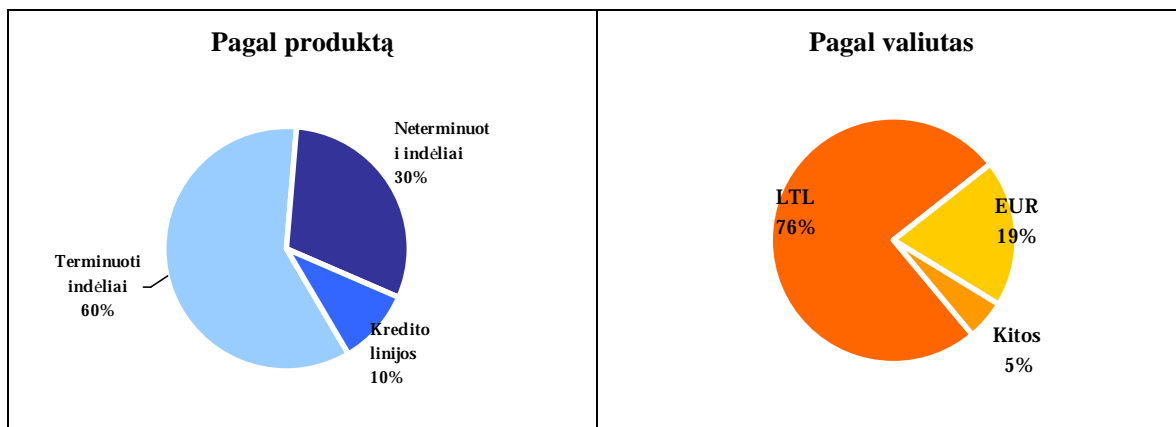
Iš Banko turto sparčiausiai augo paskolų portfelis. Per 2004 metus jis padidėjo 32,8 proc. iki 417,9 mln. litų, o per 2005 metus - 58,6 proc. iki 659,1 mln. litų.

6 pav. Paskolų struktūra 2005-12-31

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

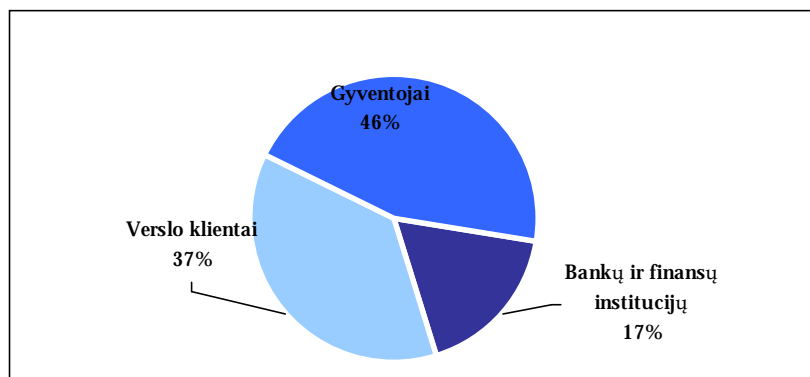
Iš Banko įsipareigojimų ir toliau didžiausią dalį sudaro klientų laikomos lėšos. Per 2005 metus gyventojų indėliai išaugo 27,9% iki 409,5 mln. litų, o verslo klientų net 69,9% iki 334,8 mln. litų. 84,6% savo lėšų gyventojai laiko terminuotuose indėliuose, o verslo klientai pirmenybę teikia neterminuotiems ir trumpalaikiams indėliams (2005-12-31: 61,9% lėšų).

7 pav. AB Šiaulių banko indėlių struktūra 2005-12-31

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

2005 metais Bankas naudojosi kredito linijomis ir paskolomis, gautomis iš Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko, Pasaulio banko, VĮ Centrinės projektų valdymo agentūros, VĮ Lietuvos aplinkos apsaugos ir investicijų fondo, HSH Nordbank, Dresdner Bank ir Šiaurės investicijų banko bei Europos Tarybos vystymo banko smulkiąjam ir vidutiniam moterų verslui kredituoti.

8 pav. AB Šiaulių banko finansavimo šaltiniai 2005 12 31

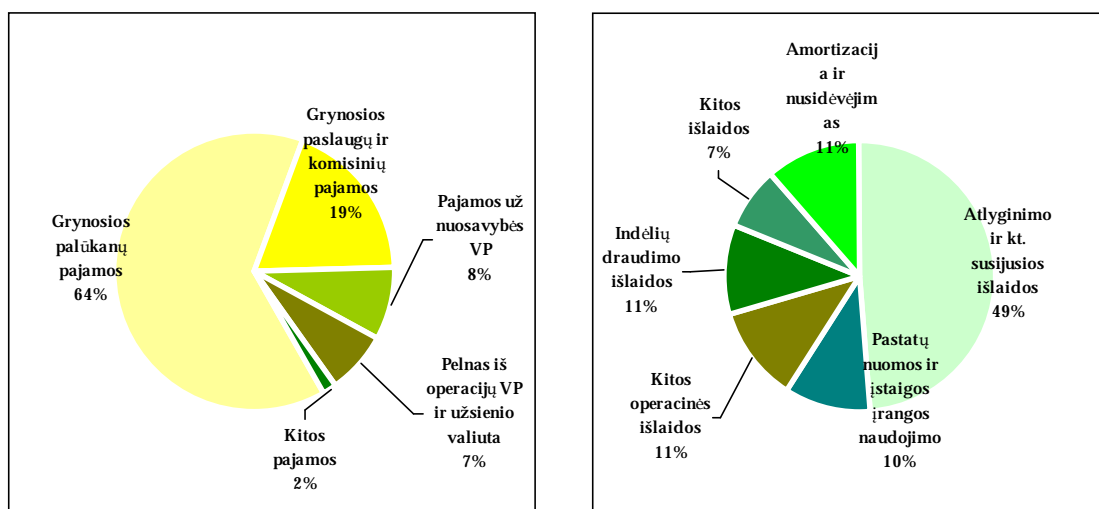
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Pagrindiniai AB Šiaulių banko ir grupės pelningumo rodikliai 2003-2005 m.

	Bankas			Grupė	
	2003-12-31	2004-12-31	2005-12-31	2003-12-31	2004-12-31
Grynas pelnas, tūkst. Lt.	4 154	6 513	8 103	4 154	6 513
Grynoji palūkanų marža, %	3,03	2,80	2,62	3,63	3,18
Išlaidų ir pajamų santykis, %	76,49	75,29	72,56	73,58	69,50
Vidutinis turto pelningumas (ROAA), %	0,82	1,02	0,93	0,79	1,00
Vidutinis kapitalo pelningumas (ROAE), %	8,31	11,05	10,47	8,07	10,56

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Bankas per 2005 metus apskaitė 35,76 mln. litų pajamų ir 27,65 mln. litų išlaidų.

9 pav. AB Šiaulių banko pajamų ir išlaidų struktūra 2005-12-31

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Pateiktoje Banko pajamų ir išlaidų struktūroje (9 pav.) matyti, kad didžiausią dalį, t.y. daugiau nei 60 proc. Banko pajamų, uždirbtų per 2005 metus, sudaro grynosios palūkanų pajamos. Beveik 6,8 mln. Lt uždirbta iš grynujų paslaugų ir komisinių pajamų. Daugiau nei 13,5 mln. Lt Bankas turėjo atlyginimų išlaidų. Kitos išlaidos sudaro apie 7 proc., o likusios – vienodą visų išlaidų dalį.

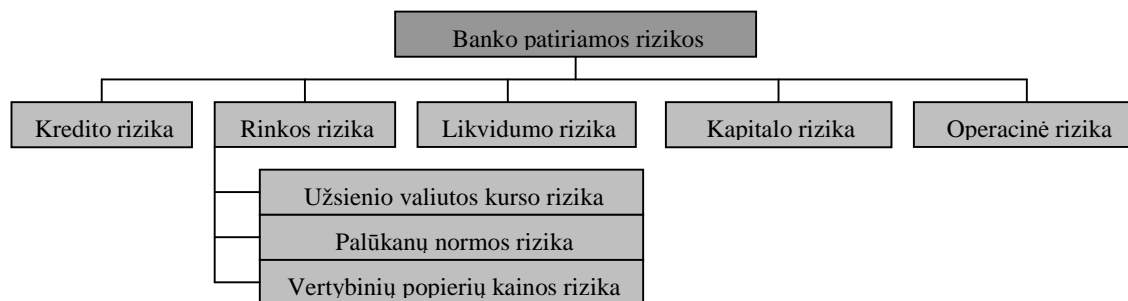
2.2. AB Šiaulių banko patiriamos rizikos

Šiaulių bankas, kaip ir bet kuri kita veikianti institucija, savo veikloje susiduria su įvairių rūšių rizika. Nevaldoma rizika gali ženkliai paveikti veiklos rezultatus, todėl vienas iš pagrindinių Banko uždavinių yra ne tik apriboti ar minimizuoti rizikas, kylančias dėl bankinės veiklos operacijų, bet ir sukurti patikimą patiriamų rizikų valdymo sistemą, kuri leistų pasiekti optimalų rizikos ir pelno santykį. Rizikų valdymo sistemą sudaro šios sudėtinės dalys:

- ū rizikos apibrėžimas;
- ū rizikos valdymo priemonių sukūrimas ir tobulinimas;
- ū rizikos valdymo priemonių taikymas;
- ū tinkamo rizikos valdymo priemonių taikymo kontrolė.

Lietuvos bankų veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos bankų įstatymas ir Lietuvos banko valdybos nutarimai. Tokio reglamentavimo tikslas - kontroliuoti komercinių bankų veiklą, kad ji būtų pakankamai stabili, patikima, saugi ir efektyvi. Siekdamas užtikrinti stabilią ir saugią bankų veiklą bei valdyti riziką, atitinkamos priežiūros institucijos nustato banko veiklos riziką ribojančius normatyvus. Lietuvos Respublikos bankų įstatyme numatyti šie normatyvai: kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui, didelių paskolų, maksimalios atvirosios pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais.

Atsižvelgiant į Šiaulių banko ir jo antrinių įmonių, kaip finansinės institucijos specifiką, dydį, veiklos sudėtingumą, buvo išskirtos šios rizikų rūšys, patiriamos Banko veikloje (10 pav.):

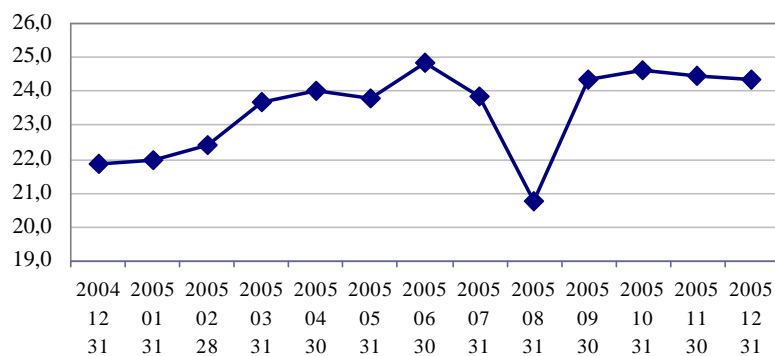

10 pav. Šiaulių banko patiriamos rizikos

Šaltinis: sudaryta autorės

Toliau aptariamos čia nurodytos Banko patiriamos rizikos.

Kredito rizika – rizika, kad sandorio šalis nesugebės atsiskaityti sutartyje nustatyta tvarka. Kredito rizika yra viena svarbiausių bankams, nes nuostoliai dėl jos gali būti labai dideli. Dažniausiai kredito rizika suprantama kaip paskolintos sumos ar jos dalies netekimas. Tačiau kredito rizika pasireiškia ir tada, kai sumažėja kliento kreditingumas. Kredito rizikos valdymo proceso etapai yra patvirtinti Banko valdybos Kredito rizikos valdymo procedūrose. Pagal Lietuvos banko patvirtintus normatyvus, Bankas turi laikytis maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvo. Maksimali paskolos suma vienam skolininkui – tai banko išduotų paskolų, garantijų, laidavimų, įsipareigojimų bendra vertė litais ir valiuta (ne daugiau kaip 25 procentai Banko kapitalo). Ši suma 2005 m. gruodžio 31 d. sudarė 21.252 tūkst. Lt arba 24,35% Banko skaičiuotino kapitalo (2004 m.: 13.858 tūkst. Lt arba 21,87%) ir 3,22% visų Banko suteiktų klientams paskolų (2004 m. 3,32%).

11 pav. Maksimalios paskolos vienam skolininkui normatyvas (proc.)

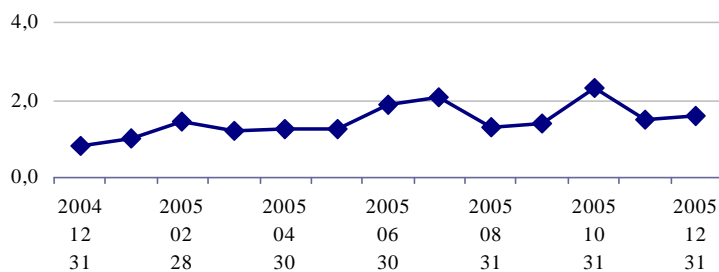
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

2005 m. gruodžio 31 d. didelių paskolų normatyvas buvo 389.25 %. Pagal Lietuvos banko reikalavimus Banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų Banko kapitalo.

Rinkos rizika – tai galimų nuostolių rizika dėl rinkos kainų ir normų svyravimo finansų ir kapitalo rinkose.

Užsienio valiutos kurso rizika – tai rizika, kad Bankas, turintis grynąją atvirą poziciją užsienio valiuta, patirs nuostolių dėl užsienio valiutos kursų svyravimų. Valiutų kursai keičiasi greitai ir dažnai, dėl to valiutos rizikos valdymas yra svarbus uždavinys.

Lietuvos banko valdybos 1999 m. gruodžio 16 d. nutarimu Nr.197 nustatyta, jog maksimali bendroji atvira užsienio valiutų ir tauriųjų metalų pozicija negali būti didesnė kaip 25 procentai Banko kapitalo, o maksimali atvira vienos užsienio valiutos ar tauriųjų metalų pozicija negali būti didesnė kaip 15 procentų Banko kapitalo.

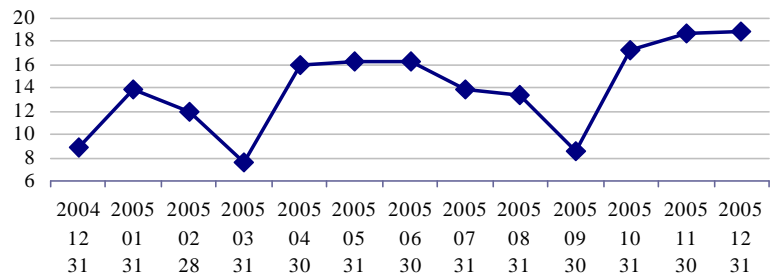

12 pav. Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais normatyvas (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Palūkanų normos rizika atsiranda kai nesutampa Banko turto ir įsipareigojimų kainos – palūkanų normų – perkainojimo datos arba pinigų srautų terminai. Bankas palūkanų normos riziką vertina palūkanų normos spragos metodu. Spraga yra vadinamas neatitikimas tarp turimo turto ir įsipareigojimų vertės tam tikru periodu. Palūkanų normos spragos bei sudėtinės spragos dydis ir

poveikis grynosioms palūkanų pajamoms Banke skaičiuojamas tiek atskirai kiekviena valiuta, tiek bendra.

13 pav. Bendrosios laikotarpio spragos ir viso turto santykis (proc.)

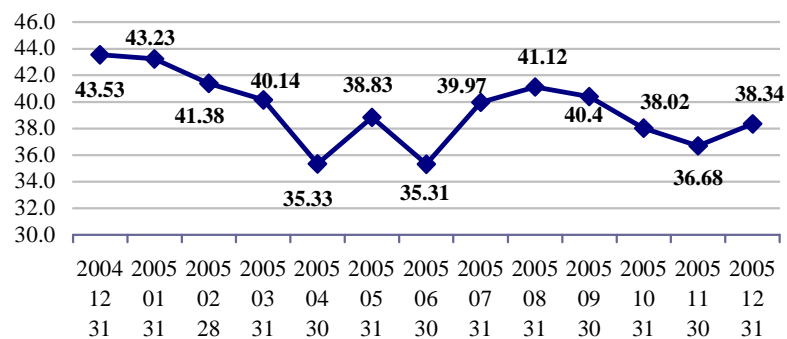
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Nuosavybės vertybinių popierių kainos rizika - rizika, kad Bankas patirs nuostolių dėl turimų nuosavybės vertybinių popierių kainų svyravimo. Su investavimo į vertybinius popierius operacijomis susijusių rizikų valdymą reglamentuoja Banko valdybos patvirtintos Investavimo į vertybinius popierius procedūros. Jose nustatoma limitų sistema, kuri apibrėžia investicinį sprendimą priimančių asmenų ir kolegialių organų kompetencijos ribas.

Likvidumo rizika apibrėžiama kaip rizika, kylanti dėl turto ir įsipareigojimų terminų nesuderinimo.

Banko likvidumo rodiklis – tai Banko likvidaus turto santykis su einamaisiais įsipareigojimais. Lietuvos banko valdybos 1996 m. kovo mėn. 07 d. nutarimu Nr.54 nustatyta, jog šis rodiklis negali būti mažesnis kaip 30 procentų.

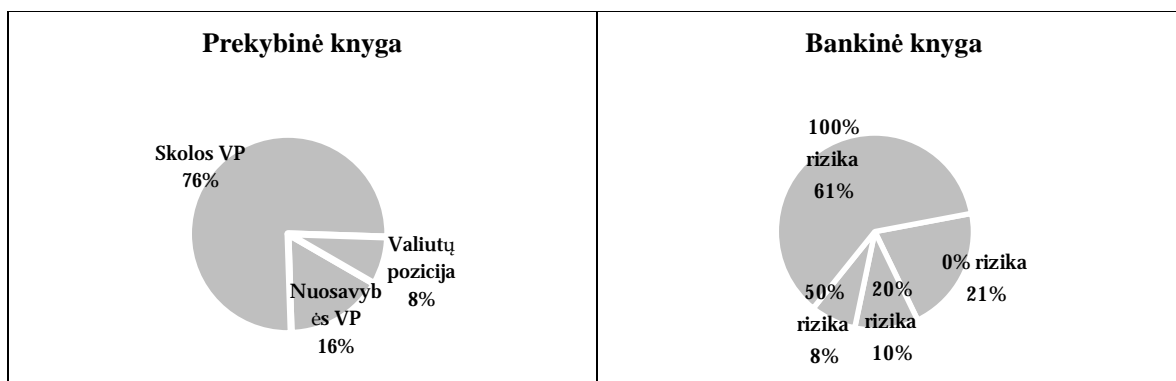
Pagal Banko valdybos 2004 metų gruodžio 7 d. patvirtintas Likvidumo rizikos valdymo procedūras yra kontroliuojami 7 likvidumo rizikos vertinimo rodikliai. Siekiama, kad Banko likvidumo rodiklis svyruotų tarp 35 – 45 procentų ir nebūtų mažesnis nei 32%.

14 pav. Likvidumo normatyvas (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

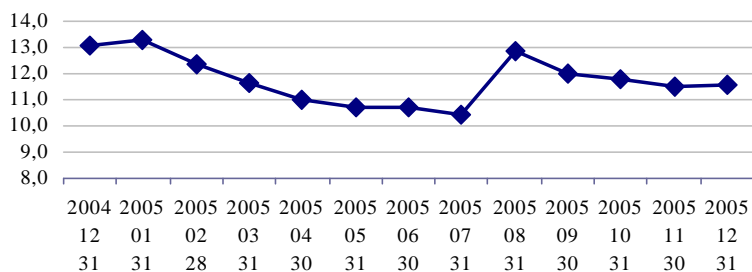
Kapitalo rizika – tai galimų nuostolių rizika dėl nepakankamo kapitalo dydžio. Kapitalo rizikos dydis išreiškiamas kapitalo pakankamumo rodikliu, kuris yra lygus Banko skaičiuotino kapitalo ir viso Banko turto bei nebalansinių straipsnių, įvertintų pagal riziką, santykis.

15 pav. Banko turto struktūra 2005 12 31

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Bankinės ir prekybinės knygos skaičiavimas patvirtintas Lietuvos banko valdybos 2004 m. rugsėjo 23 d. nutarimu Nr. 159. Šiuo nutarimu Lietuvos banko valdyba sumažino bankams taikomo kapitalo pakankamumo normatyvo dydį nuo 10 iki 8 procentų.

16 pav. Kapitalo pakankamumo normatyvas (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Operacinė rizika. Atsižvelgiant į pastarųjų metų tarptautinėje finansų rinkoje bankų operacinės rizikos valdymo aktualumą ir Lietuvos banko 2003 metų liepos 24 d. patvirtintas Operacinės rizikos valdymo banke bendrąsias nuostatas, 2004 metų spalio 29 d. Banko valdyba patvirtino Operacinės rizikos valdymo politiką. Banko Operacinės rizikos valdymo politikos tikslas – apibrėžti operacinę riziką, pagrindinius jos šaltinius, jos valdymo aplinką, metodus bei kitą reikšmingą informaciją, kuri padėtų kurti ir tobulinti veiksmingą operacinės rizikos valdymo sistemą bei tinkamai pasirengti naujiems Europos Sąjungos bendrosios bankų kapitalo pakankamumo ataskaitų sistemos keliams reikalavimams. AB Šiaulių bankas, atsižvelgdamas į savo veiklos mastą ir galimybę pasinaudoti istoriniais operacinės rizikos duomenimis, papildomo kapitalo poreikiui apskaičiuoti yra nutaręs taikyti bazinio indikatoriaus metodą.

Kadangi banko patiriamos rizikos yra tarpusavęs susijusios, jos valdomos centralizuotai. Banko patiriamų rizikų valdymo sistemos organizavimas ir koordinavimas yra vienas iš pagrindinių banko rizikos valdymo komiteto (RVK) veiklos uždavinių. Siekiant išvengti interesų konflikto, banko padaliniai, atliekantys rizikų valdymo sistemos funkcijas, yra atskirti nuo padalinių, kurių tiesioginė veikla susijusi su įvairių banko rizikų rūšių atsiradimu.

Išsami Šiaulių banko likvidumo rizikos analizė ir jos valdymas nagrinėjamas tolesniuose magistro baigiamojo darbo skyriuose.

2.3. AB Šiaulių banko likvidumo rizikos valdymo analizė

Likvidumo riziką valdo Banko vadovybė, Šiaulių banke ją reglamentuoja Banko valdybos patvirtintos Likvidumo rizikos valdymo procedūros. Jos aprašo rizikos dydžio įvertinimo metodus ir priemones, kurios turi būti taikomos, kad rizika neviršytų nustatytų ribų.

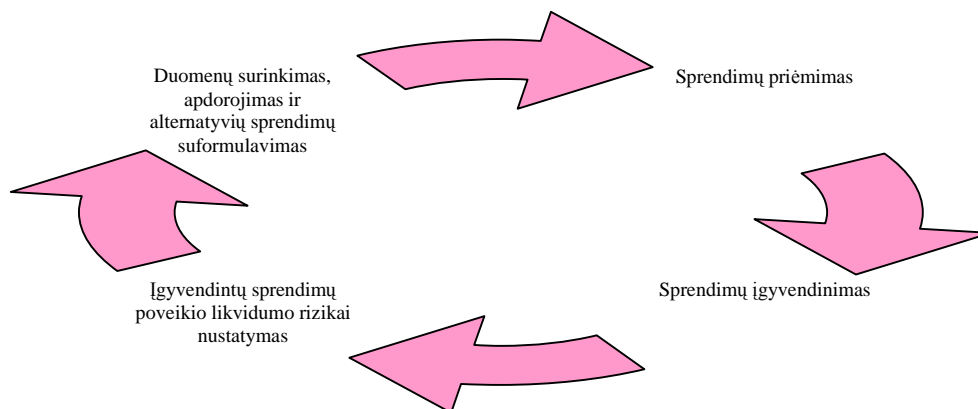
Likvidumas apibrėžiamas kaip gebėjimas bet koku momentu patenkinti visus iš Banko išeinančių pinigų srautų poreikius, paverčiant turta grynaisiais pinigais ir patiriant kuo mažesnius nuostolius.

AB Šiaulių banko likvidumo rizika suprantama kaip neigiama situacija, kuriai susidarius bankas neturės finansinių išteklių laiku įvykdyti savo įsipareigojimus, taip pat nesugebės gauti finansinių išteklių per trumpą laiką skolindamasis ar parduodamas savo turta.

Likvidumo rizikos valdymo procesas labai svarbus stabilios Banko veiklos užtikrinimo elementas. Šiam procesui keliami tokie uždaviniai:

1. Palaikyti tokius Banko resursus, kad būtų galima įvykdyti savo finansinius įsipareigojimus.
2. Patenkinti planuotų ir netikėtų paskolų ir investicijų paklausą.
3. Išvengti nuostolingų turto pardavimo.
4. Išvengti brangių resursų įsigijimo.

Likvidumo rizikos valdymo procesą galima įsivaizduoti kaip besikartojantį ciklą (17 pav.):

17 pav. AB Šiaulių banko likvidumo rizikos valdymo ciklas

Šaltinis: sudaryta autorės

Duomenų surinkimas ir apdorojimas yra Banko Planavimo ir finansinių rizikų valdymo departamento uždavinys. Šis departamentas, remdamasis apdorota informacija, teikia galimų sprendimų variantus Banko Rizikos valdymo komitetui (RVK). Sprendimą priima RVK arba Banko valdyba RVK teikimu. Priimtus sprendimus įgyvendina Banko padaliniai, vykdantys atitinkamas funkcijas.

AB Šiaulių banko Rizikos valdymo komiteto sprendimu atliekamas dviejų tipų likvidumo reguliavimas:

Ü Einamojo likvidumo rizikos reguliavimas.

Ü Strateginis likvidumo rizikos reguliavimas.

Einamojo likvidumo rizikos valdymas yra grindžiamas trumpalaikių pinigų srautų, įeinančių į Banką ir išeinančių iš jo, analize ir prognozavimu. Kuo šis prognozavimas yra išsamesnis ir tikslesnis, tuo geriau yra valdomas likvidumas. Visiškai tikslaus pinigų srautų prognozavimo pasiekti neįmanoma, nes visuomet atsiras nenumatytų pinigų srautų. Bankas turi būti pasirengęs valdyti šiuos srautus ir gerai žinoti jų valdymo kaštus.

Einamojo likvidumo rizikos valdymas Banke - tai trumpo laikotarpio (iki 1 mėn.) likvidumo valdymas siekiant patenkinti kasdieninį kreditorių lėšų poreikį, užtikrinti privalomųjų atsargų sukaupimą Lietuvos banke, kuris yra grindžiamas lėšų likučių banko kasoje bei korespondentinėse sąskaitose ir 1 mėn. trukmės faktinių bei prognozuojamų pinigų srautų valdymu.

Einamojo likvidumo rizikos valdymo uždavinius Banke atlieka Iždo departamentas. Iždo departamento naudojamos likvidumo užtikrinimo priemonės:

Ü skolinimas/skolinimasis tarpbankinėje rinkoje;

Ü užsienio valiutos pirkimas/pardavimas;

Ü vertybinių popierių pirkimas/pardavimas;

Ü vertybinių popierių atpirkimo sandoriai.

Iždo departamentas taip pat kasdien peržiūri apibendrintą informaciją apie Banko kasos ir pagrindinių korespondentinių sąskaitų likučius, apyvartas ir artimiausių penkių dienų planuojamas pajamas bei išlaidas.

Atsižvelgiant į prognozuojamus trumpalaikius pinigų srautus, yra sprendžiama kaip turi būti panaudotas likvidžių lėšų perteklius arba iš kokių šaltinių padengtas jų trūkumas.

Prekybos valiutomis skyriaus viršininkas, atsižvelgdamas į prognozuojamus trumpalaikius pinigų srautus pagal suteiktus įgaliojimus, sprendžia, kaip turėtų būti panaudojamas likvidžių lėšų perteklius arba iš kokių šaltinių turėtų būti padengtas jų trūkumas. Savo sprendimus Prekybos valiutomis skyriaus viršininkas derina su Iždo departamento direktoriumi.

Strateginis likvidumo rizikos reguliavimas. Siekiant prognozuoti ir kontroliuoti likvidumo riziką, su kuria galima susidurti, Bankas turi apsibrėžti skaičiuojamus rodiklius ir jų svyravimo

rekomenduojamas ribas. Likvidumo rizika, kurią patiria bankas, yra vertinama analizuojant įvairių likvidumo rodiklių dinamiką. Bankas yra numatęs likvidumo rodiklių skaičiavimo metodiką, rekomenduotinas rodiklių kitimo ribas ir kritines reikšmes, kurių negalima peržengti. Rodikliui peržengus kritinę reikšmę, RVK priima sprendimus, kurių įgyvendinimas turi ištaisyti esamą padėtį.

AB Šiaulių bankas likvidumo riziką valdo skaičiuodamas šiuos rodiklius:

- ū likvidumo rodiklis pagal Lietuvos banką;
- ū likvidaus turto santykis su visu turtu pagal Europos centrinę banką;
- ū mobilaus turto ir judriųjų įsipareigojimų santykis;
- ū mobilaus turto santykis su visu turtu;
- ū judriųjų įsipareigojimų santykis su visais įsipareigojimais;
- ū Mobilaus turto, judriųjų įsipareigojimų struktūrų grafikai;
- ū 3 mėnesių likvidumo rodiklis;
- ū 3 mėnesių trukmės Banko turto ir įsipareigojimų struktūrų grafikai.

Išvardytų rodiklių skaičiavimo metodika, rekomenduotinos rodiklių kitimo ribos ir kritinės reikšmės, kurių negalima pažeisti, yra numatytos Banko valdybos patvirtintose Likvidumo rizikos valdymo procedūrose. Toliau nagrinėjami šie rodikliai, jų reikšmės (6 lentelė) ir analizuojama jų dinamika.

6 lentelė

Likvidumo rodiklių dinamika 2004-2005 metais

	2004m.	2005m.	Pokytis
Likvidumo rodiklis pagal LB	43,53	38,34	-5,19
Likvidaus turto santykis su visu turtu (ECB)	30,05	28,50	-1,55
Mobilaus turto ir judriųjų įsipareigojimų santykis	162,59	118,45	-44,14
Mobilaus turto ir viso turto santykis	27,55	25,16	-2,39
Judriųjų įsipareigojimų santykis su visais įsipareigojimais	16,94	21,24	4,30

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Likvidumo rodiklis (pagal Lietuvos banką). Šis rodiklis turi būti skaičiuojamas pagal tuo metu galiojantį Lietuvos banko valdybos nutarimą, patvirtinantį likvidumo normatyvo skaičiavimo taisykles. Jo dydį nustato Lietuvos bankas. Šiuo metu rodiklis skaičiuojamas pagal Lietuvos banko valdybos 2004m. sausio 29 d. nutarimą Nr.1. Banko likvidumo rodiklis, t.y. banko likvidaus turto santykis su banko einamaisiais įsipareigojimais, negali būti mažesnis negu 30 procentų.

2 priede pateikiama Šiaulių banko turto įsipareigojimų struktūra pagal terminus 2005-12-31. Šiaulių banko likvidus turtas ir einamieji įsipareigojimai apskaičiuojami remiantis minėtu Lietuvos banko valdybos nutarimu pagal 2 priedo duomenis:

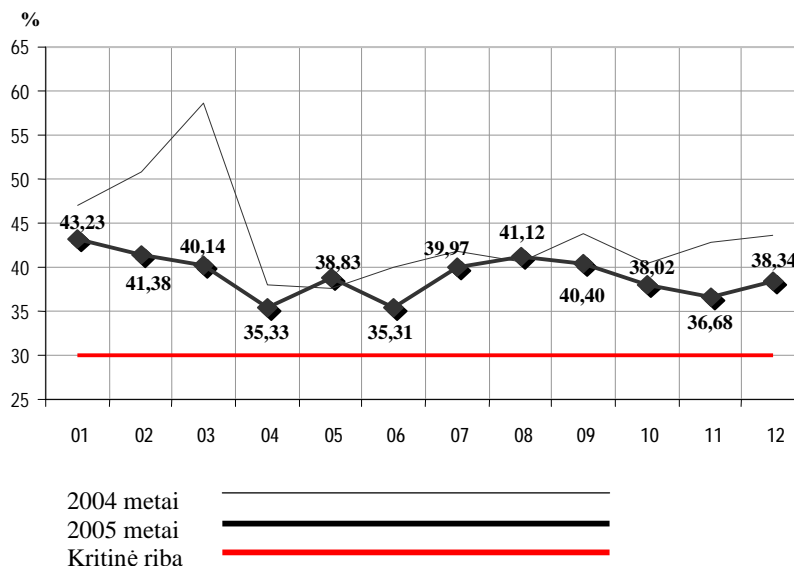
Likvidumo rodiklis 2005-12-31

	Kiekvienu pareikalavimu	Iki 1 mėn.	1-3 mėn.	3-6 mėn.	6-12 mėn.	1-3 metai	3-5 metai	5-10 metų	Virš 10 metų	Neapibrėžti terminai	Iš viso
Grynoji likvidumo spraga	-177,240	-58,507	-42,443	-30,955	-34,728	201,589	52,861	107,310	29,824	-47,711	0
Likvidus turtas (LT)											280,378
Banko einamieji isipareigojimai (EI)											731,316
Likvidumo rodiklis:LT/EI*100%											38,34

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Esant poreikiui, kiekvieno pareikalavimo likvidumo spraga gali būti padengta realizavus 120,5 mln. litų vertės investicinių vertybinių popierių, kuriuos sudaro Lietuvos Respublikos vyriausybės skolos vertybiniai popieriai - jie turi likvidžią antrinę rinką, portfelį.

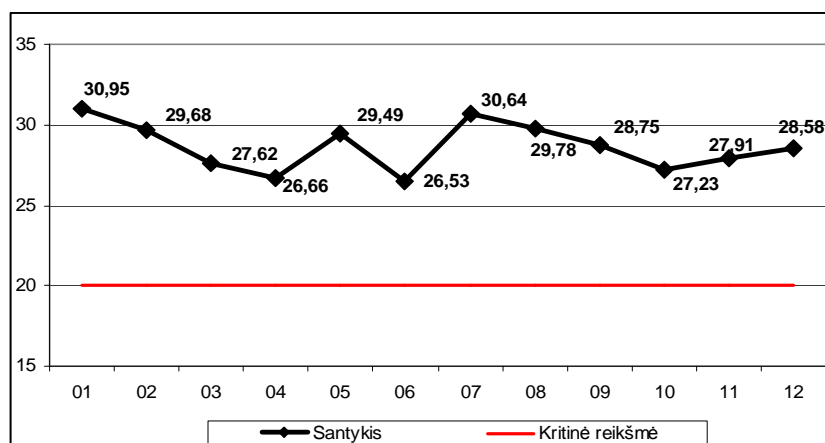
Įsitikinta, jog rodiklis yra 38,34 proc., vadinasi yra didesnis nei 30 proc., kaip ir reikalauja Lietuvos bankas. Bankas ir per visus 2005 metus šio Lietuvos banko normatyvo nepažeidė (18 pav.):

18 pav. Likvidumo rodiklis 2004-2005 metais

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Likvidaus turto santykis su visu turtu (pagal Europos centrinę banką). Europos centrinio banko rekomendacijose Rytų bloko komercinių bankų likvidumo skaičiavimo rekomendacijose reliatyviai mažiems bankams yra numatytas šio rodiklio skaičiavimas. Šis rodiklis parodo kokią turto dalį sudaro likvidus turtas. Pagal 3 priedo 2-ąją formulę šis rodiklis apskaičiuotas per visus 2005 metus, o jo dinamika pavaizduota 19 paveiksle.

19 pav. Likvidaus turto santykis su visu turtu pagal ECB 2005 metais

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

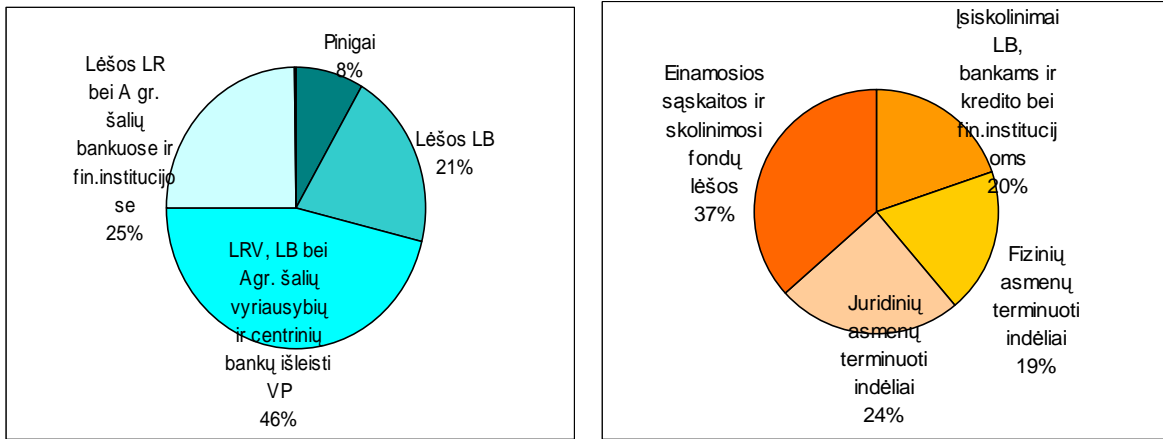
Kuo šis rodiklis didesnis, tuo didesnis ir banko likvidumas. Šio rodiklio skaičiavimo tikslingumas: įvertinami aktyvai, įtraukiant jų susigrąžinimo trukmę. Iš 19 paveikslu duomenų matyti, kad rodiklis buvo pakankamai stabilus ir kito neviršijant 4 procentinių punktų.

Mobilaus turto ir judriųjų įsipareigojimų santykis. Rodiklis rodo kiek Banko mobilusis turtas padengia judriuosius įsipareigojimus per artimiausias 30 dienų. Tai labai gerai nusako Banko mokumo būklę, nes abi balanso pusės įvertinamos kokybiškai. Rodiklis neturėtų būti mažesnis nei 100 proc., nes mažesnė reikšmė rodo, kad Banko turimo lengvai mobilizuojamo turto neužteks galimiems pinigų srautams, išeinantiems iš Banko, padengti. Taigi, rodiklio reikšmė (118,45%), kaip ir rekomenduojama, viršija 100 procentų ribą.

Mobilaus turto santykis su visu turtu. Rodiklis rodo, kokią dalį turto Bankas gali greitai ir su minimaliais nuostoliais paversti pinigais. Žemutinė rekomenduojama šio rodiklio riba - 22 proc. Apskaičiuotas rodiklis (25,16%) yra didesnis, nei rekomenduojama 22 procentų žemutinė riba.

Judriųjų įsipareigojimų santykis su visais įsipareigojimais. Šis rodiklis atskleidžia, kokią dalį Banko turimų įsipareigojimų sudaro nestabilūs įsipareigojimai. Judrieji įsipareigojimai neturėtų sudaryti didžiosios dalies visų Banko įsipareigojimų, nes rekomenduojama reikšmė yra kuo mažesnė. Taigi matyti, kad Banko 21,24 procento pasyvų dalis yra pavojinga likvidumo požiūriu. Rodiklio reikšmė yra maža, todėl Banko likvidumas yra geras.

Mobilaus turto, judriųjų įsipareigojimų struktūrų grafikai. Iš šių grafikų galima matyti Banko mobilaus turto ir judriųjų įsipareigojimų struktūrą 2005 metų pabaigoje, taip pat kurio iš jų nepageidautinas pokytis turės įtakos likvidumo rizikos padidėjimui.

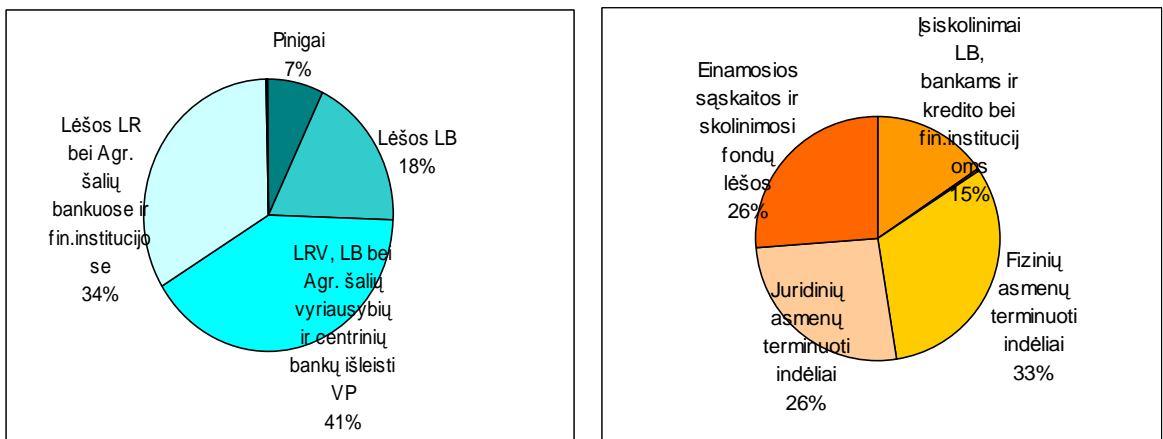
20 pav. Mobilaus turto ir judriųjų įsipareigojimų struktūra 2005-12-31

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Vidutinės trukmės likvidumo rizikos reguliavimo procedūros reikalingos iš anksto prognozuoti ateityje bankui gresiančias likvidumo problemas ir numatyti priemones joms išvengti.

3 mėnesių likvidumo rodiklis. Rodiklis atskleidžia, kaip Banko per 3 mėnesius išeinančius pinigų srautus padengia per tą patį laikotarpį gaunami piniginiai srautai. Šio rodiklio žemutinė riba neturėtų būti žemesnė nei 36 proc.

3 mėnesių trukmės Banko turto ir įsipareigojimų struktūrų grafikai. Jie parodo Banko 3 mėnesių trukmės pinigų srautų struktūrą iki konkrečios datos.

21 pav. 3 mėnesių mobilaus turto ir judriųjų įsipareigojimų struktūra 2005-12-31

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Išvardytų rodiklių skaičiavimo metodika, rekomenduotinos rodiklių kitimo ribos ir rekomenduojamosios reikšmės nurodytos 3 priede. Rodikliui peržengus rekomenduojamąją reikšmę, turi būti priimti sprendimai, kurių įgyvendinimas ištaisytų esamą padėtį.

Atlikus AB Šiaulių banko likvidumo rodiklių sistemos analizę, pagal gautas skaitines reikšmes galima daryti išvadą, kad AB Šiaulių banko likvidumo rodiklių sistema yra informatyvi ir ji apima aktyvų - pasyvų rodiklius, įvertinant aktyvus – pasyvus pagal struktūrą bei trukmę. Kiekvienam į

likvidumo rodiklių sistemą įvestam koeficientui yra nustatyti atitinkami normatyvai, kurie leidžia atlikti išsamesnę rodiklių kitimo analizę. Normatyvų reikšmės yra nustatomos remiantis istoriniais – statistiniais duomenimis ir sekama jų kitimo reikšmė.

2.4. AB Šiaulių banko testavimas nepalankiausiomis sąlygomis 2005m.

Testavimas nepalankiausiomis sąlygomis yra bendras terminas, apibūdinantis įvairias finansinių institucijų metodikas įvertinant pažeidžiamumą atsitikus ypatingam, bet tikėtinam įvykiui ar situacijai. 2001 m. Lietuvos banko valdyba patvirtino Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendruosius nuostatus ir rekomendavo komerciniams bankams taikyti šį rizikos valdymo metodą, įtraukiant jį į banko veiklos rizikos valdymo politiką. 2004 metais Lietuvos banko valdyba išleido nutarimą dėl testavimo nepalankiausiomis sąlygomis. Testavimo rezultatų analizė leidžia atskleisti banko veiklos silpnąsias ypatybes, o kartu padeda banko vadovybei priimti tinkamus sprendimus. Įvertinant Lietuvos banko nustatyto rodiklio skaičiavimą bei jo numatytas leistinas kitimo ribas, AB Šiaulių banke galima pateikti kelis Banko neigiamos situacijos scenarijų modelius likvidumo rizikai įvertinti. Jais galima atskleisti kiekvieno galimo scenarijaus kelių pozicijų ar rinkos parametrų pokyčius su pasirinkta tikimybe, atsižvelgiant į jų tarpusavio priklausomybę.

AB Šiaulių banke testavimas nepalankiausiomis sąlygomis atliktas vadovaujantis Lietuvos banko valdybos patvirtintais Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendraisiais nuostatais ir rekomendacijomis.

Testavimui buvo pasirinktos dėl galimo euro įvedimo 2007-01-01 atsirasiančios situacijos (9 lentelė), kurių realizavimasis būtų labiausiai tikėtinas ir kurios turėtų didžiausią neigiamą įtaką Banko veiklai ir rezultatams. Testavimo tikslas – nustatyti, kokią įtaką turėtų scenarijuje numatyti veiksniai Banko likvidumo rizikai ir kokio dydžio nuostolių Bankas patirtų konkrečiau scenarijaus atveju. Pagal Lietuvos banko rekomendacijas parenkami trys galimi scenarijai bei su jais susiję pinigų rinkos ir indėlių pokyčiai.

8 lentelė

AB Šiaulių banko testavimo nepalankiausiomis sąlygomis modeliai

Situacija	Scenarijus	
Dėl euro įvedimo ir gandų apie didėjančias kainas, gyventojai ima atsiiminti indėlius.	Labiausiai tikėtina	Prarandama 5 proc. indėlių
	Tikėtina	Prarandama 7 proc. indėlių
	Mažai tikėtina	Prarandama 9 proc. indėlių

Šaltinis: sudaryta autorės

Modeliuojant 8 lentelėje aprašytas situacijas, buvo remtasi Banko likvidumo ataskaita 2005-12-31.

Banko likvidus turtas buvo 280 mln. litų, einamieji įsipareigojimai – 731 mln. litų, likvidumo rodiklis sudarė 38,34 proc.

2005 metų pabaigoje Bankas turėjo 27,1 mln. litų likvidaus turto perteklių, kuris buvo laikomas trumpalaikiuose depozituose. Be to, Bankas nebuvo išnaudojęs visų tarpbankinio skolinimosi limitų. Todėl tyrimo tikslas – palyginti likvidumo rodiklių skaitines reikšmes kintant situacijai finansų rinkoje ir nustatyti, kokiai situacijai esant likvidumo normatyvas bus pažeistas.

Likvidumo rizikos įvertinimas susidarius labiausiai tikėtinai situacijai.

Kiti komerciniai Lietuvos bankai yra nustatę AB Šiaulių banko tarpbankinio skolinimosi limitus, kurių Bankas 2005 metų pabaigoje nebuvo visų išnaudojęs. Vertinant scenarijų labiausiai tikėtinos situacijos atveju, daroma prielaida, kad Bankas negalės papildomai skolintis iš bankų, tačiau kiti bankai nereikalaus grąžinti jau pasiskolintų lėšų.

9 lentelė

AB Šiaulių banko turto ir įsipareigojimų pokyčiai labiausiai tikėtino scenarijaus atveju

Balanso straipsniai	2005-12-31	Pokytis		Labiausiai tikėtina reikšmė
		tūkst.Lt	%	
Pinigai ir lėšos Lietuvos banke	75.672	-11.614	15,35	64.058
Lėšos kredito įstaigose	135.909	-27.087	19,93	108.822
Skolos vertybiniai popieriai	120.506		0,00	120.506
Kitas turtas	706.923		0,00	706.923
Iš viso	1.039.010	-38.701	3,72	1.000.309
Įsiskolinimai kredito įstaigoms	81.435		0,00	81.435
Paskolos iš tarptautinių organizacijų	42.623		0,00	42.623
Indėliai	774.022	-38.701	5,00	735.321
Išleisti skolos vertybiniai popieriai	19.634		0,00	19.634
Kiti įsipareigojimai	31.063		0,00	31.063
Akininkų nuosavybė	90.233		0,00	90.233
Iš viso	1.039.010	-38.701	3,72	1.000.309

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Sumažėjus indėlių 5 procentais, Bankui reikėtų papildomų 38,7 mln. litų, kuriuos jis gautų:

1. Nebepratęsęs 27,1 mln. litų trumpalaikių depozitų kredito įstaigose;
2. 11,6 mln. litų sumažinęs korespondentinę sąskaitą Lietuvos banke.

Dėl to likvidus turtas sumažėtų 13,80 proc., t.y. 38,7 mln. litų. Einamieji Banko įsipareigojimai dėl indėlių pokyčio sumažėtų 32,8 mln. litų (10 lentelė).

10 lentelė

AB Šiaulių banko likvidumo rodiklių pokyčiai labiausiai tikėtino scenarijaus atveju

Palyginamieji straipsniai	2005-12-31	Pokytis		Labiausiai tikėtina reikšmė
		tūkst.Lt	%	
Likvidus turtas	280.378	-38.701	13,80	241.677
Einamieji įsipareigojimai	731.316	-32.776	4,48	698.540
Likvidumo rodiklis (proc.)	38,34		-3,74	34,60

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Kaip matyti iš 10 lentelės, einamųjų įsipareigojimų pokytis dėl indėlių išėmimo yra 5,9 mln. litų mažesnis, nes, skaičiuojant likvidumo rodiklį pagal Lietuvos banko reikalavimus, į einamuosius įsipareigojimus įtraukiami ne visi, t.y. 50 proc. fizinių asmenų terminuotųjų indėlių.

Taigi labiausiai tikėtino scenarijaus atveju – kai indėlių sumažėja 5 proc., pinigų rinka sumažėja beveik 20 proc., o lėšos centrinio banko korespondentinėje sąskaitoje - daugiau nei 15 proc. Dėl to sumažėjus likvidžiam turtui bei einamiesiems įsipareigojimams, Banko einamasis likvidumo rodiklis sumažėtų 3,74 procentiniais punktais, t.y. iki 34,60 proc. Tokia rodiklio skaitinė reikšmė gerokai viršija Lietuvos banko nustatytą normatyvą.

Taip pat, įvertinama kokią bus įtaka pelningumui labiausiai tikėtinos situacijos atveju. Vidutinė palūkanų norma už gyventojų terminuotuosius indėlius 2005 metais buvo 3,3 proc. metinių palūkanų. Už indėlius iki pareikalavimo Bankas vidutiniškai mokėjo 0,3 proc. Taigi Bankas palūkanų išlaidų už indėlius apskaitytų 827 tūkst. litų mažiau. Dėl sumažėjusių indėlių kituose bankuose (vid. palūkanų norma 2,4 proc.) Bankas netektų 650 tūkst. litų pajamų. Vadinas, šio scenarijaus atveju Bankas papildomai uždirbtų 177 tūkst. litų.

Likvidumo rizikos įvertinimas susidarius tikėtinais situacijai.

Tikėtino scenarijaus atveju Bankas netenka 7 proc. arba 54,2 mln. litų indėlių.

11 lentelė

AB Šiaulių banko turto ir įsipareigojimų pokyčiai tikėtino scenarijaus atveju

Balanso straipsniai	2005-12-31	Pokytis		Tikėtina reikšmė
		tūkst.Lt	%	
Pinigai ir lėšos Lietuvos banke	75.672	-16.095	21,27	59.577
Lėšos kredito įstaigose	135.909	-32.087	23,61	103.822
Skolos vertybiniai popieriai	120.506	-6.000	4,98	114.506
Kitas turtas	706.923		0,00	706.923
Iš viso	1.039.010	-54.182	5,21	984.828
Įsiskolinimai kredito įstaigoms	81.435		0,00	81.435
Paskolos iš tarptautinių organizacijų	42.623		0,00	42.623
Indėliai	774.022	-54.182	7,00	719.840
Išleisti skolos vertybiniai popieriai	19.634		0,00	19.634
Kiti įsipareigojimai	31.063		0,00	31.063
Akcininkų nuosavybė	90.233		0,00	90.233
Iš viso	1.039.010	-54.182	5,21	984.828

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Vertinant šį scenarijų, taip pat daroma prielaida, kad Bankas negalės papildomai skolintis iš bankų, tačiau kiti bankai nereikalaus grąžinti jau pasiskolintų lėšų. Sumažėjus indėlių 7 procentais, Bankui reikėtų papildomų beveik 54,2 mln. litų, kuriuos jis gautų:

1. 16,1 mln. litų sumažinęs korespondentinę sąskaitą Lietuvos banke;
2. Nebepretęsęs 27,1 mln. litų trumpalaikių depozitų kredito įstaigose;
3. 5 mln. litų sumažinęs atpirkimo sandorių sumą;

4. Pardavęs dalį prekybinių skolos vertybinių popierių, t.y. 6 mln. litų.

12 lentelėje matyti, jog tikėtino scenarijaus atveju likvidus turtas sumažėtų 19,32 proc., t.y. 54,2 mln. litų. Einamieji Banko įsipareigojimai dėl indėlių pokyčio sumažėtų 45,4 mln. litų.

12 lentelė

AB Šiaulių banko likvidumo rodiklių pokyčiai tikėtino scenarijaus atveju

Palyginamieji straipsniai	2005-12-31	Pokytis		Tikėtina reikšmė
		tūkst.Lt	%	
Likvidus turtas	280.378	-54.182	19,32	226.196
Einamieji įsipareigojimai	731.316	-45.386	6,21	685.930
Likvidumo rodiklis (proc.)	38,34		-5,36	32,98

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Taigi, kai indėlių sumažėja 7 proc., pinigų rinka sumažėja 23,6 proc., skolos vertybinių popierių portfelis - beveik 5 proc., o lėšos centrinio banko korespondentinėje sąskaitoje - beveik 21,3 proc. Šie pokyčiai nulemia Banko einamojo likvidumo rodiklio sumažėjimą 5,36 procentiniais punktais, t.y. iki 32,98 proc. Tačiau Lietuvos banko nustatytas likvidumo rodiklio normatyvas nebūtų pažeistas, nes jis viršijamas beveik 3 procentiniais punktais.

Vertinant minėtų pokyčių įtaką pelningumui apskaičiuota, kad Bankas palūkanų išlaidų už indėlius apskaitytų 1,218 mln. litų mažiau. 1,206 mln. litų pajamų netektų dėl sumažėjimo:

1. Indėlių kituose bankuose (650 tūkst. litų);
2. Atpirkimo sandorių, kurių vidutinė palūkanų norma 2,4 proc., sumos (286 tūkst. litų);
3. Skolos vertybinių popierių, kurių vidutinė palūkanų norma 4,5 proc., portfelio (270 tūkst. litų).

Vadinasi, šio scenarijaus atveju Bankas nepatirtų nuostolio, o papildomai uždirbtų 12 tūkst. litų.

Likvidumo rizikos įvertinimas susidarius mažai tikėtinais situacijai.

13 lentelė

AB Šiaulių banko turto ir įsipareigojimų pokyčiai mažai tikėtino scenarijaus atveju

Balanso straipsniai	2005-12-31	Pokytis		Mažai tikėtina reikšmė
		tūkst.Lt	%	
Pinigai ir lėšos Lietuvos banke	75.672	-30.027	39,68	45.645
Lėšos kredito įstaigose	135.909	-34.439	25,34	101.470
Skolos vertybiniai popieriai	120.506	-12.936	10,73	107.570
Kitas turtas	706.923		0,00	706.923
Iš viso	1.039.010	-77.402	7,45	961.608
Įsiskolinimai kredito įstaigoms	81.435		0,00	81.435
Paskolos iš tarptautinių organizacijų	42.623		0,00	42.623
Indėliai	774.022	-77.402	10,00	696.620
Išleisti skolos vertybiniai popieriai	19.634		0,00	19.634
Kiti įsipareigojimai	31.063		0,00	31.063
Akcininkų nuosavybė	90.233		0,00	90.233
Iš viso	1.039.010	-77.402	7,45	961.608

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Mažai tikėtino scenarijaus atveju indėlių portfelis sumažėja 77,4 mln. litų (su prielaida, kad Bankas negalės papildomai skolintis iš bankų, tačiau kiti bankai nereikalaus grąžinti jau pasiskolintų lėšų).

Sumažėjus indėlių 10 procentų, Bankui reikėtų papildomų 77,4 mln. litų, kuriuos jis gautų:

1. 30 mln. litų sumažinės korespondentinę sąskaitą Lietuvos banke;
2. Nebepratęsęs 27,1 mln. litų trumpalaikių depozitų kredito įstaigose;
3. Beveik 7,4 mln. litų sumažinės atpirkimo sandorių sumą;
4. Pardavęs visus prekybinius skolos vertybinius popierius, t.y. 12,9 mln. litų.

14 lentelė

AB Šiaulių banko likvidumo rodiklių pokyčiai mažai tikėtino scenarijaus atveju

Palyginamieji straipsniai	2005-12-31	Pokytis		Mažai tikėtina reikšmė
		tūkst.Lt	%	
Likvidus turtas	280.378	-77.402	27,61	202.976
Einamieji įsipareigojimai	731.316	-65.551	8,96	665.765
Likvidumo rodiklis (proc.)	38,34		-7,85	30,49

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Taigi, jei indėlių sumažėtų 10 proc., likvidus turtas sumažėtų 27,61 proc., t.y. 77,4 mln. litų ir einamieji įsipareigojimai - beveik 65,6 mln. litų, o tai likvidumo rodiklį sumažina 7,85 punktais iki 30,49 proc (14 lentelė). Ir šiuo atveju likvidumo rodiklis nepažeidžiamas, o apribojęs skolinimą ir visas gaunamas lėšas nukreipęs į likvidų turtą, Bankas subalansuotų savo piniginius srautus.

Vertinant minėtų pokyčių įtaką pelningumui apskaičiuota, kad Bankas palūkanų išlaidų už indėlius apskaitytų 1,654 mln. litų mažiau, 1,653 mln. litų pajamų netektų dėl:

1. Sumažėjusių indėlių kituose bankuose (650 tūkst. litų).
2. Sumažėjusios atpirkimo sandorių sumos (421 tūkst. litų).
3. Prekybinio skolos vertybinių popierių portfelio pardavimo (582 tūkst. litų).

Vadinasi, šio scenarijaus atveju Bankas papildomai uždirbtų vos 1 tūkst. litų, t.y. nepatirtų nuostolių.

Rezultatai, gauti modeliuojant 8 lentelėje aprašytas situacijas, rodo, kad esant ir labai mažai tikėtinam atvejui, likvidumo rodiklis nepažeistų Lietuvos banko numatyto normatyvo (30 proc.) ir jį viršytų 0,49 procentinio punkto. Vadinasi, netgi esant tokiam mažai tikėtinam scenarijui, Bankas sugebėtų valdyti situaciją.

Išnagrinėjus testavimo nepalankiausiomis sąlygomis gautus rezultatus, įsitikinta, kad įvykus net mažai tikėtinam scenarijui, Bankas sugebėtų kontroliuoti situaciją bei nepatirtų nuostolių. Siekiant mažinti likvidumo riziką, reikėtų naujai pritraukiamus resursus investuoti į likvidų, nors ir ne tokį pelningą, turtą. Subalansuojant piniginius srautus siekti, kad ilgalaikiai kreditai nebūtų finansuojami iš trumpalaikių resursų.

3. LIKVIDUMO RIZIKOS VALDYMO TOBULINIMO GALIMYBĖS

3.1. Esminiai likvidumo valdymo principai

Likvidumas, arba sugebėjimas finansuoti turto augimą ir vykdyti išsipareigojimus suėjus jų terminui, yra viena iš svarbiausių sąvybių, sąlygojančių nenutrūkstamą bankų organizacijų gyvybingumą. Todėl likvidumo valdymas yra viena iš pagrindinių banko veiklos rūšių. Efektyvus likvidumo valdymas mažina rimtų problemų tikimybę. Iš tiesų, likvidumo svarba peržengia individualaus banko ribas, nes jei likvidumo stygius jaučiamas vienoje institucijoje, tai jis gali turėti įtakos visai sistemai. Todėl likvidumo analizė reikalauja iš banko vadovų ne tik nuolatos tikrinti banko likvidumo poziciją bet ir nustatyti kaip finansavimo galimybės vystytųsi įvairiose, net ir nepalankiose, aplinkybėse.

Ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į Valdymo informacines sistemas, grynojo finansavimo sąlygų analizę pasirinktomis aplinkybėmis, finansavimo šaltinių diversifikaciją, nenumatytų atvejų planavimą, nes visi šie būdai sąlygoja stiprų likvidumo valdymą bet kokio dydžio ar tipo bankui. Vieno ar kito būdo įgyvendinimui reikalingos informacinės sistemos ir analizė, mažesniuose bankuose, be abejonės, pareiklaus mažiau šaltinių. Šioje dalyje toliau siūloma keletas esminių likvidumo valdymo principų pagal Bazelio komiteto konsultacinio pobūdžio nuostatus:

1 principas: Kiekvienas bankas turi turėti suderintą kasdieninio likvidumo valdymo strategiją. Ši strategija turi būti perduodama visai organizacijai.

2 principas: Tą strategiją ir kitus svarbius klausimus, susijusius su likvidumo valdymu, turi tvirtinti banko valdyba. Valdyba taip pat turi užtikrinti, kad vadovaujantis personalas imtųsi priemonių dėl likvidumo rizikos stebėjimo ir kontrolės. Valdyba turi būti nuolatos informuojama apie likvidumo situaciją banke ir skubiai informuota, jei įvyko kokių nors esminių pasikeitimų banko dabartinėje ar būsimoje likvidumo pozicijoje.

3 principas: Bankas turi turėti valdymo struktūrą, kuri efektyviai vykdytų likvidumo strategiją. Šios struktūros veikloje turi nuolat dalyvauti vadovujančio personalo nariai. Vadovaujantis personalas turi užtikrinti efektyvų likvidumo valdymą bei nustatyti atitinkamas procedūras bei banko politiką, kontroliuojančias bei ribojančias likvidumo riziką. Bankas turi nustatyti bei nuolatos peržiūrėti savo likvidumo pozicijos dydžio apribojimus per tam tikrus laikotarpius.

4 principas: Bankas privalo turėti tinkamą informacinę sistemą likvidumo rizikos matavimui, stebėjimui, kontroliavimui bei atsiskaitymui. Ataskaitos turi būti teikiamos banko valdybai, vadovujančiam ar kitam atitinkamam personalui nurodytu laiku.

5 principas: Bankas turi įvesti nuolatinį grynojo finansavimo reikalavimų nustatymo ir stebėjimo procesą.

6 principas: Bankas turi išsianalizuoti likvidumą, pritaikydamas įvairius “O kas, jeigu” scenarijus.

7 principas: Bankas turi nuolatos peržiūrėti prielaidas, naudojamas likvidumo valdymui, kad nustatytų, jog jos vis dar galioja.

8 principas: Bankas turi periodiškai įvertinti savo pastangas sukurti ir išlaikyti santykius su įsipareigojimų savininkais, išlaikyti platų įsipareigojimų asortimentą, ir siekti, jog galimybė parduoti turtą būtų užtikrinta.

9 principas: Bankas turi turėti nenumatytų atvejų planą, kuris būtų susijęs su likvidumo krizių nagrinėjimu ar apimti procedūras dėl pinigų srautų stygio kompensavimo netikėtose situacijose.

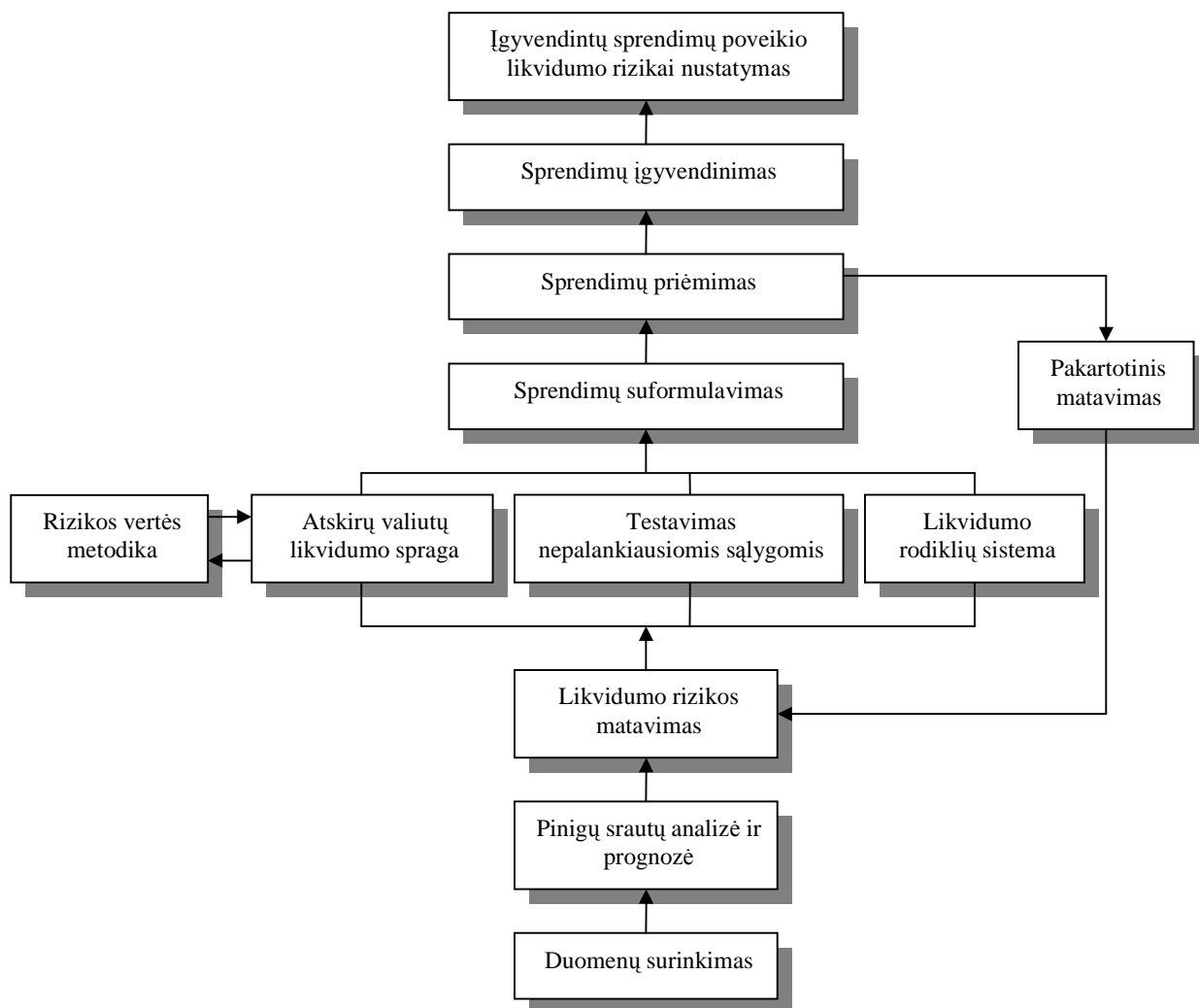
10 principas: Kiekvienas bankas turi turėti pagrindinių valiutų, su kuriomis dirba, likvidumo pozicijų matavimo, stebėjimo ir kontrolės sistemą. Šalia bendro užsienio valiutos likvidumo poreikio įvertinimo ir priimtino neatitikimo kombinacijoje su vietinės valiutos įsipareigojimais, bankas taip pat turi užsiimti atskira savo strategijos analize kiekvienos valiutos atžvilgiu individualiai.

11 principas: Priklausomai nuo analizės, atliktos pagal 10 principą, bankas reikiamose srityse turėtų nustatyti ir nuolat tikrinti savo pinigų srautų neatitikimų dydžių apribojimus per tam tikrą nustatytą laikotarpį užsienio valiutai bendrai ir kiekvienai reikšmingai valiutai, su kuria bankas dirba, individualiai.

12 principas: Bankas turi turėti atitinkamą sistemą, kuri kontroliuotų likvidumo rizikos valdymo procesą. Esminis vidaus kontrolės sistemos komponentas susijęs su nepriklausomais tikrinimais ir sistemos efektyvumo įvertinimais ir, jei reikia, tinkamai atliekamais vidinės kontrolės patikrinimais ir jos patobulinimais. Tokių patikrinimų ataskaitos turi būti pateikiamos priešišios institucijoms.

Šiais esminiais likvidumo valdymo principais bankas turi remtis, norėdamas užtikrinti efektyvų likvidumo valdymą. Tuo būdu sumažinama rimtų problemų tikimybė ateityje bei garantuojama, kad verslo plėtros planai atitiks ilgalaikį planuojamą pelningumą ir priimtina riziką.

Efektyvesniam likvidumo rizikos valdymui, atsižvelgiant į minėtus likvidumo valdymo principus, siūloma vadovautis tokiu likvidumo rizikos valdymo modeliu (22 pav.). Siekiant prognozuoti ir kontroliuoti likvidumo riziką, su kuria galima susidurti, Bankas turi numatyti etapus ir konkrečių padalinių funkcijas kiekviename iš šių etapų. 22 paveiksle matoma, kad likvidumo rizika vertinama šių priemonių pagalba: likvidumo rodiklių sistema, testavimas nepalankiausiomis sąlygomis bei atskirų valiutų likvidumo spragos.

22 pav. Likvidumo rizikos valdymo modelis

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip jau minėta, be Lietuvos banko reglamentuojamo likvidumo rodiklio, gali būti skaičiuojami ir kiti likvidumo rodikliai. Šių rodiklių yra daug, todėl čia bus apskaičiuoti labiausiai paplitę ir informatyviausi (15 lentelė). Juos siūloma įtraukti į Banko likvidumo rodiklių sistemą.

15 lentelė

Likvidumo rodiklių dinamika 2004-2005 metais

	2004m.	2005m.	Pokytis
Paskolų ir indėlių santykis	80,37	85,19	4,82
Likvidaus turto santykis su visu turtu	29,05	26,99	-2,06
Likvidaus turto santykis su visais depozitais	39,56	36,24	-3,32
(Likvidus turtas-trumpalaikės skolos)/einamieji įsipareigojimai	41,81	35,40	-6,41

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Paskolų ir indėlių santykis yra vienas iš dažniausiai naudojamų tradicinių rodiklių Banko likvidumo poreikiams įvertinti. Iš Šiaulių banko 2005-12-31 finansinių ataskaitų matyti, kad šis rodiklis lygus 85,19% (2004m. 80,37%) – taigi, matoma rodiklio augimo tendencija, vadinasi

likvidumo rizika didėja. Maža šio rodiklio reikšmė rodo didelį likvidumą, tačiau tai atitinka mažą potencialų pelningumą. Šiuo atveju gautas didelis rodiklio dydis rodo padidėjusią kredito riziką ir jei paskolų augimas buvo paremtas trumpalaikiais įsipareigojimais, tai bankas ateityje gali susidurti su likvidumo problemomis. Pernelyg greitas aktyvų augimas gali turėti neigiamą įtaką būsimam banko likvidumui. Taigi didelė šio rodiklio reikšmė rodo didesnę likvidumo riziką.

Tačiau šis santykis neįvertina paskolų ir depozitų struktūros pagal jų trukmę, neatskleidžia pinigų srautų iš paskolų pasiskirstymo laike bei neatsižvelgia į kitus banko aktyvus.

Likvidaus turto santykis su visu turtu parodo kokią turto dalį sudaro likvidus turtas. Tai vienas iš tradicinių rodiklių vertinant Banko likvidumo šaltinius. Kuo rodiklis didesnis, tuo didesnis ir Banko likvidumas. Šis rodiklis negali būti mažesnis nei 20 ir didesnis nei 50 procentų. Pagal 2005-12-31 finansinių ataskaitų duomenis, Banko likvidaus turto santykis su visu turtu buvo lygus 26,99%, tačiau matoma mažėjimo tendencija (2004 m. 29,05%). Tad, rodiklio reikšmė 2004-2005 metais patenka į rekomenduojamas ribas ir rodo, jog likvidus turtas sudaro 26,99 procentus visų Banko aktyvų. Vadinasi, likvidumo rizika yra mažesnė ir likvidžioji banko pozicija yra didesnė.

Dar vienas iš tradicinių rodiklių, įvertinančių tiek likvidumo šaltinius, tiek jo poreikius, tai *likvidaus turto santykis su visais depozitais*. Apskaičiuota, jog iki 2005 metų pabaigos 36,24 procento priimtų depozitų Bankas laiko likvidžių aktyvų forma. Matoma, kad per metus šio rodiklio reikšmė sumažėjo daugiau nei trimis procentiniais punktais. Tačiau šis rodiklis neatsižvelgia į likvidžių lėšų poreikį tenkinant paskolų paklausą, o tai neigiamą šio rodiklio pusę.

Progresyvieji rodikliai labiau atspindi likvidumo poziciją. Vienas jų - *likvidžių aktyvų santykis su judriaisiais pasyvais* (einamaisiais įsipareigojimais). Galima papildomai sugriežtinti šį rodiklį, t.y. iš likvidaus turto reikia atimti trumpalaikes skolas bankams. Šis rodiklis labai gerai nusako dabartinę banko likvidumo situaciją, nes abiejų balanso pusių dydžiai įvertinami kokybiškai.

Atlikus AB Šiaulių banko likvidumo rodiklių sistemos analizę bei įvertinus jos trūkumus, turto ir įsipareigojimų struktūros analizę, į rodiklių sistemą ir pinigų rinkos ir indėlių pokyčio modeliavimą yra siūloma įtraukti šių rodiklių skaičiavimą. Nors jie, kaip pavieniai rodikliai ir turi trūkumų, tačiau kaip visos likvidumo rodiklių sistemos dalyviai, jie pateikia išsamios informacijos.

Likvidumo spragos pritaikymo analizė atlikta 3.2 dalyje. Atskirų užsienio valiutų likvidumo spraga turėtų būti įvertinama rizikos vertės metodika, kuri išsamiau aptarta 3.3 dalyje.

3.2. Likvidumo spragos reikšmingomis valiutomis įvertinimas

Turtas ir įsipareigojimai derinami pagal sutartyse numatytus sandorių pabaigos terminus. Tačiau kai kurių turto ir įsipareigojimų rūšių tikrieji terminai gali būti ilgesni, nes, tarkime, dalis paskolų ir indėlių pratęsiami ir dėl to nutolsta trumpalaikių paskolų bei indėlių iki pareikalavimo realieji

grąžinimo terminai. Turto ir įsipareigojimų terminų suderinamumas ir (arba) kontroliuojamas nesuderinamumas bei palūkanų normos yra svarbus banko valdymo veiksnys. Nesuderinta pozicija perspektyvoje gali didinti pelningumą, tačiau kartu išskyla ir galimų nuostolių rizika.

Atsižvelgiant į Bazelio komiteto konsultacinio pobūdžio nuostatus, kiekvienas bankas turi turėti pagrindinių valiutų, su kuriomis dirba, likvidumo pozicijų (spragos) matavimo, stebėjimo ir kontrolės sistemą. Šalia bendro užsienio valiutos likvidumo poreikio įvertinimo ir priimtino neatitikimo kombinacijoje su vietinės valiutos įsipareigojimais, bankas taip pat turi atskirai analizuoti savo strategiją kiekvienos valiutos atžvilgiu. Atsižvelgdamas į šią analizę, bankas reikiamose srityse turėtų nustatyti ir nuolat tikrinti savo pinigų srautų neatitikimų dydžių apribojimus per tam tikrą nustatytą laikotarpį užsienio valiutai apskritai ir kiekvienai reikšmingai valiutai, su kuria bankas dirba, individualiai. Tačiau iki šiol nė vienas šalies bankas nesinaudoja šia sistema likvidumo rizikai valdyti.

Spraga yra vadinamas neatitikimas tarp turimo turto ir įsipareigojimų vertės tam tikru periodu. Atliekant šią analizę, Banko turtas ir įsipareigojimai bei akcininkų nuosavybė skirstomi į atskiras dalis pagal jų pabaigos terminus. Tuomet yra skaičiuojamas aktyvų ir pasyvų skirtumas kiekvienu terminu.

Teigiamas skirtumas reiškia, kad pasirenkamuju laikotarpiu turto su besibaigiančiu terminu bus daugiau nei besibaigiančio termino įsipareigojimų bei akcininkų nuosavybės. Vadinasi, likvidaus turto atitinkamu laikotarpiu bus daugiau nei einamųjų įsipareigojimų.

Neigiamas skirtumas reiškia, kad pasirenkamuju laikotarpiu įsipareigojimų su besibaigiančiu terminu bus daugiau nei turto su besibaigiančiu terminu. Vadinasi, atsiranda likvidaus turto trūkumas atitinkamu laikotarpiu.

Nulinis skirtumas reiškia, kad pasirenkamuju laikotarpiu bus tiek pat turto ir įsipareigojimų su besibaigiančiu terminu. O tai reiškia, kad turtas padengia įsipareigojimus.

Suminė spraga gaunama susumavus visų ankstesnių laikotarpių spragos dydžius. Ji suteikia reikšmingesnės informacijos, nes leidžia spręsti apie skirtumo dydį, atsižvelgiant į ankstesnius laikotarpius.

Iš 16 lentelėje pateiktų skaičiavimų matyti, kad likvidumo spraga litais 2005 metų pabaigoje buvo neigiama visais laikotarpiais iki 1 metų (atitinkamai -159.198, -79.557, -20.289, -16.265 ir -19.363 tūkst.Lt). Tai reiškia, kad Bankas nacionaline valiuta turėjo daugiau einamųjų įsipareigojimų nei likvidaus turto šiais laiko intervalais. Tik daugiau nei per 1 metus ji tapo teigiama ir siekė 367.606 tūkst.Lt. Tačiau likvidumo spraga iš viso 2005-12-31 buvo teigiama reikšmė, t.y. 24.837 tūkst. Lt. Tai reiškia, kad Bankas nacionaline valiuta turėjo daugiau likvidaus turto nei einamųjų įsipareigojimų.

16 lentelė

AB Šiaulių banko likvidumo spraga (LTL) 2005-12-31

Balansinės ataskaitos straipsnis	Turtas ir įsipareigojimai pagal terminus (LITAIŠ)							
	Kiekvienu pareikalavimu	Iki 1 mėn.	1-3 mėn.	3-6 mėn.	6-12 mėn.	Virš 1 metų	Neapibrėžti terminai	Iš viso
Pinigai ir lėšos centriniame banke	63.811							63.811
Paskolos kitiems bankams ir finansų institucijoms	15.207	11.298	35.000	17.184	3.000			81.689
Skolos vertybiniai popieriai		520		1.251	8.798	80.662		91.231
Suteiktos paskolos		49.904	48.317	53.211	71.066	332.477	2.096	557.071
Nuosavybės vertybiniai popieriai							10.227	10.227
Banko nuosavas ilgl. materialus ir nematerialusis turtas							30.472	30.472
Kitas turtas	626	749	714	1.304	341	2.204	231	6.169
Iš viso turto	79.644	62.471	84.031	72.950	83.205	415.343	43.026	840.670
Įsiskolinimai bankams ir kt. kredito bei finansų inst.	8.723	34.564	4.023	4.801	9.005	2.490		63.606
Juridinių asmenų term. indėliai ir akredityvai		58.550	27.411	15.059	11.362	14.901		127.283
Fizinių asmenų terminuoti indėliai		42.642	57.673	69.224	62.486	27.923		259.948
Indėliai iki pareikalavimo	229.288							229.288
Specialieji ir skolinimosi fondai	384							384
Išleisti skolos vertybiniai popieriai					19.634			19.634
Kiti įsiskolinimai	447	6.272	19	131	81	2.423	890	10.263
Apmokėtas bet nejr. akc. kapitalas			15.194					15.194
Banko kapitalas							90.233	90.233
Iš viso įsipareigojimų ir akcininkų nuosavybės:	238.842	142.028	104.320	89.215	102.568	47.737	91.123	815.833
Likvidumo spraga	-159.198	-79.557	-20.289	-16.265	-19.363	367.606	-48.097	24.837

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Taip pat ir suminė likvidumo spraga (17 lentelė) buvo neigiama tais pačiais laikotarpiais. 6-12 mėnesių laikotarpiu suminė likvidumo spraga sudarė -294.672 tūkst.Lt ir tik daugiau nei per 1 metus ji tapo teigiama ir siekė 72.934 tūkst.Lt.

17 lentelė

AB Šiaulių banko suminė likvidumo spraga (LTL) 2005-12-31

	Kiekvienu pareikalavimu	Iki 1 mėn.	1-3 mėn.	3-6 mėn.	6-12 mėn.	Virš 1 metų	Neapibrėžti terminai
Suminė spraga	-159.198	-238.755	-259.044	-275.309	-294.672	72.934	24.837

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Nagrinėjant pelningumo požiūriu, analizuojamu laikotarpiu rinkos palūkanų normos kito nors ir nežymiai (-0,01 ir -0,03 proc. punkto nuo 2005-12-01 iki 2005-12-31), o palūkanų išlaidos mažėjo daugiau nei palūkanų pajamos, todėl grynosios palūkanų pajamos banke dėl neigiamos laikotarpio spragos didėjo.

18 lentelėje pateikta Banko likvidumo spragos eurais analizė iki 2005 metų pabaigos.

2005 metų pabaigoje Bankas turėjo daugiau einamųjų įsipareigojimų nei likvidaus turto eurais. Tai parodo spraga iš viso - ji buvo neigiama ir sudarė -13.711 tūkst. ekvivalentu Lt. Neigiama likvidumo spraga matoma ir visais laikotarpiais, išskyrus iki 1 mėn. ir daugiau nei 1 metus. Jos atitinkamai sudarė 25.103 ir 13.879 tūkst. ekvivalentu Lt.

18 lentelė

AB Šiaulių banko likvidumo spraga (EUR) 2005-12-31

Balansinės ataskaitos straipsnis	Turtas ir įsipareigojimai pagal terminus							
	Kiekvienu pareikalavimu	Iki 1 mėn.	1-3 mėn.	3-6 mėn.	6-12 mėn.	Virš 1 metų	Neapibrėžti terminai	Iš viso
Pinigai ir lėšos centriniame banke	6.555							6.555
Paskolos kitiems bankams ir finansų institucijoms	5.718	39.078	120	114	33		18	45.081
Skolos vertybiniai popieriai						29.275		29.275
Suteiktos paskolos		1.879	3.053	3.486	7.651	64.798	275	81.142
Kitas turtas		95	300	500				895
Iš viso turto	12.273	41.052	3.473	4.100	7.684	94.073	293	162.948
Įsiskolinimai bankams ir kt.kredito bei finansų institucijoms	350	84	229	13		59.665		60.341
Juridinių asmenų term. indėliai ir akredityvai		3.874	7.327	866	630	11.978		24.675
Fizinių asmenų terminuoti indėliai		7.937	11.469	13.953	14.120	8.551		56.030
Indėliai iki pareikalavimo	31.559							31.559
Kiti įsiskolinimai		4.054						4.054
Iš viso įsipareigojimų ir akcininkų nuosavybės:	31.909	15.949	19.025	14.832	14.750	80.194	0	176.659
Likvidumo spraga	-19.636	25.103	-15.552	-10.732	-7.066	13.879	293	-13.711
Suminė likvidumo spraga	-19.636	5.467	-10.085	-20.817	-27.883	-14.004	-13.711	

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Pelningumo požiūriu per analizuojamą laikotarpį palūkanų normos mažėjo vidutiniškai 0,03 proc. punkto, tad daugiau pasyvų negu aktyvų buvo perkainojama žemesne norma ir palūkanų išlaidos sumažėjo daugiau negu palūkanų pajamos, todėl grynosios palūkanų pajamos eurais didėjo.

19 lentelė

AB Šiaulių banko likvidumo spraga (USD) 2005-12-31

Balansinės ataskaitos straipsnis	Turtas ir įsipareigojimai pagal terminus							
	Kiekvienu pareikalavimu	Iki 1 mėn.	1-3 mėn.	3-6 mėn.	6-12 mėn.	Virš 1 metų	Neapibrėžti terminai	Iš viso
Pinigai ir lėšos centriniame banke	3.606							3.606
Paskolos kitiems bankams ir finansų institucijoms	4.625	2.916	366					7.907
Suteiktos paskolos		4.585	473	3.790	1.076	10.846	98	20.868
Kitas turtas		79						79
Iš viso turto	8.231	7.580	839	3.790	1.076	10.846	98	32.460
Įsiskolinimai bankams ir kt.kredito bei finansų institucijoms	106						5	111
Juridinių asmenų term. indėliai ir akredityvai		4.729	192	53	89			5.063
Fizinių asmenų terminuoti indėliai		5.352	7.249	7.695	9.286	747		30.329
Indėliai iki pareikalavimo	8.987							8.987
Kiti įsiskolinimai		1.384						1.384
Iš viso įsipareigojimų ir akcininkų nuosavybės:	9.093	11.465	7.441	7.748	9.375	747	5	45.874
Likvidumo spraga	-862	-3.885	-6.602	-3.958	-8.299	10.099	93	-13.414
Suminė likvidumo spraga	-862	-4.747	-11.349	-15.307	-23.606	-13.507	-13.414	

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Panašią situaciją pastebime ir nagrinėdami Banko turto bei įsipareigojimų JAV doleriais struktūrą pagal terminus (19 lentelė).

Analizuodami 19 lentelėje pateiktus duomenis, pastebime, kad likvidumo spraga buvo teigiama tik laikotarpiu daugiau nei 1 metai (10.099 tūkst. ekvivalentu Lt), o visais laiko intervalais iki metų – neigiama. Todėl ir pelningumo požiūriu, palūkanų normoms mažėjus, daugiau pasyvų negu

aktyvų buvo perkainojama žemesne norma, ir palūkanų išlaidos sumažėjo daugiau negu palūkanų pajamos. Todėl grynosios palūkanų pajamos iš aktyvų ir pasyvų JAV doleriais didėjo.

20 lentelė

AB Šiaulių banko likvidumo spraga kitomis valiutomis 2005-12-31

Balansinės ataskaitos straipsnis	Turtas ir įsipareigojimai pagal terminus							
	Kiekvienu pareikalavimu	Iki 1 mėn.	1-3 mėn.	3-6 mėn.	6-12 mėn.	Virš 1 metų	Neapibrėžti terminai	Iš viso
Pinigai ir lėšos centriniame banke	1.700							1.700
Paskolos kitiems bankams ir finansų institucijoms	1.172							1.172
Iš viso turto	2.872	0	0	0	0	0	0	2.872
Indėliai iki pareikalavimo	476							476
Kiti įsiskolinimai		168						168
Iš viso įsipareigojimų ir akcininkų nuosavybės:	476	168	0	0	0	0	0	644
Likvidumo spraga	2.396	-168	0	0	0	0	0	2.228
Suminė likvidumo spraga	2.396	2.228	2.228	2.228	2.228	2.228	2.228	

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Iš 20 lentelėje pateiktų skaičiavimų matyti, kad Banko likvidumo pozicija kitomis valiutomis 2005 metų pabaigoje buvo tik dviem laikotarpiais – kiekvienu pareikalavimu ir iki 1 mėnesio. Likvidumo spraga kiekvienu pareikalavimu buvo teigiama ir sudarė 2.396 tūkst. ekvivalentu Lt. Spraga iki 1 mėnesio buvo -168 tūkst. ekvivalentu Lt.

Bankas susiduria su galima piniginių srautų nesuderinamumo rizika, kylančia dėl turimų piniginių išteklių panaudojimo tolesniais tikslais:

- ū gražinti vienos nakties indėlius;
- ū įvykdyti įsipareigojimus, susijusius su klientų atsiskaitomųjų sąskaitų valdymu;
- ū gražinti indėlius pasibaigus sutartiniams jų galiojimo terminams;
- ū išduoti eilines suteiktų kreditų dalis;
- ū patenkinti suteiktų garantijų reikalavimus;
- ū vykdyti kitus Banko priimtus finansinius įsipareigojimus.

Paprastai Bankas nelaiko tiek piniginių išteklių, kad galėtų patenkinti visus šiuos poreikius. Tačiau patirtis rodo, kad galima gana patikimai iš anksto nuspėti minimalų lėšų, kurios bus pakartotinai investuojamos pasibaigus indėlio sutarties galiojimo terminui, lygį.

21 lentelėje pateikta bendroji visų valiutų likvidumo pozicija iki 2005 metų pabaigos. Kaip matyti iš pateiktų skaičiavimų, bendroji suminė likvidumo spraga laikotarpiu iki 1 metų buvo -343.873 tūkst.Lt. Ir tik ilgesniu nei 1 metų laikotarpiu, kaip ir paprasta likvidumo spraga, suminė spraga tapo teigiama ir sudarė 47.711 tūkst. Lt.

21 lentelė

AB Šiaulių banko bendra likvidumo spraga 2005-12-31

Balansinės ataskaitos straipsnis	Turtas ir įsipareigojimai pagal terminus							
	Kiekvienu pareikalavimu	Iki 1 mėn.	1-3 mėn.	3-6 mėn.	6-12 mėn.	Virš 1 metų	Neapibrėžti terminai	Iš viso
Pinigai ir lėšos centriniame banke	75.672							75.672
Paskolos kitiems bankams ir finansų institucijoms	26.782	53.292	35.486	17.298	3.033		18	135.909
Skolos vertybiniai popieriai		520		1.251	8.798	109.937		120.506
Suteiktos paskolos		56.368	51.843	60.487	79.793	408.121	2.469	659.081
Nuosavybės vertybiniai popieriai							10.227	10.227
Banko nuosavas ilg. materialus ir nematerialus turtas							30.472	30.472
Kitas turtas	626	923	1.014	1.804	341	2.204	231	7.143
Iš viso turto	103.080	111.103	88.343	80.840	91.965	520.262	43.417	1.039.010
Įsiskolinimai bankams ir kt. kredito bei finansų inst.	9.179	34.648	4.252	4.814	9.005	62.155	5	124.058
Juridinių asmenų term. indėliai ir akredityvai		67.153	34.930	15.978	12.081	26.879		157.021
Fizinių asmenų terminuoti indėliai		55.931	76.391	90.872	85.892	37.221		346.307
Indėliai iki pareikalavimo	270.310							270.310
Specialieji ir skolinimosi fondai	384							384
Išleisti skolos vertybiniai popieriai					19.634			19.634
Kiti įsiskolinimai	447	11.878	19	131	81	2.423	890	15.869
Apmokėtas bet neįr. akcinis kapitalas			15.194					15.194
Banko kapitalas							90.233	90.233
Iš viso įsipareigojimų ir akcininkų nuosavybės:	280.320	169.610	130.786	111.795	126.693	128.678	91.128	1.039.010
Likvidumo spraga	-177.240	-58.507	-42.443	-30.955	-34.728	391.584	-47.711	0
Suminė likvidumo spraga	-177.240	-235.747	-278.190	-309.145	-343.873	47.711	0	

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Atlikta bendrosios likvidumo spragos analizė rodo, kad Banko įsipareigojimai kiekvienu kliento pareikalavimu viršija tos pačios trukmės turtą, tačiau Banko likvidumą kiekvienu momentu užtikrina Banko turimas Lietuvos Respublikos Vyriausybės skolos vertybinių popierių, turinčių likvidžią antrinę rinką, portfelis.

Pelningumo požiūriu, kuo didesnis yra spragos absoliutinis dydis, tuo didesnis gryųjų palūkanų pajamų pasikeitimas konkrečiam palūkanų normos pokyčiui, t.y. tuo didesnė rizika.

22 lentelėje pavaizduota grynosios atviros pozicijos pagal valiutas pokyčiai, įvertinant nebalansinę poziciją. Lyginant 2004 - 2005 metų duomenis, pastebima, kad ir 2004 m. ir 2005 m. pabaigoje likvidumo spraga litais buvo teigiama, tik 2005 m. ji buvo gerokai didesnė ir siekė 11.216 tūkst. Lt. O likvidumo spraga eurais abiem laikotarpiais buvo neigiama. Likvidumo pozicija JAV doleriais ir kitomis valiutomis pasikeitė nežymiai.

22 lentelė

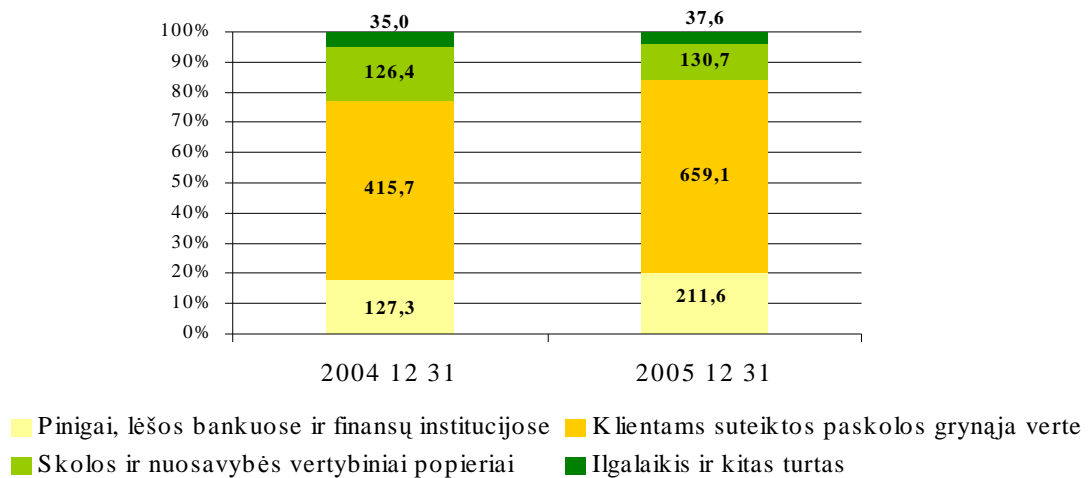
AB Šiaulių banko grynoji atviroji pozicija 2004 - 2005

	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004
	LTL		EUR		USD		Kitos valiutos		Iš viso	
Iš viso turto	840.670	569.165	162.948	94.480	32.460	39.052	2.932	1.679	1.039.010	704.376
Iš viso įsipareigojimų ir akc.nuos.	815.833	568.866	176.659	95.285	45.874	39.441	644	784	1.039.010	704.376
I likvidumo pozicija	24.837	299	-13.711	-805	-13.414	-389	2.288	895	-	-
Nebalansinė pozicija	-13.621	405	1.167	-399	13.441	381	-947	-386		
II likvidumo pozicija	11.216	704	-12.544	-1.204	27	-8	1.341	509		

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Atsižvelgdamas į šią analizę, Bankas reikiamose srityse turėtų nustatyti ir nuolat tikrinti savo pinigų srautų neatitikimų dydžių apribojimus per tam tikrą nustatytą laikotarpį užsienio valiutai bendrai ir kiekvienai reikšmingai valiutai (LTL, EUR, USD), su kuria Bankas dirba, individualiai.

Iš atliktos bendrosios likvidumo spragos analizės matyti, kad, kaip ir minėta, Banko įsipareigojimai kiekvienu kliento pareikalavimu viršija tos pačios trukmės turta, tačiau Banko likvidumą kiekvienu momentu užtikrina Banko turimas Lietuvos Respublikos vyriausybės skolos vertybinių popierių, turinčių likvidžią antrinę rinką, portfelis. Turimų vertybinių popierių dalis Šiaulių banko bendroje turto struktūroje pavaizduota 23 pav.

23 pav. AB Šiaulių banko turto struktūra 2004 – 2005 metais

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Iš 23 paveikslo matyti, kad 2005 metais lėšų ir skolos ir nuosavybės vertybinius popierius buvo investuojama kiek daugiau nei praėjusiais metais. Per šiuos metus portfelis išaugo 4 procentiniais punktais nuo 126 mln. Lt iki 130 mln. Lt. ir sudarė 12,58 proc. bendrosios turto struktūros. Bankas nagrinėjamu laikotarpiu mažai investavo į nuosavybės vertybinius popierius, labiau pasikliaudamas saugesnėmis investavimo strategijomis – vyriausybės vertybiniais popieriais. Šiuo metu daugelis bankų rinkos vertybinius popierius vertina kaip priemonę gauti didesnes pajamas ir aktyviai dalyvauja investicinėje veikloje. Šiaulių banko pasirinkimą investuoti į vyriausybės skolos vertybinių popierių portfelio lėmė tai, kad bankas, siekdamas padidinti likvidaus turto dalį bei pagerinti likvidumo riziką ribojančius rodiklius, visas laisvas lėšas skyrė skolos vertybiniais popieriams pirkti.

Vyriausybės vertybinių popierių portfelis, įtraukiamas į Banko likvidų turta, per 2005 metus išaugo 18,19% iki 120,51 mln. Lt. 94 proc. (96.170.878 Lt) turimų vyriausybės vertybinių popierių yra vyriausybės obligacijos, o likusieji 6 proc. - išdo vekseliai.

Dėl euro įvedimo kylant infliacijai, valstybė gali brangiau skolintis. Todėl LR Vyriausybės išleistų skolos vertybinių popierių, užtikrinančių Banko likvidumą kiekvienu momentu, palūkanos

gali kilti. Kylant VVP palūkanoms, mažės jų kaina. Todėl ir VVP, kurių išpirkimo terminas iki 3 metų, palūkanos rinkoje gali pakilti apie 1 procentinį punktą. Taip pat VVP, kurių išpirkimo terminas po 8 metų, palūkanos rinkoje gali padidėti 1,2 procentiniais punktais. Sumažėjusi vertybinių popierių vertė mažina Banko likvidų turtą, todėl mažėja ir likvidumo rodiklis. Vadovaujantis atliktais skaičiavimais galima teigti, kad dėl minėtų rinkos pokyčių Banko likvidumo rodiklis gali sumažėti 0,1 procentiniu punktu. Tai, be abejo, nestipriai padidina likvidumo riziką, tačiau Bankas turėtų nepirkti rizikingų ar nežinomų rinkų / emitentų vertybinių popierių. Reikia įvertinti parduodamus ir naujai įsigijamus bei įtraukiamus į portfelį vertybinius popierius, kartu palyginti “naujo” ir “seno” vertybinių popierių portfelio analogiškas charakteristikas.

3.3. Rizikos vertės metodo taikymas

VaR modelis yra statistinis modelis, kurį taikant matuojama potenciali ekonominių nuostolių rizika: VaR modelio rezultatas – finansinių priemonių portfelio potencialių nuostolių dėl rinkos kainų kitimo kiekybinis įvertinimas tam tikru laikotarpiu su tam tikra tikimybe. Taikant VaR modelį, galima tiksliau diversifikuoti riziką ir išlaikyti veiksmingą rizikos valdymo procesą banke.

AB Šiaulių banko atskiros užsienio valiutos (USD) pozicijos rizikos vertė apskaičiuota taikant variacijos / kovariacijos metodą (kitų autorių (Kancerevyčius, (2004) Crouhy, (2001)), vadinamą delta – nominaliuoju metodu) pagal formulę:

$$\text{Rizikos vertė} = MV * \sigma * \alpha * \sqrt{T}, \text{ čia:}$$

MV - pozicijos vertė

σ - standartinis nuokrypis

α - pasikliautinojo intervalo ilgio konstanta;

T - trukmė.

Kadangi euro ir lito santykis nekinta, tai dėl šių valiutų atvirųjų pozicijų, bankas nepatirs nuostolių. Visos kitos valiutos svyruoja euro (kartu ir lito) atžvilgiu. Tyrimo subjektais pasirinkti USD valiutos pozicijų pokyčiai, nes kitų užsienio valiutų likvidumo pozicijos nėra didelės. 4 priede pateikiami istoriniai 2005-10-01 – 2005-12-31 (66 darbo dienų) pasirinktos valiutos (USD) kursų svyravimų duomenys bei rizikos įvertinimo rodiklių skaičiavimai. Suvestiniai duomenys pateikti 23 lentelėje.

23 lentelė

Užsienio valiutos (USD) kursų rizikos įvertinimo rodikliai

Valiuta	Valiutos kurso matematinis vidurkis	Likvidumo pozicija (tūkst. Lt)	Standartinis nuokrypis (σ)	Dispersija (σ^2)
USD	2,9010	27	0,0351	0,0012

Šaltinis: sudaryta autorės

Analizuojant gautus rezultatus matyti, kad USD kursų standartinis nuokrypis yra palyginti nedidelis. Kursas nagrinėjamu laikotarpiu svyravo tik $\pm 0,1$ Lt ir šios valiutos standartinis nuokrypis siekia 0,0351 proc. Didžiausias galimas nuostolis dėl rinkos parametro - kurso pasikeitimo per 66 darbo dienas galėjo siekti beveik 18 tūkst. Lt (su 99 proc. pasiklovimo lygmeniu, $\alpha = 2,33$):

USD pozicijos dienos rizikos vertė = $(27) * 2,33 * 0,0351 * 1 = 2,208$ tūkst. Lt

USD pozicijos 3 mėn. rizikos vertė = $(27) * 2,33 * 0,0351 * 8,12 = 17,926$ tūkst. Lt

Iš skaičiavimų matyti, kad Banko kasdieniai nuostoliai dėl JAV dolerių pozicijos (27 tūkst. Lt) per dieną neviršys 2.208 litų, tačiau per 90 dienų bankas galėtų patirti 17.926 litų nuostolį.

Tačiau kuo daugiau pozicijų bankas turi, tuo rizikos vertė yra mažesnė už atskirų pozicijų rizikos verčių sumą ir priklauso nuo to, kaip šių pozicijų vertė kinta (kovarijuoja) viena kitos atžvilgiu. Todėl būtų tikslinga skaičiuoti visų valiutų portfelio rizikos vertę.

Analizuojant likvidumo riziką, likvidumo spraga turėtų būti įvertinta ne tik absoliutine, bet ir santykinė verte. Bankas turėtų stengtis laikytis kuo mažesnės spragos nustatydamas limitus tiek atskiroms valiutomis, tiek visoms valiutomis kartu.

Rizikos matavimas yra labai svarbus bendram banko rizikos valdymo procesui, nes negalima kontroliuoti rizikos ar nustatyti galimo nuostolio neįvertinus rizikos kokybiškai. Atlikti skaičiavimai rodo, kad Banko nuostoliai per 66 darbo dienas dėl 27 tūkst.Lt USD valiutos portfelio su 99 proc. patikimumu neviršys 18 tūkst.Lt. Kadangi VaR modelio rezultatas yra finansinių priemonių portfelio potencialių nuostolių dėl rinkos kainų kitimo kiekybinis įvertinimas, tai jis gali būti taikomas kaip papildomas metodas drauge su kitomis rizikos valdymo priemonėmis. Rizikos vertės metodas rodo, kokio dydžio riziką prisiima bankas.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Nustatant ir įvardijant likvidumo rizikos valdymo problemas bei ieškant tobulinimo būdų, visų pirma darbe buvo išanalizuotas rizikos ir neapibrėžtumo sąvokų apibūdinimas skirtingų laikotarpių literatūroje. Atlikus literatūros rizikos tema analizę, manoma, kad autoriai nėra vieningi dėl rizikos apibrėžimo: įvairūs autoriai jį nusako skirtingai, išryškindami vienokius ar kitokius požymius. Nagrinėjant rizikos sampratą mokslinėje literatūroje išryškėjo dvejopa rizikos prasmė: viena jų reiškia praradimų galimybę, kita – galimybę veikti neaiškiais aplinkybėmis. Šiame magistro darbe rizikos sąvoka apibrėžta kaip praradimų arba neigiamo poveikio galimybė esant neaiškioms aplinkybėms. Rizikas geriausia nagrinėti remiantis bankų veikla, nes finansinės institucijos yra veikiamos rinkos rizikų, kurios kyla iš finansinių institucijų veiklos specifikos. Taip pat ir dėl to, kad jos suteikia kreditus, kurie sukuria ateityje prognozuojamus pinigų srautus.

Anksčiau bankai didžiausią dėmesį skirdavo kredito rizikai. Tačiau šiandien, pasikeitus rinkos struktūrai, t.y. rinkai išsiplėtus tiek apyvarčių, tiek ir naujų finansinių priemonių rūšių požiūriu, bankai susiduria su vis daugiau rizikos rūšių. Vis svarbesnė tampa likvidumo rizika, kuri yra apibūdinama kaip banko gebėjimas užtikrinti savo įsipareigojimų vykdymą, suėjus nustatytam terminui, ir paskolų paklausos patenkinimas, palaikant atitinkamą aktyvų ir pasyvų portfelių apimtį ir sudėtį. Likvidumo rizika suprantama ir kaip rizika, galinti daryti įtaką banko pelningumui.

Finansų teorija kol kas negali pasiūlyti visuotinai priimtos ir tuo pat metu išsamios rizikų klasifikacijos. Todėl praktikoje rizika reiškiasi įvairiai ir tradiciškai, ta pati rizikos rūšis gali būti įvardijama skirtingais terminais. Dėl to šiame magistro darbe buvo atlikta rizikų klasifikacijos analizė, likvidumo rizikos valdymo problemų apžvalga.

Pagrindinis likvidumo rizikos valdymo tikslas yra kuo pelningesnės banko veiklos užtikrinimas, palaikant pakankamą likvidumo rezervo lygį, kuris garantuotų stabilią banko veiklą. Efektyvus likvidumo valdymas sudaro sąlygas gauti maksimalų pelną, esant tam tikram likvidumo rizikos lygiui. Planuojant ir valdant likvidumą, svarbiausia suprasti, kad banko likvidžių lėšų poreikis pirmiausia priklauso nuo banko paskolų ir indėlių charakteristikų.

Apžvelgus mokslinę literatūrą, nagrinėjančią likvidumo rizikos vertinimo ir valdymo problematiką, galima teigti, kad šių metodų diapazonas yra gana platus: pradedant skaičiavimais, atliekamais pasinaudojant paprastomis lentelėmis, kuriose pateikiami duomenys apie įvyksiančius sandorius, iki statistinio modeliavimo metodų, pagrįstų einamosiomis balansinėmis ir nebalansinėmis pozicijomis, taip pat techniškai sudėtingo dinaminio modeliavimo. Likvidumo rizika gali būti įvertinta specialiais rodikliais, atspindinčiais tam tikrų turto ir įsipareigojimų straipsnių santykius (likvidumo koeficientai), aktyvų struktūrą. Vieno ar kito rodiklio naudojimas bus naudingas tik tuomet, kai bus atsižvelgta į jo trūkumus, suvokta jo paskirtis.

Magistro baigiamajame darbe siekiant atlikti likvidumo rizikos tyrimą praktinės plotmės požiūriu, remtasi akcinės bendrovės Šiaulių banko duomenimis. Šiaulių bankas pagal 2000 m. patvirtintus rizikos valdymo nuostatus, patiria tokias rizikos rūšis: kredito, rinkos, likvidumo, kapitalo, operacinę. Remiantis gautais rezultatais galima pateikti tokias išvadas.

AB Šiaulių banke Rizikos valdymo komiteto sprendimu atliekamas dviejų tipų likvidumo reguliavimas: einamojo ir strateginio likvidumo rizikos reguliavimas. Einamojo likvidumo rizikos valdymas yra grindžiamas trumpalaikių pinigų srautų, įeinančių į Banką ir išeinančių iš jo, analize ir prognozavimu. Strateginis likvidumo rizikos reguliavimas atliekamas analizuojant įvairių likvidumo rodiklių dinamiką. Bankas yra numatęs likvidumo rodiklių skaičiavimo metodiką, rekomenduotinas rodiklių kitimo ribas ir kritines reikšmes, kurių negalima peržengti. Atlikus AB Šiaulių banko likvidumo rodiklių sistemos analizę, pagal gautas skaitines reikšmes galima daryti išvadą, kad AB Šiaulių bankas likvidumo rodiklių sistema yra informatyvi ir apima aktyvų - pasyvų rodiklius, įvertinanti aktyvus – pasyvus pagal struktūrą bei trukmę. Kiekvienam į likvidumo rodiklių sistemą įvestam koeficientui yra nustatyti atitinkami normatyvai, kurie leidžia atlikti išsamesnę rodiklių kitimo analizę. Normatyvų reikšmės yra nustatomos remiantis istoriniais – statistiniais duomenimis ir sekama jų kitimo reikšmė.

AB Šiaulių banko likvidumo rizikai įvertinti buvo pritaikytas testavimo nepalankiausiomis sąlygomis metodas, vadovaujantis Lietuvos banko valdybos patvirtintais Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendraisiais nuostatais ir rekomendacijomis. Išnagrinėjus testavimo nepalankiausiomis sąlygomis gautus rezultatus, buvo įsitikinta, kad įvykus net mažai tikėtinam scenarijui, Bankas sugebėtų kontroliuoti situaciją bei nepatirtų nuostolių. Siekiant mažinti likvidumo riziką, reikėtų naujai pritraukiamus resursus investuoti į likvidų, nors ir ne tokį pelningą turtą. Subalansuojant piniginius srautus siekti, kad ilgalaikiai kreditai nebūtų finansuojami iš trumpalaikių resursų.

AB Šiaulių banko likvidumo rizikos valdymui tobulinti pasiūlytas likvidumo rizikos valdymo modelis, kuriame likvidumo rizika vertinama šių priemonių pagalba: likvidumo rodiklių sistema, testavimas nepalankiausiomis sąlygomis bei atskirų valiutų likvidumo spragos.

AB Šiaulių bankas turi turėti pagrindinių valiutų, su kuriomis dirba, likvidumo pozicijų matavimo, stebėjimo ir kontrolės sistemą. Be bendro užsienio valiutos likvidumo poreikio įvertinimo ir priimtino neatitikimo kombinacijoje su vietinės valiutos išsipareigojimais, bankas taip pat turi užsiimti atskira savo strategijos analize kiekvienos valiutos atžvilgiu individualiai. Atsižvelgdamas į šią analizę, bankas reikiamose srityse turėtų nustatyti ir nuolat tikrinti savo pinigų srautų neatitikimų dydžių apribojimus per tam tikrą nustatytą laikotarpį užsienio valiutai bendrai ir kiekvienai reikšmingai valiutai, su kuria bankas dirba, individualiai.

AB Šiaulių bankas turi diegti rizikos vertinimo modelį (VaR), kuriuo naudojantis galima išmatuoti, kokio dydžio riziką prisiima bankas, kad galėtų tinkamai ją valdyti. Nejmanoma kontroliuoti rizikos ar nustatyti galimo nuostolio, neturint kiekybinio rizikos įvertinimo. Darbe išmatuotos AB Šiaulių banko USD valiutos pozicijos rizikos vertės, kurios apskaičiuotos taikant variacijos - kovariacijos metodą.

AB Šiaulių bankas turi pastoviai įvertinti ir atnaujinti likvidumo rodiklių sistemą, papildant naujais, informatyvesniais dalyviais.

Diplominiame darbe iškelta hipotezė, kad akcinėje bendrovėje Šiaulių bankas likvidumo rizika yra identifikuojama, analizuojama ir reguliuojama, nustatant rekomenduojamas ribas, galima patvirtinti tik iš dalies. Ji stebima ir kontroliuojama tik tiek, kiek yra reikalaujama Lietuvos banko nustatytais nutarimais. Nors Bankas taiko vieną iš likvidumo rizikos vertinimo metodų, tačiau nesinaudoja kitais mokslinėje literatūroje siūlomais metodais bei modeliais.

LITERATŪRA

1. Adams, J. (2000). Rizika. Vilnius: Poligrafija ir informatika, p.272.
2. Bagdonienė, R. (2000). Užsienio valiutos kurso rizikos valdymo tobulinimas Lietuvos įmonėse: daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, ekonomika. Vilnius, p. 35.
3. Basel Committee on Banking Supervision (1999). Core principles methodology.
4. Basel Committee on Banking Supervision (2000). Sound practices for managing liquidity in banking organisation, p.21.
5. Bessis, J. (1998). Risk management in banking. West Sussex: John Willey & sons.Ltd.p.430.
6. Bessis, J. (2001). Risk management in banking. West Sussex: John Willey & sons. 2nd ed.
7. Buračas, A., Svecevičius, B. (1994). Biznio, bankų, biržos terminų žodynas–žinynas. Vilnius: Žodynas. p. 437.
8. Obi, P.C. (1998). Verslo finansų pagrindai. Kaunas: Technologija, p.299
9. Crouhy, M., Galai, D., Mark, R. (2001). Risk management. New York: McGraw-Hill p. 717.
10. Gegužis, A. (2003). Neapibrėžtumo ir rizikos samprata ekonomikoje // Ekonomika, Nr. 62, p. 63-81.
11. Gronskas, V. (1993). Rizika rinkos ekonomikoje // Inžinerinė ekonomika, Nr.4, p.116-120.
12. Gronskas, V. (2003). Rizika mišrioje ekonomikoje: samprata ir sandara // Inžinerinė ekonomika, Nr. 3(34), p. 46-53.
13. Ivaškevičius, D., Sakalas, A. (1997). Bankų vadyba. Kaunas: Technologija, p. 239.
14. Jasevičienė, F., Miniotienė, R., Stankevičienė, V. (2000). Bankų rizikos: sisteminis požiūris. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, p.76.
15. Jasienė, M. (1998). Palūkanų normos rizikos valdymas. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, p.60.
16. Jasienė, M., Titarenko, J. (1997). Banko aktyvų ir pasyvų valdymas // Apskaita ir kontrolė, Nr. 18(160), p.7.
17. Johnson, H.J. (1994). Bank Asset/Liability management. Probus Publishing Company, p. 523.
18. Kancerevyčius, G. (2004). Finansai ir investicijos. Kaunas: Smaltijos leidykla, p.880.
19. Knight, F.H. (1921). Risk, Uncertainty and Profit. New York: Century Press, p.492.
20. Kronseder, C. (2004). Best practices for liquidity risk management. Credit Suisse.
21. Laskienė D., Snieška V. (2003). Verslo rizikos samprata ir struktūra // Inžinerinė ekonomika, Nr.3(34), p.55-60.
22. Leipus, R., Norvaiša, R. (2003). Finansų rinkos teorijų pagrindai // Pinigų studijos, Nr.4, p. 5-28.

23. Leipus, R., Norvaiša, R. (2004). Finansų rinkos teorijų taikymas // Pinigų studijos, Nr.1, p. 31-53.
24. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl likvidumo normatyvo skaičiavimo taisyklių. (2004). <http://www.lb.lt/acts/default.asp> [2004-01-29]
25. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl bankų testavimo nepalankiausiomis sąlygomis. (2001). <http://www.lb.lt/acts/default.asp> [2001-10-25].
26. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl bankų testavimo nepalankiausiomis sąlygomis. (2004). <http://www.lb.lt/acts/default.asp> [2004-11-29].
27. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. (2004). <http://www3.lrs.lt> [2004.10.16].
28. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas (2002) <http://www3.lrs.lt> [2005.03.17].
29. Lileikienė, A., Martinkienė, J. (2003). Komercinių bankų aktyvų ir pasyvų valdymo problemos // Vadyba, Nr. 2(3), p. 102-117.
30. Lileikienė, A., Martinkienė, J. (2004). Komercinių bankų aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos // Strateginė savivalda : Tarptautinis specializuotas inovacinis mokslo darbų žurnalas. Nr.1, p.109-125.
31. Lileikienė, A., Martinkienė, J. (2004). Rizikos valdymas komerciniuose bankuose // Vadyba: mokslo tiriamieji darbai. Nr.1(4), p.54-70.
32. Lileikienė, A., Šaparnis, G., Tamošiūnas, T. (2004). Magistro darbo rengimo metodika. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 51.
33. Lisauskas, V. (1996). Lietuvos depozitinių finansinių įstaigų rizikos vadybos problemos ir jų sprendimo priemonės // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr.2, p. 121-130.
34. Lydeka, Z., Drilingas B. (2001). Firmos ekonomikos pagrindai. Vilnius: Pačiolis.
35. Mayer, T., Duesenberry, J.S., Aliber, R.Z. (1995). Pinigai, bankai ir ekonomika. Vilnius : Alma littera, p.639.
36. McNamee, D. (2000). Targeting business risk. www.mc2consulting.com .
37. Miller, R.L., Van-Xuz D. D (2000). Sovremennyje dengi i bankovskoje delo. Moskva: Infa-M
38. Miller, R.L., Pulsinelli, R.W., (1994). Modern money and Banking. New York, p. 645.
39. Norvaišienė, R. (2000). Investicinių projektų rizikos vertinimo metodų ypatumai. Ekonomika ir vadyba'2000: Tarptautinės konferencijos medžiaga. Kaunas: Technologija, p.310-312.
40. Ramonas, K. (2002). Komerciniai bankai ir jų priežiūros raida Lietuvoje// Pinigų studijos, Nr.3, p.5-23.
41. Rūškys, G. (2002). Rizikos parametrų įvertinimo ypatumai Lietuvos finansų rinkoje // Organizacijų vadyba : sisteminiai tyrimai, Nr. 3, p. 183-191.

42. Rutkauskas, V. (1996). Bankų finansinė veiklos rizika: valdymas ir sąnaudos // *Ekonomika. Vadyba'96. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Technologija, p. 124-126.
43. Sinkey, J.F. (1994). *Commercial bank financial management*. Moscow. Catallaxy, p. 937.
44. Staškevičius, J.A., Bagdonienė R. (2000). Užsienio valiutos kurso rizikos matavimo metodai ir jų taikymas Lietuvoje // *Ekonomika*, Nr. 51, p. 115-125.
45. Ševčenko, G., Ustinovičius, L., Balsevič, R. (2004). Rizikos klasifikacija kaip esminis banko rizikos valdymo įrankis // *Ūkio technologinis vystymas X tomas*, Nr.2, p. 47-55.
46. Tamošiūnienė, R., Katilius, M., Kucko, I. (2002). Rizikos valdymo aspektai verslo projektuose koncepcija. *Ekonomika ir vadyba*. Vilnius, p.100-102.
47. Vaškeļaitis, V. (2003). *Pinigai: Komeriniai bankai ir jų rizikos valdymas*. Vilnius: Lietuvos mokslas, p. 363.
48. Vaughan, E.J. (1997). *Risk Management*. Chicago: John Willey & sons, Inc.
49. Warren, F.M. (1992). *Financial Management for Farmers*. London: Bath Press.
50. Webster's Dictionary (2002). <http://www.m-w.com/cgi-bin/dictionary> .
51. Севрук, В. Т. (1994). *Банковские риски*. Москва: Дело Лтд, p.328.
52. *Энциклопедия финансового риск-менеджмента*. Москва: Альпина пabлишерб, (2003) p. 786.

Šaltiniai:

- AB Šiaulių Bankas 2004 – 2005 m. finansinės ataskaitos.
- <http://www.lb.lt>
- <http://www.sb.lt>

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNAS

Šios sąvokos magistro darbe pateikiamos remiantis šaltiniu: Buračas, A., Svecevičius, B. (1994). Biznio, bankų, biržos terminų žodynas–žinynas. Vilnius: Žodynas.

A

Aktyvas – tai turtas, priklausantis bankui; tai, kuo bankas disponuoja, arba lėšų panaudojimo būdas;

Analizė – tyrimas, kruopštus aplinkybių bei priežasčių nustatymas;

Atvira valiutos pozicija – tai banko turto grynosios vertės, jo nebalansinių pretenzijų ir banko balansinių bei nebalansinių įsipareigojimų viena valiuta skirtumas;

B

Balansas – pagrindinės veiklos ekonominių rodiklių suvestinė; aktyvų ir pasyvų, kredito ir debito sąskaitų pusiausvyra tam tikru momentu;

Banko filialas (skyrius) – neturintis juridinio asmens teisių Lietuvos Respublikoje įregistruoto banko padalinys Lietuvos Respublikoje ar užsienio valstybėje arba užsienio banko padalinys Lietuvos Respublikoje, veikiantis banko vardu kitoje negu banko buveinė vietoje ir atliekantis bent vieną banko operaciją pagal banko įgaliojimą, už kurio sandorius ir veiklą bankas atsako visu savo turtu;

I–I

Įsipareigojimai – įsiskolinimų visuma. Banko įsipareigojimus sudaro indėliai, kapitalas, atsargos ir kt.;

K

Kapitalas – finansinis ir materialusis turtas, naudojamas pelno gavimo tikslais (piniginis kapitalas, pinigai, vertybiniai popieriai, akcinis kapitalas ir t. t.);

Kiekybinė analizė – įvairių rizikos sričių įvertinimas skaičiais. Šis uždavinys labai sudėtingas, jam spręsti naudojami įvairiausi metodai, naujausia programinė įranga, rengiamos aukšto lygio tarptautinės konferencijos ir seminarai;

Koeficientas – dydžių santykio ar pokyčio rodiklis;

Komercinis bankas – įstaiga, atliekanti pinigines operacijas, tvarko indėlius, duoda ir ima paskolas, atlieka operacijas su vertybiniais popieriais bei užsienio valiuta, atsiskaitymus per klientų sąskaitas, saugo klientų vertybes ir teikia finansines konsultacijas;

Kokybinės analizės pagrindinis tikslas – apibrėžti rizikos faktorius, nustatyti sąlygas, kurioms esant rizika pasireiškia. Iš esmės tai potencialių rizikos sričių nustatymas ir visų galimų rizikos faktorių identifikavimas;

Komerciniai bankai – finansiniai institutai, turintys specialią licenciją, suteikiančią teisę priimti indėlius ir teikti paskolas;

Kredito rizika – tai rizika patirti nuostolius dėl banko skolininko nesugebėjimo laiku vykdyti savo finansinius įsipareigojimus bankui. Pagal savo įtaką galimiems banko veiklos rezultatams tai yra pati svarbiausia rizikos rūšis;

L

Lėšos – piniginiai ištekliai, aktyvai, apyvartinės lėšos;

N

Nerezidentai – tai juridiniai ir fiziniai asmenys, turintys ekonominių interesų Lietuvoje, tačiau visą laiką gyvenantys bei veikiantys kitose šalyse arba gyvenantys ir veikiantys Lietuvoje trumpiau nei vienerius metus. ;

P

Palūkanų norma – pinigų skolinimo kaina, išreiškiama procentais;

Pasyvai – tai vertė, kurią bankas kam nors skolingas, tai skolos, įsipareigojimai arba banko lėšų šaltiniai. Pasyvas – tai banko įsipareigojimas visų tipų savininkams, banko akcininkams dėl paimtos bankų paskolos.

Prognozė – būsimos ar buvusios padėties nustatymas, remiantis prielaidomis apie galimą įvykių seką;

R

Rezidentai – juridiniai ir fiziniai asmenys, turintys ekonominių interesų Lietuvoje ir gyvenantys bei veikiantys šalyje ilgiau nei vienerius metus;

Rizika – galimas pavojus veiklai dėl pralenkiančio kainų augimo ar vertės sumažėjimo, lyginant su pelnu, investavimo metu;

Rodiklis – veiklos rezultatų lygis / santykis;

V

VaR modelis - statistinis modelis, kurį taikant išmatuojama potenciali ekonominių nuostolių rizika

Variacijos- kovariacijos metodas yra parametrinis metodas, kurį taikant apskaičiuojama finansinių priemonių rizikos vertė, darant prielaidą, kad šių finansinių priemonių rinkos rizikos veiksniai ir šių priemonių portfelio pelnas (nuostolis) yra pasiskirstę pagal normaliojo pasiskirstymo dėsnį;

PRIEDAI

Likvidaus turto ir einamųjų įsipareigojimų apskaičiavimas
LIKVIDAUS TURTO APSKAIČIAVIMAS

Banko likvidus turtas – tai:

1. pinigai ir proginės monetos;
 2. lėšos centriniuose bankuose iki pareikalavimo ir terminuotosios lėšos, iki kurių grąžinimo datos liko ne daugiau negu mėnuo, išskyrus privalomąsias atsargas užsienio valiuta ir lėšas, skirtas banko išleistoms naujos emisijos akcijoms apmokėti;
 3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos banko ir A grupės šalių vyriausybių bei centrinių bankų išleisti (ilgalaikiai ir trumpalaikiai) vertybiniai popieriai, išskyrus įkeistus vertybinius popierius;
 4. lėšos Lietuvos Respublikos bei A grupės šalių bankuose ir kitose kredito bei finansų institucijose iki pareikalavimo ir terminuotosios lėšos, iki kurių grąžinimo datos liko ne daugiau negu mėnuo, išskyrus įkeistas lėšas ir lėšas, skirtas banko išleistoms naujos emisijos akcijoms apmokėti;
 5. pretenzijos dėl išvestinių finansinių priemonių sutarčių, kurios turi būti įvykdytos iškart pareikalavus, taip pat tos, iki kurių įvykdymo liko ne daugiau negu mėnuo;
 6. 50 procentų paskolų, iki kurių grąžinimo datos liko ne daugiau negu mėnuo, suteiktų klientams, kurie yra rezidentai;
 7. išperkamosios nuomos įmokos, numatomos gauti artimiausią mėnesį;
 8. įsigyti A grupės šalių kredito įstaigų indėlių sertifikatai, iki kurių išpirkimo datos liko ne daugiau negu mėnuo;
 9. skolos vertybiniai popieriai, kurių emitentui yra suteiktas ne mažesnis negu Lietuvos banko valdybos patvirtintų Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklių 1 priede nurodytas vertybinių popierių investicinis reitingas arba panašus reitingas pinigų rinkoje ir nėra jokios informacijos apie žemesnius (ne investicinius) reitingus;
 10. nuosavybės vertybiniai popieriai, kurių pagrindu yra sudaryti likvidūs nuosavybės vertybinių popierių indeksai įvairių šalių rinkose. Likvidžių nuosavybės vertybinių popierių indeksų sąrašas pateiktas Lietuvos banko valdybos patvirtintų Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklių 2 priede;
 11. lėšos tranzitinėse sąskaitose iki pareikalavimo ir lėšos, iki kurių pervedimo liko ne daugiau negu mėnuo;
 12. sukauptos pajamos, iki kurių gavimo datos liko ne daugiau negu mėnuo.
- Skaičiuojant likvidumo normatyvą iš likvidaus turto atimami tranzitinių sąskaitų įsipareigojimai iki pareikalavimo bei įsipareigojimai, iki kurių įvykdymo liko ne daugiau negu mėnuo.

Turtas, kurio grąžinimo terminai pradelsti, ataskaitoje įrašomos skiltyje „Neapibrėžti terminai“.

Turto grynoji vertė apskaičiuojama iš atitinkamo turto straipsnio atėmus specialiuosius atidėjinius atitinkamai turto straipsnių grupei, iš materialiojo turto – nusidėvėjimą, iš nematerialiojo turto – amortizaciją.

EINAMŪJŲ ĮSIPAREIGOJIMŲ APSKAIČIAVIMAS

Banko einamieji įsipareigojimai – tai:

1. įsiskolinimai centriniam bankui iki pareikalavimo ir terminuotieji įsiskolinimai, iki kurių grąžinimo datos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat įsiskolinimai, kurių grąžinimo terminas jau praėjęs;

2. įsiskolinimai bankams ir kitoms kredito bei finansų institucijoms iki pareikalavimo ir terminuotieji įsiskolinimai, iki kurių grąžinimo datos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat įsiskolinimai, kurių grąžinimo terminas jau praėjęs;

3. paskolos iš tarptautinių organizacijų, iki kurių grąžinimo datos liko ne daugiau negu mėnuo ir paskolos, kurių grąžinimo terminas jau praėjęs;

4. juridinių asmenų terminuotieji indėliai ir akredityvai, iki kurių grąžinimo ar apmokėjimo datos liko ne daugiau negu mėnuo, bei terminuotieji indėliai ir akredityvai, kurių grąžinimo ar apmokėjimo terminas jau praėjęs;

5. 75 procentai fizinių asmenų terminuotųjų indėlių;

6. klientų sąskaitų likučiai banke ir indėliai iki pareikalavimo;

7. išleisti indėlių sertifikatai, iki kurių išpirkimo datos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat kurių išpirkimo terminas jau praėjęs;

8. įsipareigojimai dėl išvestinių finansinių priemonių sutarčių, kurie turi būti įvykdyti iškart pareikalavus, iki kurių įvykdymo datos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat įsipareigojimai, kurių įvykdymo terminas jau praėjęs;

9. specialieji ir skolinimosi fondai iki pareikalavimo, iki kurių grąžinimo datos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat kurių grąžinimo terminas jau praėjęs;

10. išleisti skolos vertybiniai popieriai iki pareikalavimo, iki kurių išpirkimo datos liko ne daugiau nei mėnuo, taip pat kurių išpirkimo terminas jau praėjęs;

11. kiti įsiskolinimai iki pareikalavimo, iki kurių apmokėjimo datos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat tie, kurių apmokėjimo terminas jau praėjęs;

12. rezervai iki pareikalavimo, iki kurių išmokėjimo datos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat kurių išmokėjimo terminas jau praėjęs;

13. subordinuotosios paskolos, iki kurių grąžinimo datos liko ne daugiau negu mėnuo, taip pat tos, kurių grąžinimo terminas jau praėjęs;

14. kreditavimo įsipareigojimai ir tie nebalansiniai įsipareigojimai, kuriems sudaromi specialieji atidėjiniai, ir kurie turi būti įvykdyti iškart pareikalavus, taip pat tie, iki kurių įvykdymo liko ne daugiau negu mėnuo.

Įsipareigojimai, kurių įvykdymo terminas jau praėjęs, parodomi ataskaitos skiltyje „Iki pareikalavimo“.

Turto ir įsipareigojimų struktūra pagal terminus 2005 12 31

Balansinės ataskaitos straipsnis (BAS)	Turtas pagal terminus										
	Kiekvienu pareikalavimu	Iki 1 mėn.	1-3 mėn.	3-6 mėn.	6-12 mėn.	1-3 metai	3-5 metai	5-10 metų	Virš 10 metų	Neapibrėžti terminai	Iš viso
Turtas (aktyvai)											
P pinigai ir proginės monetos	21,638										21,638
Lėšos centriniuose bankuose	54,034										54,034
LRV, LB bei A grupės šalių vyriausybės ir centrinių bankų išleisti vertybiniai popieriai		520		1,808	8,798	17,870	1,056	77,081	13,373		120,506
Lėšos LR bei A grupės šalių bankuose ir kt.kredito bei finansų institucijose	11,515	53,292	35,486	17,298	3,033					18	120,642
Lėšos B,C grupės šalių bankuose ir kt.kredito bei finansų institucijose	60										60
Įkeistos lėšos ir lėšos, skirtos banko išleistiems naujos emisijos akcijoms apmokėti	15,207										15,207
Pretenzijos dėl išvestinių finansinių priemonių sutarčių		72									72
Rezidentams suteiktos paskolos		56,216	51,919	60,506	79,665	262,490	90,204	38,306	17,056	2,474	658,836
Nerezidentams suteiktos paskolos		2	4	14	134	37	3	9	25	17	245
Nuosavybės vertybiniai popieriai										450	450
Kiti skolos ir nuosavybės vertybiniai popieriai										9,777	9,777
Banko nuosavas ilgalaikis materialus ir nematerialusis turtas										30,472	30,472
Turtas, perimtas už skolas										231	231
Tranzitinės sąskaitos	471	678									1,149
Sukauptos pajamos		77								25	102
Kitas turtas	155	270	1,214	1,404	720	833	321	333		339	5,589
Iš viso turto (aktyvų):	103,080	111,127	88,623	81,030	92,350	281,230	91,584	115,729	30,454	43,803	1,039,010
Įsipareigojimai ir akcininkų nuosavybė											
	Kiekvienu pareikalavimu	Iki 1 mėn.	1-3 mėn.	3-6 mėn.	6-12 mėn.	1-3 metai	3-5 metai	5-10 metų	Virš 10 metų	Neapibrėžti terminai	Iš viso
Įsiskolinimai bankams ir kt.kredito bei finansų institucijoms	9,119	34,633	4,023	4,810	9,008	19,769	0			73	81,435
Iš jų įsiskolinimai kontroliuojamam bankui ar kitai kontr.kredito bei finansų institucijai	361										361
Paskolos iš tarptautinių organizacijų		84	229	13	0	24,170	18,127				42,623
Juridinių asmenų term. indėliai ir akredityvai		67,154	34,930	15,978	12,080	11,545	6,439	8,265	630		157,021
Fizinių asmenų terminuoti indėliai		55,931	76,391	90,872	85,892	23,349	13,860	12			346,307
Indėliai iki pareikalavimo	270,310										270,310
Specialieji ir skolinimosi fondai	384										384
Išleisti skolos vertybiniai popieriai					19,634						19,634
Apmokėtas bet nejr. akc. kapitalas			15,194								15,194
Tranzitinės sąskaitos	321	10,142									10,463
Kiti įsiskolinimai	186	1,690	299	312	464	808	297	142	0	1,208	5,406
Banko kapitalas										90,233	90,233
Iš viso įsipareigojimų ir akcininkų nuosavybės:	280,320	169,634	131,066	111,985	127,078	79,641	38,723	8,419	630	91,514	1,039,010

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Šiaulių banko finansinėmis ataskaitomis

Rodiklių paskaičiavimo metodika, rekomenduotinos rodiklių kitimo ribos ir kritinės reikšmės

Eil. Nr.	Likvidumo rizikos rodikliai	Skaičiavimas	Rekomenduojamos ribos	Kritinė reikšmė
1	Likvidumo rodiklis	Pagal LB valdybos nutarimu patvirtintas galiojančias likvidumo normatyvo skaičiavimo taisykles		30 proc.
2	Likvidaus turto santykis su visu turtu (ECB)	[Pinigai+lėšos LB+LRV, LB bei Agr. šalių vyriausybių ir centrinių bankų išleisti VP+lėšos LR bei Agr. šalių bankuose ir kredito bei fin.institucijose iki kurių grąžinimo liko 3 mėn.+likvidūs NVP]/ Turtas		20 proc.
3	Mobilaus turto santykis su judriaisiais įsipareigojimais	[Pinigai+lėšos LB+LRV, LB bei Agr. šalių vyriausybių ir centrinių bankų išleisti VP+lėšos LR bei Agr. šalių bankuose ir fin.institucijose iki kurių grąžinimo liko 1 mėn.+likvidūs NVP]/[Isiskolinimai LB, bankams ir kredito bei fin.institucijoms+paskolos iš TO+75proc.fizinių asmenų terminuotų indėlių+80proc.juridinių asmenų terminuotų indėlių+išleisti SVP]{iki šių įsipareigojimų grąžinimo likęs 1 mėn. }+30proc.einamųjų sąskaitų ir skolinimosi fondų lėšų	>100 proc.	
4	Mobilaus turto santykis su visu turtu	Mobilus turtas (Nr.3 rodiklio skaitiklis)/Turtas	≥22 proc.	
5	Judriųjų įsipareigojimų santykis su visu turtu	Judrieji įsipareigojimai (Nr.3 rodiklio vardiklis)/Turtas	≤25 proc.	
6	3 mėn. likvidumo rodiklis	Pinigai+lėšos LB+[SVP+lėšos bankuose ir kredito bei fin.institucijose+ klientams suteiktos paskolos+kitas turtas]{iki šio turto grąžinimo liko 3 mėn.}/[Isiskolinimai LB, bankams ir kredito bei fin.institucijoms+paskolos iš TO+fizinių asmenų terminuoti indėliai+juridinių asmenų terminuoti indėliai+išleisti SVP+kiti įsipareigojimai]{iki šių įsipareigojimų grąžinimo likę 3 mėn. }+ einamosios sąskaitos ir skolinimosi fondų lėšos+kreditavimo įsipareigojimai	≥36 proc.	

**2005 10 01 – 2005 12 31 USD kursų svyravimų duomenys bei rizikos įvertinimo rodiklių
skaičiavimai**

Kursas, data	Kursas, data	Kursas, data		
2.8422,2005.10.31		2.9102,2005.12.31		
2.8422,2005.10.30	2.9176,2005.11.30	2.9102,2005.12.30		
2.8422,2005.10.29	2.9543,2005.11.29	2.8959,2005.12.29		
2.8513,2005.10.28	2.9372,2005.11.28	2.9071,2005.12.28		
2.8541,2005.10.27	2.9230,2005.11.27	2.9181,2005.12.27		
2.8897,2005.10.26	2.9230,2005.11.26	2.9181,2005.12.26		
2.8894,2005.10.25	2.9230,2005.11.25	2.9181,2005.12.25		
2.8681,2005.10.24	2.9181,2005.11.24	2.9181,2005.12.24		
2.8803,2005.10.23	2.9447,2005.11.23	2.9181,2005.12.23		
2.8803,2005.10.22	2.9316,2005.11.22	2.9032,2005.12.22		
2.8803,2005.10.21	2.9471,2005.11.21	2.8817,2005.12.21		
2.9048,2005.10.20	2.9619,2005.11.20	2.8735,2005.12.20		
2.8799,2005.10.19	2.9619,2005.11.19	2.8813,2005.12.19		
2.8563,2005.10.18	2.9619,2005.11.18	2.8742,2005.12.18		
2.8724,2005.10.17	2.9482,2005.11.17	2.8742,2005.12.17		
2.8777,2005.10.16	2.9507,2005.11.16	2.8742,2005.12.16		
2.8777,2005.10.15	2.9391,2005.11.15	2.8741,2005.12.15		
2.8777,2005.10.14	2.9505,2005.11.14	2.8878,2005.12.14		
2.8865,2005.10.13	2.9333,2005.11.13	2.9183,2005.12.13		
2.8719,2005.10.12	2.9333,2005.11.12	2.9285,2005.12.12		
2.8458,2005.10.11	2.9333,2005.11.11	2.9402,2005.12.11		
2.8367,2005.10.10	2.9339,2005.11.10	2.9402,2005.12.10		
2.8614,2005.10.09	2.9447,2005.11.09	2.9402,2005.12.09		
2.8614,2005.10.08	2.9282,2005.11.08	2.9377,2005.12.08		
2.8614,2005.10.07	2.8930,2005.11.07	2.9300,2005.12.07		
2.8890,2005.10.06	2.8635,2005.11.06	2.9524,2005.12.06		
2.8970,2005.10.05	2.8635,2005.11.05	2.9470,2005.12.05		
2.8859,2005.10.04	2.8635,2005.11.04	2.9313,2005.12.04		
2.8717,2005.10.03	2.8693,2005.11.03	2.9313,2005.12.03		
2.8617,2005.10.02	2.8422,2005.11.02	2.9313,2005.12.02		
2.8617,2005.10.01	2.8422,2005.11.01	2.9280,2005.12.01		
Average	Min	Max	Stevd	VAR
2,9010	2,8367	2,9619	0,0351	0,0012